

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Rizikové chování u žáků na základní škole

Vypracovala: Andrašiová Miroslava
Vedoucí práce: Procházka Miroslav PhDr.

České Budějovice 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci na téma Rizikové chování u žáků na základní škole jsem vypracovala samostatně na základě použitých a citovaných zdrojů v bibliografii. Dále prohlašuji, že tištěná verze této bakalářské práce je shodná s online verzí.

.....
Miroslava Andrašiová

Poděkování

Děkuji PhDr. Miroslavovi Procházkovi, PhDr. za vedení této bakalářské práce, za jeho cenná doporučení, trpělivost a laskavost. Rovněž děkuji paní ředitelce a žákům příbramské školy za vstřícnost při realizaci mého výzkumu.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou rizikového chování u žáků druhého stupně na běžné základní škole. Je rozdělena na dvě části. V první, teoretické, části je s ohledem na odbornou literaturu popsána problematika rizikového chování, odpovídající vývojové období žáků druhého stupně a strategie řešení tohoto chování. V praktické části bylo cílem zjistit výskyt jednotlivých vybraných druhů rizikového chování, formu preventivních opatření a řešení těchto projevů v rodině i ve škole. Výzkumu se zúčastnilo 177 žáků sedmých, osmých a devátých tříd z jedné vybrané školy. Vyhodnocení výzkumu probíhalo na základě dotazníkového šetření a výsledky byly poskytnuty i vybrané škole jako podklad pro tvorbu její preventivní strategie na následující školní rok.

Klíčová slova: rizikové chování, dospívající, žák, rodina, škola, prevence, intervence

Abstract

This bachelor's thesis deals with the issue of risky behaviour in second grade pupils in a mainstream primary school. It is divided into two parts. In the first, theoretical part, the issue of risky behaviour, the corresponding developmental periods of second grade pupils and strategies for dealing with this behaviour are described with reference to the literature. In the practical part, the aim was to determine the occurrence of each selected type of risky behaviour, the form of preventive precaution and the solution of this behaviour in the family and at school. The research involved 177 pupils in the seventh, eighth and ninth grades from one selected school. The evaluation of the research was based on a questionnaire survey and the results were also provided to the selected school as a basis for the development of its prevention strategy for the following school year.

Key words: risk behaviour, adolescent, pupil, family, school, prevention, intervention

Obsah

Úvod.....	8
1 Rizikové chování a související pojmy	9
1.1 Teorie možných příčin rizikového chování.....	10
1.2 Vybrané druhy a projevy rizikového chování.....	11
1.2.1 Záškoláctví.....	11
1.2.2 Lhaní.....	12
1.2.3 Agresivita, agrese.....	12
1.2.4 Kriminalita – krádeže	14
1.2.5 Rizikové chování v sexuální oblasti	14
1.2.6 Rizikové chování v dopravě.....	15
1.2.7 Extrémní sporty a hazardní (adrenalinové) činnosti.....	15
1.2.8 Závislost	15
1.2.9 Nezdravé stravovací návyky.....	19
1.2.10 Problémy spojené se syndromem CAN	20
1.3 Výchova a výchovní činitelé jako rizikový faktor.....	22
1.3.1 Rodina	23
1.3.2 Škola.....	24
1.3.3 Vrstevnické party	25
2 Charakteristika vývojového období	26
3 Strategie zvládnutí rizikového chování	28
3.1 Prevence.....	28
3.2 Intervence	30
4 Praktická část	33
4.1 Metodologie.....	33
4.1.1 Výzkumný cíl	33

4.1.2	Hlavní výzkumná otázka	33
4.1.3	Design výzkumu	34
4.1.4	Výzkumný soubor	34
4.1.5	Testová metoda – dotazník.....	34
4.1.6	Průběh sběru dat	34
4.1.7	Etika výzkumu	35
4.1.8	Vyhodnocení a interpretace výsledků výzkumu	36
4.1.9	Finální (závěrečné) shrnutí.....	36
4.2	Vyhodnocení a interpretace výsledků výzkumu	37
4.3	Závěrečné shrnutí.....	54
Závěr	58
Přílohy	59
Dotazník	69
Použité zkratky.....		78
Použitá literatura		79

ÚVOD

Problematika rizikového chování u dětí a mládeže se zabývá takovými vzorci chování, které směřují k rozvoji nežádoucích jevů v jejich jednání. Některé formy jsou známé po mnoho let i století, jiné vznikají s vývojem technologií a proměnou moderní společnosti. Jedná se o globální problém se vzestupnou tendencí, a proto je téma stále aktuální. Odborná společnost se stále snaží nalézt účinné prostředky, jak toto chování eliminovat.

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou rizikového u žáků na základní škole, a to druhého stupně. Toto vývojové období je vybráno záměrně, neboť podobně jako v jiných etapách lidského života dochází ke konkrétním a pro jedince důležitým změnám, s kterými se musí vyrovnat. Prožívání pubescence je u jedinců různé. Vzhledem k faktu, že společnost vede děti a mládež k větší svobodě, k rozhodování za účelem samostatnosti a spokojenosti jejich života, objevuje se zvláště v tomto vývojovém období i řada negativně působících jevů, které je mohou naopak ohrozit.

Hlavním cílem bakalářské práce je popis a analýza problematiky rizikového chování spojená s prevencí u žáků 2. stupně, a to v souvislostech s analýzou úrovně informovanosti žáků v školním a rodinném prostředí na vybrané běžné základní škole.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části, a to teoretickou a praktickou.

V teoretické části je nejprve vysvětlen pojem rizikové chování a s ním další související pojmy, neboť i terminologie v této problematice není zcela jednotná. Dále obsahuje vysvětlení možných příčin vzniku rizikového chování a stručný popis některých forem rizikového chování. Samostatnou kapitolou je vzhled do odpovídajícího vývojového období žáků druhého stupně. Teoretickou část pak uzavírá kapitola věnující se prevenci a intervenci.

Vzhledem k tomu, že problematika rizikového chování je velice obsáhlá, je praktická část orientována na výskyt záškoláctví, užívání návykových látek, šikanu, xenofobii, poruchy příjmu potravy, extrémní sporty a hazardní aktivity, sebepoškozování, krádeže, sexuální zkušenosti, závislost na technologiích a také na prevenci. Součástí je metodologie výzkumného šetření a samotný výzkum s následným vyhodnocením výsledků.

Výstup tohoto šetření poslouží i jako podklad škole, která umožnila realizaci výzkumu, pro plánování činností k předcházení nežádoucích jevů u žáků, jež tuto instituci navštěvují.

1 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ A SOUVISEJÍCÍ POJMY

Pro snadnější orientaci v problematice je třeba nejprve definovat termíny a pojmy, které jsou klíčové pro tematiku rizikového chování.

Pod termínem riziko se rozumí proces vystavení se nepříznivým podmínkám a okolnostem (Skalková, 2014).

Dle Sobotkové a kolektivu (2014, s. 40) je rizikové chování „komplexní pojem, kterým se zabývají nejen společenskovědní, ale také medicínské obory. V našem případě pod tímto pojmem chápeme takové chování, které přímo nebo nepřímo ústí v psychosociální nebo zdravotní poškození jedince, jiných osob, majetku nebo prostředí.“

Samotný termín rizikové chování je tak možné chápat, jako nadřazený k dalším termínům jako je asociální, antisociální, disociální či problémové chování (Sobotková, 2014).

Asociálním chováním jsou označovány závažnější odchylky od sociálních, etnických i pedagogických norem, jež ovšem nemají charakter trestné činnosti (Kohoutek, ABZ.cz: slovník cizích slov).

Antisociální chování se vyznačuje jednáním, které již porušuje normy, hodnoty i principy určité společnosti, jejíž je daný jedinec příslušníkem (Sobotková a kol., 2014).

Disociálním chováním se rozumí krátkodobé projevy, jež jsou typické pro určité vývojové období a pohybují se obvykle na hranici normy. Toto chování lze vhodnými postupy omezit či zcela odstranit (skolni.eu).

Problémové chování představuje jakékoliv chování, které může dospívajícího ohrožovat na jeho vývoji, ať už si to sám uvědomuje či nikoliv (Kabíček, Csémy, Hamannová a kol., 2014).

Sociální patologie je globálním označením pro nezdravé, abnormální i obecně nežádoucí jevy ve společnosti. Tyto patologické jevy jsou vždy negativní, a to jak pro jedince, tak pro samotnou společnost (Fisher, Škoda, 2009).

Sociální deviace je pojmem označujícím podstatnou odchylku či porušení od nějaké sociální normy (Munková, 2001).

Delikvence je termínem používaným zejména v souvislosti s dětmi a mladistvými, kteří se dopouštějí mírnějšího porušení právních či morálních norem. Toto chování je závažné v tom, že má tendenci s věkem stoupat a prohlubovat se (Netolická, 2012).

1.1 Teorie možných příčin rizikového chování

Vznik rizikového chování je většinou dlouhodobějším procesem, na kterém se podílí zpravidla více faktorů. V souvislosti s množstvím těchto faktorů lze teorie vzniku rizikového chování rozdělit do tří obecnějších skupin.

První skupinou je teorie biologicko-psychologická. Ta hledá souvislosti mezi chováním a charakterem. Zajímá se například o tělesnou stavbu či genetiku, enzymy, hormony, například teorie rozeného zločince, oligofrenie jako příčina delikvence (Sobotková a kol., 2014).

Druhou z teorií je teorie sociálně-psychologická. Východiskem tohoto směru jsou psychologicky orientované teorie vzniku rizikového chování. Ty jsou zaměřené hlavně na sociální učení, temperamentní a osobnostní rysy, kognitivní styly (např. teorie sociálního učení, teorie odlišného kognitivního stylu (Sobotková a kol., 2014).

Poslední, sociologické teorie příčin sociálních deviací, se pokoušejí analyzovat vliv prostředí společnosti. Máme tím na mysli její strukturu, fungování, otázku sociálních norem a kontrolních mechanismů, postojů a reakcí společnosti (Fisher, Škoda, 2009).

Sociologické teorie mají různé směry a interpretace toho, proč právě společnost má tak velký vliv na vznik deviantního chování i u jedince. Pro představu bychom rádi zmínili alespoň některé z teorií – teorii anomie, subkulturní teorii, teorii kulturního přenosu, teorii sociálního učení a etiketizační teorii.

Dle teorie anomie je rizikové chování „*produktem nedostatečné sociální regulace je stav bezzákonitosti, kdy ve společnosti přestávají platit zákony*“ (Múhlpachr, 2008 s. 51). Durkheim, jeden z představitelů anomického pojetí deviace, byl toho mínění, že rozvoj patologických forem dělby práce a nárůst napětí a konfliktů mezi jednotlivými částmi struktury je následkem porušení sociální stability. Dochází k rozbití struktury obecných pravidel a výsledkem je anomie (Múhlpachr, 2008).

Druhá teorie, subkulturní, zdůrazňuje přenos určitých norem v rámci kultury konkrétní společnosti. Negativní chování je podle této teorie naučeno zcela shodným způsobem jako chování konformní, tedy v interakci s druhými lidmi, především v primárních skupinách jako je rodina nebo vrstevníci, ve kterých je toto považováno za normální (Kraus, 1999).

Teorie sociální kontroly pramení z obecně lidské vlastnosti, a to z jejich neustálé nespokojenosti s tím, co mají. Lidé respektují normy jen díky existenci mechanismů sociální kontroly. Patříčné působení těchto mechanismů vnitřní sociální kontroly, tedy těmi, jimiž člověk disponuje, je pro společnost nejvhodnější zárukou i zároveň nejefektivnějším a nejlevnějším způsobem pro to, aby jedinec normy neporušoval. Přímá kontrola potom označuje vnější dohled, a to jak ve smyslu preventivních opatření, tak i sankcí ve vztahu ke konformnímu jednání, na němž participují především rodiče,

učitelé, vrstevníci a další instituce. Nepřímá kontrola se uskutečňuje pomoci citových vazeb jedince k jeho blízkým (Munková, 2001).

Teorie sociálního učení je postavena na domněnce, že deviantní i konformní jednání jedince je vymezeno zejména sankcí, jež za něj následuje, tedy na odměně a trestu (Múhlpachr, 2001).

Poslední zmíněnou teorií je etiketizační teorie. Jejím teoretickým východiskem je koncepce etiketizace. Jedná se o proces, kdy na jeho počátku je etiketizace, což znamená označení, nálepkování jedince. Za určitý čin získá dotyčný jedinec sociální nálepku. „*To ovlivňuje chování sociálního okolí k jejímu nositeli, zejména se jedná o nedůvěru, odmítání, obezřetnost. Tím druzí snižují šanci takto označeného jedince prokázat, že nic neprovedl nebo že je jeho čin pouze epizodického charakteru. Jedinec postupně začne etiketu přijímat, vyhovuje sociálnímu tlaku a očekávání okolí a stává se recidivujícím delikventem*“ (Fisher, Škoda, 2009, str. 42).

1.2 Vybrané druhy a projevy rizikového chování

V dnešní době se školní prevence rozděluje do těchto oblastí rizikového chování:

- záškoláctví neboli neomluvená absence,
- agrese a šikana,
- rizikové aktivity a rizikové chování v dopravě,
- rasismus a xenofobie,
- nepříznivé působení sekt,
- rizikové chování v sexuální oblasti,
- poruchy příjmu potravy,
- poruchy spojené se syndromem CAN (Adiktologie, 2019).
- Lhaní (Sobotková, 2014).

1.2.1 Záškoláctví

Záškoláctvím se označuje takový prohřešek žáka, jenž vědomě zanedbává školní docházku. Tradičně je toto chování chápáno jako porušení školního řádu. Ve skutečnosti však toto provinění vyplývá z ustanovení o povinné školní docházce, jenž je součástí školského zákona (Jedlička, Koťa, 1998). V tomto případě je tedy souvislost se školou evidentní. Motivace k tomuto jednání je velmi rozmanitá. Může jí být strach ze zkoušení, snaha vyvarovat se nepříjemnostem, antipatie k pedagogovi, vzdor, pocit ukřivdění, nejistota nebo úzkost ve společnosti spolužáků, strach z určitého dítěte či party, ovšem

i příslušnost k vrstevnické skupině, která považuje záškoláctví za normu chování. „Záškoláctví začíná zpravidla jako impulzivní akt (“dnes nebýt ve škole”), ale může se prodloužit na řadu dní i týdnů“ (Matějček, 2011, s. 309). Je velmi překvapivé, že záškoláctví dlouhodobě nepostřehnou rodiče ani pedagogové. V době vyučování, dítě někde musí přebývat a něco dělat. Vzhledem k faktu, že to musí dělat tajně, je zde veliké nebezpečí, že se k tomuto jednání přidruží další prohřešky, jako jsou například lži, podvody a krádeže. A právě pro tyto další možné komplikace si záškoláctví zaslouží zvýšenou pozornost (Matějček, 2011).

1.2.2 Lhaní

Se lhaním se v praxi setkáváme zejména v souvislosti s různými problémy, kam patří i potíže se školou. Snaha řešit tyto projevy chování pochází většinou od rodičů dětí či pedagogů a vychovatelů, kteří s dětmi pracují a tyto způsoby chování poukazují na určité potíže v jejich způsobu života (Matějček, 2011).

Podle Martínka (2015) je možno rozlišit tři základní kategorie lhaní:

- Smyšlenka se vyskytuje u dětí předškolního věku. Není považována za nic neobvyklého ani patologického. Dítě totiž nemá vědomé ponětí o nepravdivosti svých výroků. Svě představy nebo i často obsah svých snů zaměňuje za skutečné události.
- Bájná lež se projevuje vyprávěním dlouhých neskutečných příběhů, kterými chce dítě na sebe strhnout pozornost. V těchto senzačních historkách obvykle hraje zajímavou a významnou roli. Tato lež se většinou vyskytuje u dětí ve věku 10 až 11 let.
- Pravá lež je vědomá a záměrná. Vyskytuje se u jedinců, jenž jsou schopni již plně rozlišit pravdu od lži. Obvykle lež používají v okamžiku, kdy mají v úmyslu se vyhnout povinnostem, které jsou pro ně nepříjemné, nebo naopak chtějí-li něco získat, či se pokouší manipulovat se svým okolím. Často se objevuje u dětí, které mají tvrdou a trestající výchovu.

1.2.3 Agresivita, agrese

Agresivita je termín pro tendenci k násilnému jednání. Varianta respektující společenské normy se pak nazývá asertivita (Vágnerová, 2014).

Agrese je projev násilí či nepřátelství vůči nějakému objektu s jasným cílem ublížit (Martínek, 2015).

Útok může mít různou podobu. Může být reálný nebo jen symbolický. Agresivní jednání souvisí s určitým emočním prožitkem, motivací, způsobem hodnocení násilného aktu i jeho důsledků. Mezi nejčastější emoce vyvolávající a doprovázející agresi patří hněv a vztek. Násilné jednání však může být stimulováno i frustrací spojenou se strachem

a úzkostí. V takovém případě by bylo možné takovéto jednání chápat jako obrannou reakci. Pohotovost k agresivnímu chování se také zvyšuje při nedostatku či přesycení, osobního ponížení, ztrátě, křivdě či ohrožení (Vágnerová, 2014).

Šikana patří k patologickým projevům mezilidského soužití. Slovo je odvozeno z francouzského *chicane*, což v překladu znamená zlomyslně a zbytečně týrat, sužovat či pronásledovat. Jedná se o formu agresivního chování a systematické duševní traumatizace ve skupině (Jedlička, Koťa, 1998). Úmyslem agresora je získat nad druhými pocit převahy, moci nebo určitých výhod (Bendl, 2003). Aby se mohlo agresivní chování označit za šikanu, musí splňovat tyto tři podmínky:

- Záměrnost agrese – poukazuje u agresora na nedostatek morálních hodnot a norem.
- Převahu agresora nad obětí – nejčastěji jde o fyzickou zdatnost, verbální zdatnost a pohotovost k jednání.
- Opakovatelnost – souvisí s četností útoků v určitém časovém úseku (Janošová, Kollerová, Zábrodská, Kressa, Dědová, 2016).

Vandalismus často patří k životnímu stylu dospívajících. Jedná se o specifický typ agresivního chování, kdy dochází k bezdůvodnému poškozování a ničení soukromého i veřejného majetku, a to bez materiálního zisku. Toto chování je sankcionované. Jedinec se tohoto jednání dopouští jenom pro svou potěchu nebo i potřebu se odreagovat. Jde tedy o akt vůle. Dospívající tím ukazuje, že má svou moc pod kontrolou. Motivem může být také touha stát se členem party či demonstrace fyzické síly i odvahy před ostatními vrstevníky (Fisher, Škoda, 2009).

Sebepoškozování je vědomým projevem autoagrese, avšak ne se záměrem vážného sebezranění nebo vlastního usmrcení. Toto jednání je pokládáno za závažný problém, neboť jak studie prevalence naznačují, má výskyt tohoto jednání mezi mladými stále se zvyšující tendenci. Mezi nejčastější projevy patří pořezávání se, pálení cigaretou na různých částech těla, polykání ostrých předmětů. Pohnutkou k takovému chování bývá obvykle uváděn pocit vzteku na sebe sama a potřeba trestu, která naplní očekávanou úlevu od napětí. Sebepoškozování může být však také znakem psychické poruchy (Kabíček, Csémy, Hamanová a kolektiv, 2014).

Suicidálním chováním rozumíme vykonání sebevraždy či neúspěšného pokusu o ni. Pojem sebevraždy je potom označován jednáním, kdy došlo k úmrtí, a to z vlastní vůle zemřelého jedince bez cizího zapříčinění. Motivy k vlastnímu usmrcení jsou různé. Většinou se jedná o afektogenní reakci na tíživé životní situace, jež jedinci připadají neřešitelné a bezperspektivní. Psychologicky je tak sebevraždy vnímána jako agrese zaměřená na sebe sama. V podstatě se jedná o poruchu pudu sebezáchovy.

U dospívajících se silně uplatňuje impulzivní zkratkovité jednání. Proto jsou tak příčiny velmi subjektivní (Múhlpachr, 2008).

1.2.4 Kriminalita – krádeže

Každá společnost si stanovuje svá vlastní pravidla, jimiž pak reguluje chování svých členů. Dodržování právních norem a nepsaného morálního řádu je vymáháno různými způsoby. Kriminální chování zahrnuje aktivity, které dané právní normy porušují a jsou považovány za nepřijatelné (Vágnerová, 2014).

U jedinců školního věku se často setkáváme s různými podobami krádeží. Je zapotřebí mezi nimi rozlišovat, protože mají rozdílné psychologické východisko, a tudíž i jejich interpretace a způsob nápravy bude také různý.

- Dítě bere doma peníze či věci, které pak rozdává nebo za ně nakupuje něco ostatním. Motivem je získání zájmu a přízně druhých. Příčinou tohoto jednání je nejčastěji hledání uspokojení ve vztazích s vrstevníky, se kterými však neumí jinak dobře navázat kontakt.
- Dítě bere doma finance a kupuje za ně většinou něco k jídlu, k pití. Méně často jsou to pak hračky či jiné cennější věci. Tyto věci si potom obvykle schovává nebo je i neustále nosí s sebou. Jedná se o projev kompenzace za neuspokojení v citové oblasti.
- Občas je motivem ke krádeži doma touha mít něco, co je v očích okolí pod vývojovou úrovní dítěte. Kdyby si totiž dítě o tyto věci řeklo, zřejmě by je dostalo, avšak obává se pohrdlivých poznámek, posměšků týkajících se jeho tvořícího se a citlivého já.
- Krádeží v partě se dopouštějí děti středního či staršího školního věku. Jejich jednání je motivováno přijetím do dané skupiny, snahy držet krok s ostatními členy party, osvědčit se či vyniknout. Charakteristické jsou krádeže v obchodech. Často se tak děje s instrukcemi nebo s nátlakem starších, kterým se školáci chtějí vyrovnat.
- Kleptomanie se u dětí vyskytuje velmi vzácně. Jedná se o krádeže nejrůznějších a často neužitečných věcí. Motivace je pro objektivního pozorovatele nejasná. Kleptomanie se řadí k neurotickým projevům (Matějček, 2011).

1.2.5 Rizikové chování v sexuální oblasti

Sex patří k výrazně významným aspektům našeho života. Zdravý sexuální život je však pouze tehdy, jestliže dva pohlavně zdraví jedinci spolu navážou vzájemně uspokojivý sexuální kontakt a jsou si vzájemně věrni (Křivohlavý, 2003).

Puberta se u dnešních dospívajících vyskytuje mnohem dříve než u předchozích generací. S touto zralostí souvisí i dychtivost poznat vše, co život nabízí. Objevuje se u nich touha po navázání vztahu i po sexuální stránce. Mnozí z nich jsou o této tématice velmi poučení, a to díky internetu, televizi i vrstevníkům (Carr-Gregg, 2010).

1.2.6 Rizikové chování v dopravě

Jedná se o chování, které není v souladu s oficiálními i neoficiálními pravidly, je agresivní a neočekávané či nezvyklé (MŠMT ČR). Toto chování má různé příčiny, jako například:

- užívání návykových látek,
- nevědomost předpisů související s dopravou,
- vliv osobnostních rysů dítěte jako je ADHD, nedostatečná sebekontrola, nepozornost, potřeba vzrušujících zážitků, neznalost následků, přeceňování osobních schopností.

Děti svým riskováním v dopravě neohrožují jen sebe, ale i další účastníky silničního provozu. Proto je tak důležité s nimi o chování v dopravě mluvit i jim zároveň ukazovat, jak řešit reálné dopravní situace a podávat vysvětlení k situacím, které mohou být nebezpečné (Šucha, 2023).

1.2.7 Extrémní sporty a hazardní (adrenalinové) činnosti

Mezi pojmy extrémní sporty a hazardní (adrenalinovými) činnostmi existuje rozdíl v riziku (Vavrysová, 2018). Extrémními sporty označujeme takové sporty, jenž se na první pohled jeví jako nebezpečné a zvedají ve sportovci či divákovi adrenalin, respektive hladinu endorfinu, serotoninu a dopaminu (Expressinfo). Mají za cíl dobrodružný a vzrušující zážitek, avšak nikoliv za cenu úrazu či ohrožení na životě. Vyšší míra rizika je v tomto případě jen přidruženým negativním následkem některých extrémních sportů. V rámci hazardních aktivit je již však počítáno s případným zraněním či úmrtím. Mezi extrémní sporty lze zařadit kupříkladu skateboarding, snowboarding, parkour, rafting, paintball. Hazardní (adrenalinové) činnosti zahrnují ilegální závody na motorkách, nedodržování dopravních předpisů, jízdu mezi vagóny metra či vlaku, přebíhání před auty se záměrem přeběhnout co nejtěsněji, horolezectví bez jištění (Vavrysová, 2018).

1.2.8 Závislost

Závislost je komplexní porucha. Pro diagnostiku je základní charakteristikou opakované nutkání užít konkrétní látku, či se oddávat určitému chování bez ohledu na negativní důsledky. Odborná veřejnost rozlišuje dva typy závislosti, a to fyzickou a psychickou. U fyzické závislosti lidé užívají psychoaktivní látky kvůli určitým fyziologickým procesům v jejich těle, kdežto u psychické závislosti jedinci vykazují závislostní chování v souvislosti k určitým činnostem (Kalina a kol., 2015).

U dětí a mladých lidí vznikají závislosti mnohem rychleji než u dospělých jedinců. Toto je zapříčiněno věkem experimentování, nevyzrálostí mozku, hledáním vlastní identity, a i velkým množstvím volného času (MŠMT ČR).

Závislost má mnoho podob a podle toho, na čem je jedinec závislý, je možno rozlišovat závislosti látkové a nelátkové (Státní zdravotní ústav).

Mezi látkové závislosti patří zejména drogy, což jsou jakékoliv přírodní či uměle vyrobené látky, jež mají dvě základní vlastnosti. Za prvé působí psychotropně a za druhé mají schopnost vyvolat nutkavé opakované užití (Dvořák, 2020).

- 1) Halucinogeny se svým chemickým složením podobají serotoninu, mají za následek užití změnu vědomí a vnímání. Mezi nejznámější patří takzvané LSD, které se většinou užívá ve formě tripů. Tripem jsou označovány papírky napuštěné drogou psylocybin, která se vyskytuje v houbách lysohlávkách. Značné riziko tkví ve vzniku psychické závislosti s potřebou zvyšovat dávky. I po delším abstinování se mohou objevit flešbky, tedy intenzivní prožitky spojené s užíváním látky. Ty mohou mít charakter euforie, ale i ataky úzkosti nebo deprese (Vágnerová, 2014).
- 2) Konopné drogy jsou zastoupeny zejména marihuanou a hašišem. Omamné účinky konopí jsou známy již několik tisíc let, kdy se používaly při náboženských obřadech i v lékařství. Marihuanou je označováno usušené květenství samičích rostlin konopí. Kouří se ve formě jointů či ve vodních dýmkách a je možné ji přidávat do různých pokrmů. Hašiš je pryskyřice, která se taktéž získává z květenství samičích rostlin a za pomoci tepla se lisuje do bloků. Tyto bloky se pak podobně jako marihuana kouří nebo se dým inhaluje (Dvořák, 2020).
- 3) Organická těkavá rozpouštědla jsou označením pro rozsáhlou skupinu látek a výrobků. Do této skupiny patří různá barviva, laky, lepidla. Toluén, který se používá jako rozpouštědlo, má neurotický účinek. Nejprve vyvolává nabuzení nervové soustavy, později však tlumí (Kalina a kol., 2015).
- 4) Stimulancia jsou skupinou látek, které zvyšují bdělost, zrychlují tepovou frekvenci či metabolismus a mívají anorektický účinek. Mezi zástupce této skupiny patří například pervitin. Pervitin je u českých uživatelů drog populární pro pocit zvýšené energie a výkonnosti. Jedinec se domnívá, že zvládne vše. Po dlouhodobém užívání však dochází k podrážděnosti a pocitům nedůvěry. Jedinec se hůře orientuje v realitě a mění se i jeho sebehodnocení. Oblíbenou látkou je také extáze. Tlumí pocit únavy, avšak i schopnost vnímat signály těla. Po užití této drogy se zvyšuje produkce serotoninu, což se projeví pozitivním emočním laděním, euforií. Jakmile účinky odezní, dostaví se útlum, únava a deprese. Tolerance se u uživatele poměrně rychle zvyšuje a po čase již není schopen navodit žádoucí pocity ani zvyšováním dávky (Vágnerová, 2014).

- 5) Opiáty jsou látky extrahované z máku setého. K nejvíce zneužívaným patří opium a morfin a jejich deriváty jako je heroin a braun. Vyvolávají velmi rychlou závislost. Po užití jedincem mají euforické, analgetické i tlumící účinky. Časem u užívajícího jedince dochází ke zhoršení paměti, myšlení, pozornosti. Celkově bývají zpomaleny i poznávací funkce. Opakované užívání těchto látek způsobuje drastické a zřejmě i nevratné změny v mozku (Fisher, Škoda, 2014).
- 6) Tabák byl do Evropy přivezen v 15. století. V té době jeho kouření naráželo jen na odpor církve, která jej považovala za dílo pekla. V 18. a 19. století se potom kouření stalo projevem vyššího společenského postavení. Škodlivost byla prokázána až v 21. století a započala se tak kampaň proti jeho užívání (Dvořák, 2020). Cigareta má u dospívajících postavení symbolu dospělosti. Na každé základní škole každoročně přibývají mezi žáky další pravidelní i příležitostní kuřáci (Heller, Pecinová, 1996). Prvotním důvodem ke kouření u těchto jedinců byl vliv druhých lidí. Studie provedené u 12 – 18 letých mladistvých kuřáků ukázaly, že jedinci si zapálili svou první cigaretu z důvodu naléhání, přání, svádění či ostrakismu jejich kamarádů. Počátek kouření tak proto bývá označován také jako „sociální nakažlivost“ (Křivohlavý, 2003). Kuřáctví je rovněž spojováno s prospěchem jedince ve škole. Čím více je prospěch horší, tím častěji a více jedinec kouří (Heller, Pecinová, 1996).

Vapování neboli vaping je proces, kdy dochází k zahřátí kapalné náplně v elektronické cigaretě. Následně vzniklá pára se potom inhaluje podobně jako cigareta. I když u klasického kouření vzniká při spalování tabáku mnohonásobně více škodlivin, než je tomu při vapingu, stále se jedná o produkt, který obsahuje návykovou látku nikotin a obzvláště u dospívajících lidí nemajících žádnou zkušenost s kouřením se tak může stát odrazovým můstkem pro kouření klasických cigaret (Czechpods.cz). Celosvětově se e-cigarety staly relativně rychle trendovou záležitostí. Děti a mladí lidé na elektronické cigarety spíše nahlíží jako na součást trendu a stylu, než jako na kouření. Preferují proto více beznikotinové e-liquidy. Atraktivní jsou pro ně i takzvané vapovací triky. Ty jsou velmi populární na sociálních sítích, obzvláště jako je Youtube, Facebook či Instagram. Elektronické cigarety jsou pro děti a dospívající lákavé i pro poměrně širokou nabídku příchutí e-liquidů a flexibilitu zařízení. Česká legislativa e-cigarety velmi striktně reguluje tím, že e-cigarety je možné prodávat pouze plnoletým osobám (Kulhánek, 2023).

Žvýkácký tabák je dalším módním trendem, kterému děti a dospívající snadno podléhají. Vzhledem k tomu, že v nikotinových sáčkích je koncentrace nikotinu mnohonásobně vyšší než u jiných tabákových výrobků, dochází u nich k rychlému vzniku závislosti, předávkování či otravě organismu. Jestliže je žvýkácký tabák

v ústech 30 minut, odpovídá to dvěma až pěti vykouřeným cigaretám (Výživový institut, 2022).

- 7) Alkohol je velmi starodávnou drogou. Dokladem jsou tomu archeologické nálezy ze staré Číny, kdy před 6 – 7 tisíci lety byl alkohol vyráběn z obilí. Další důkazy o užívání alkoholu pak pocházejí z Mezopotámie, Egypta i z biblických textů. Neznámé nebyly ani potíže spojené s přílišným nadužíváním alkoholických nápojů. Už 400 let před Kristem popsal řecký lékař Hippokrates symptomy chronického alkoholismu. Nezdrženlivost v pití vyvolávala snahu jeho konzumaci vymýtiti či alespoň omezit. Negativní postoj k alkoholu opět zaujímala církev (Vágnerová, 2014). V České republice spotřeba alkoholu stále narůstá. Problémy související s užíváním alkoholu jsou obecně podceňovány. Spotřeba je tolerována a jsou to právě mladí lidé, kteří navíc poukazují na snadnou dostupnost. Od poloviny devadesátých let minulého století došlo k nárůstu pravidelného pití. U chlapců jde především o pití piva a destilátů, zatímco u dívek jde o pití vína a destilátů (Sobotková, 2014). Alkohol působí na jedince i nepřímo. Příkladem může být působení primárních projevů alkoholu na dopravní nehody, které jsou zařazeny mezi nejčastější způsoby úmrtí. Nepřímé působení bývá diagnostikováno i v případech souvisejících s kriminálními činy a vraždami, kdy ve dvou třetinách těchto spáchaných činů bylo prokázáno, že agresor nebo jeho oběť, popřípadě oba, požili alkohol. Souvislost mezi alkoholem a agresivitou byla prokázána nejen v praxi, ale i v laboratořích. Pod vlivem alkoholu dochází k výraznému zvýšení agresivity asi ve 30 případech. Lidé, kteří alkohol užili, se odváží, jak na stejně silného soupeře, případně i na silnějšího, tak i na slabšího člověka, neboť zvyšuje jejich pocit nadřazenosti. Nepřímé důsledky užití alkoholu jsou ovšem mnohem širšího rozsahu. Pod vlivem této látky dochází ke změně přesnosti koordinace, správnosti percepce a uvažování, klesá pozornost a mění se i schopnost patřičného rozhodování, což se projevuje ve spoustě činností. Například bylo některými studiemi prokázáno, že lidé s vyšší mírou násilí po požití alkoholu pak nutili druhé k sexuálnímu styku, znásilňovali je, a i výrazně častěji praktikovali rizikový sex (Křivohlavý, 2003).

V dnešní době nabývají na významu také takzvané nelátkové závislosti, mezi které například patří závislost na internetu, na mobilních telefonech (Fisher, Škoda, 2014) a gambling (Státní zdravotní ústav).

O závislost na internetu se jedná tehdy, pokud jedinec dlouhodobě zanedbává své vztahy i pracovní povinnosti a objevují se u něj různé somatické symptomy, jako jsou například poruchy pozornosti, chování, bolesti očí či zad (Fisher, Škoda, 2014).

K nejnavštěvovanějším stránkám na internetu patří stránky s pornografickou tematikou. K tomuto jevu možná přispívá zdánlivá anonymita, která je však opravdu jen zdánlivá,

neboť provozovatel příslušného serveru je většinou schopen zjistit, kdo se po internetu pohyboval a co tam vyhledával (Nešpor, 2018).

Dalšími internetovými aktivitami, pro něž se může jedinec stát závislý, jsou nadměrné a časově náročné diskuze na sociálních sítích. Jedinec většinou pro tyto povrchní kontakty zanedbává potom své skutečné vztahy (Nešpor, 2018).

Je-li internet používán jako prostředek pro hazardní hry, je zde zřetelný přechod k patologickému hráčství a s ním souvisejícími problémy (Nešpor, 2018).

Počítačové hry a jejich rizikovost je evidentní především u mladších dětí, neboť dochází k zanedbávání školních povinností, k zaostávání v sociálních dovednostech, k nezdravému vývoji pohybového aparátu. Je také mnoho her obsahujících i násilí a riskování (Nešpor, 2018), které mohou děti přenést i do skutečného života (Fisher, Škoda, 2014).

Gambling je charakteristický velmi zvýšeným zaujetím pro hru a nutkáním ke hře. (Vagnerová, 2014) Příčina vzniku této závislosti je spojená s hodnotami a trávením volného času jedince, za což je u dětí odpovědná rodina a jejich styl života. Dítěti nebo dospívajícímu není možné mít za zlé, že se mnohem rychleji odtrhne od reality a lehce podlehne iluzi o výhře (Marhounová, 1996).

1.2.9 Nezdravé stravovací návyky

Pro poruchy příjmu potravy jsou typické patologické změny postojů vůči svému tělu, nepřiměřené hodnocení jeho rozměrů i hmotnosti a narušený vztah k potravě. Ke zrodu těchto poruch mohou přispět, jak vývojově podmíněné zátěže v souvislosti s dospíváním, tak sociokulturní faktory, jenž jsou dle teorie učení pokládány za neadekvátní reakci na současnou sociokulturní normu. Může se jednat o působení štíhlosti, která je pojímána jako podmínka úspěchu či asketického stanoviska k jídlu s apelem na diety a cvičení (Vágnerová, 2014).

Mezi důsledky a poruchy spojené s nezdravými zdravotními návyky patří nesporně obezita a v současné době poměrně obvyklá diagnóza mentální anorexie a bulimie. Jde o patologické přejídání vyvolávající výčitky z obávaného tloustnutí. Proto se takto nemocný jedinec snaží různými způsoby zabránit přibírání na váze (Krch, 2005).

Anorexie je porucha příjmu potravy, kdy takto diagnostikovaný jedinec výrazně omezuje množství pozřeného jídla (Národní zdravotnický informační portál). Pro stanovení diagnózy lze použít tři základní znaky vycházející, jak z DMS-IV Americké psychiatrické asociace, tak i z verze MKN, a to:

- přetrvávající strach z tloušťky i přes abnormální nízkou tělesnou váhu,
- aktivní udržování velmi nízké tělesné hmotnosti,

- anomera u žen (Krch a kol, 1999).

Bulimie, tedy patologické přejídání taktéž souvisí s poruchou příjmu potravy. Pro definitivní diagnózu je nutná přítomnost všech poruch:

- Neustále věnováním se myšlenkám na jídlo spojené s epizodami přejídání se a konzumací jídla v nadměrných porcích v krátkém časovém úseku.
- Vynaložené úsilí k potlačování účinků jídla vyprovokovaným zvracením, zneužíváním laxativ, střídavým obdobím hladovění, užíváním léků například anorektik, thyreoidních přípravků či diuretik.
- Převládající chorobný strach z tloušťky. Takto postižený jedinec si stanovuje svůj přesně vymezený váhový práh, jenž je nižší než premorbidní váha, která je dle názoru lékařů optimální či zdravá (Múhlpachr, 2008).

Méně známou poruchou příjmu potravy je ortorexie. Jedná se o patologickou závislost na zdravé a biologicky čisté stravě. Tedy stravě, která není nijak průmyslově ani velkovýrobně zpracována, neobsahuje žádná umělá barviva ani látky upravující její aroma či prodlužující její životnost (Vím, co jím, 2015).

1.2.10 Problémy spojené se syndromem CAN

Termín syndrom CAN je zkratkou anglického pojmu Child Abuse and Neglect. V českém názvosloví je tento pojem interpretován jako syndrom týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte (Presslerová, 2023).

Syndrom CAN je definován jako komplex nežádoucích symptomů v různých oblastech stavu, vývoje i postavení dítěte ve společnosti, zejména pak v rodině. Většinou vzniká následkem záměrným ubližováním dítěti, a to nejčastěji jeho nejbližšími, kteří ho vychovávají, tedy rodiči. V krajním případě může i ohrožovat život dítěte (Hanušová, 2006).

Týráním se označuje jakékoliv jednání rodičů, ale i jiných osob, jenž ohrožuje vývoj dítěte a poškozuje jeho tělesné či duševní zdraví. Mezi projevy patří:

- Psychické týrání – odmítání, častá a nadměrná kritika, ponižování, vydírání
- Fyzické týrání – bití, odpírání jídla, odpočinku, ohrožení na životě

Týrání v jakékoliv formě je pro dítě závažnou a zátěžovou situací zahrnující silný stres i deprivacní zkušenost. Mezi hlediska ovlivňující větší riziko poškození vývoje týraného dítěte patří věk, délka týrání, míra zátěže i závislost na týrajícím. Důsledkem týrání například bývá:

- přílišná fixace pozornosti na eventuálně ohrožující podněty

- opakující se trýzeň může vést k inhibici citového prožívání
- dítě může být apatické, zakřiknuté nebo naopak neklidné, hyperaktivní, agresivní
- sebepoškozování
- u týraného jedince může převažovat úzkostné ladění, strach, podrážděnost, přecitlivělost se sklonem k afektivním výbuchům
- nedůvěřivost i vůči ostatním lidem
- obava z opuštění
- objevují se tendence ke zkreslené interpretaci čehokoli
- nedostatečná sebedůvěra a sebehodnocení (Vágnerová, 2014).

Zanedbáváním se označuje jakékoliv ohrožení či vážná újma ve vývoji dítěte z nedostatečné péče. Dítěti se například nedostává přiměřené stravy, oblečení, osobní hygieny, zdravotní péče, přístřeší, náklonnosti, sounáležitosti, potřebné ochrany a dohledu, nejsou mu poskytnuty ani vhodné podmínky pro rozvoj jeho schopností a dovedností (Vaníčková, Hadj-Mossová, Provazníková, 1995).

Sexuální zneužívání dětí se diagnostikuje velice obtížně. Pachatel by musel být přistižen při činu nebo by se muselo jednat o znásilnění (Dunovský, 1999).

Hanušová (2006) uvádí jako definici sexuálního zneužívání definici Rady Evropy z června 1992, jež chápe „*sexuální zneužití dítěte za nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoliv sexuální dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče, anebo kýmkoliv, kdo se s dítětem dostane do nějakého styku. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník či cizí osoba*“.

Pro označení sexuálního zneužívání by měly být splněny následující tři podmínky:

- 1) pachatel je o mnoho starší a vyspělejší než dítě
- 2) aktér má pozici autority či je v pečovatelském vztahu vůči dítěti
- 3) aktivity jsou vynucovány silou nebo lstí (Hanušová, 2006).

Sexuální zneužití je možné dělit na nekontaktní, které zahrnuje verbální sexuální nabídky, voyerství, sexuální exploatace dítěte, exhibicionismus a na kontaktní, jimiž jsou označovány aktivity jako vynucený pohlavní styk, intrafemurální pohlavní styk, osahávání erotogenních zón a genitálií dítěte, nucení dítěte k masturbaci pachatele, orální sexuální aktivity (Ježková, Machková, 2023).

Následkem traumatizující zkušenosti se u dítěte mění jeho hodnocení sebe samého i okolního světa. Ztrácí pocit bezpečí a jistoty i schopnost přiměřené sociální orientace. Objevují se pocity méněcennosti a znehodnocení. V rámci obranných reakcí může také dojít k potlačení a vytěsnění traumatizujících prožitků, ke zkreslení reality nebo i k identifikaci s pachatelem. Reakcí na prožité trauma může být také vznik disonanční poruchy. Chování dětí s touto zkušeností bývá extrémní. Buď jsou nápadně pasivní nebo dráždivé se sklonem k afektivnímu jednání, nedůvěřiví s tendencí k izolaci či naopak jsou negativní a provokující. Mění se i jejich vztah k sexualitě. Dítě může být vyzývavé, masivně masturbovat, urychluje se počátek sexuálního života, sexu využívá jako prostředku pro manipulaci s lidmi, ztrácí zábrany (Vágnerová, 2014).

1.3 Výchova a výchovní činitelé jako rizikový faktor

„Výchova je cílevědomým a záměrným vytvářením a ovlivňováním podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulačích jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností“ (Pelikán, 1995, s. 36).

Typy výchovného působení:

Ochranitelská výchova se projevuje silnou láskou k dítěti akceptující jeho potřeby, avšak také přehnanou péčí a odpíráním mu možnosti se osamostatnit. Dítě je pod stálou kontrolou, kdy nesmí samo nic dělat, jsou na něj kladeny nízké požadavky, a dokonce mu jsou jeho rodiči vybírání vhodní přátelé (Múhlpachr, 2008).

Autoritářská výchova neboli direktivní výchovný styl je velmi přísný. Od dítěte vyžaduje striktní respektování stanovených pravidel, kdy rodič je jediný, kdo má hlavní a rozhodující roli (Sokolová, 2013). Výchova je postavena na příkazech a zákazech. Individuální potřeby dítěte nejsou rodičem zohledňovány. Dítě bývá často negativně hodnoceno a není mu ani poskytován prostor pro vlastní tvořivou činnost. Vztah vůči dítěti je chladný až nepřátelský (Ježková, Labusová, 2023).

Liberální výchova je založena na volnosti, ať již z nedostatku času nebo zájmu o dítě směřující k jeho zanedbání, tak i na pojetí volnosti, které může vycházet i z přesvědčení o správnosti, avšak vedoucí dítě k tomu, aby dělalo to, co samo uzná za vhodné. (Psychologie-pedagogika.studentske.cz) Následkem této výchovy je velmi slabý studijní či pracovní výkon, roztržitost, neschopnost se soustředit a téměř se nevyskytuje ani žádná snaha něčeho dosáhnout či snaha překonat nějaké překážky. Takový jedinec se spoléhá na pomoc ostatních (Kristina F., 2015).

Demokratická výchova je směřující k sebevýchově. Jsou stanovena jasná pravidla s vyváženým systémem odměn i případných trestů. Mezi výchovné nástroje patří především vysvětlování, osobní příklad rodičů a podpora dítěte. Děti jsou vedeny

ke spolupráci a k vědomí následků svého jednání, a to jak vůči sobě, tak i druhým. Výchozí zásadou vychovávajících je respekt k osobnosti dítěte a zároveň požadavek na sebekontrolu (Jedlička, Koťa, Slavík, 2018).

1.3.1 Rodina

Možný (2002, s. 99) jako jednu z možných definic vymezuje rodinu jako „*institucionální zajištění lidské reprodukce, legitimní v dané společnosti*“ a vzniká až po narození prvního potomka (Možný, 2002).

Jedná se o organizaci, jež není stálá a jejíž funkce se v novodobé historii zřetelně změnily (Matoušek, Matoušková, 2011).

Změny ve funkcích rodiny:

Biologická neboli reprodukční funkce zůstává stejná, i když od roku 1989 je možné zaznamenat pokles v přírůstcích obyvatelstva.

Ekonomická funkce zaznamenala změny v ekonomické samostatnosti rodiny, neboť některé rodiny podnikají, a i v zaopatřovací péči, kdy se na ní od devadesátých let minulého století rodina více podílí, a to například finanční spoluúčastí na důchodovém a nemocenském pojištění, na zdravotní péči.

Určité změny se nevyhnuly ani výchovné funkci. Rodina již není nucena se aktivně podílet na společenském dění, ani zcela přijímat výchovné linie předepsané školou. Avšak díky této změně dochází tak často ke vzájemnému obviňování při odpovědnosti za výchovu.

Emocionální funkce prošla transformací v důsledku všech vnitřních proměn rodiny jako je uzavřenost, děti jsou více odkázány na sebe, ekonomický standart. Přibývá tak rodin, které nejsou schopny tuto funkci naplnit nebo jen s nesmírnými obtížemi, o čemž svědčí i nárůst týraných dětí v rodinách (Kraus, 1999).

Rodinné prostředí je prvním místem, kde se dítě podrobuje sociálnímu učení. Dítě v ní získává různé zkušenosti, vědomosti a vytváří si postoje i hodnoty související s morálními standarty a ostatními lidmi (Múhlpachr, 2008). Rodina u dítěte posiluje rozvoj žádoucích, a pro ni významných, kompetencí (Vágnerová, 2012). Na základě výzkumů a zkušeností z praxe vyplývá, že právě rodina plní nejdůležitější úkol ve vývoji i výchově dítěte (Múhlpachr, 2008). Jako instituce je tedy tradičně považována za primárního činitele, která svým selháváním poskytuje dítěti možnost ke kriminálnímu chování. Dospívající jedinec, jenž není schopen dodržovat společenské normy, byl nejspíše nedostatečně veden k vnitřní disciplíně (Matoušek, Matoušková, 2011).

Mezi rizikové faktory v rodině patří:

- nepřítomnost jasných pravidel souvisejících s chováním dítěte

- nepostačující čas věnovaný dítěti, malá péče o něj, neuspokojivé citové vazby
- nepravidelná a extrémní přísnost, fyzické násilí či týrání dítěte, sexuální zneužívání
- schvalování či tolerování požívání alkoholu
- výchova jedním nezvládajícím rodičem
- častá změna bydliště
- závažné duševní onemocnění některého ze členů žijících ve společné domácnosti
- těžké materiální zabezpečení rodiny (Nešpor, 2018).

1.3.2 Škola

Škola se stává pro mnohé žáky zátěží již od samého začátku. Dosavadní výzkumná šetření prokázala, že existuje přímá souvislost mezi rizikovým chováním mladých lidí a jejich vnímáním a prožíváním školy. Tedy, jak je jejich život propojený se školou a jaké se ke škole vztahují emoce (Sobotková a kol., 2014). Ve škole se dítě poprvé ocitá mimo prostředí rodiny. Vstupuje do světa, který ho posuzuje na základě jeho práce, výkonu a schopností. Poprvé dostává možnost na základě své osobní snahy získat pozitivní ohodnocení a podle úspěšnosti této snahy si vytvořit celoživotní vztah k práci. Poprvé se také seznamuje s prostředím svých vrstevníků, kde se vyskytuje rivalita (Múhlpachr, 2008). Škola je tedy pro děti novou výzvou i šancí, avšak i prostředím, v němž se vyskytuje ohrožení negativními jevy, jako je například pocit selhání či spolužáků s nežádoucím chováním (Procházka, 2019).

Od učitele se očekává, že bude žáky vzdělávat a také vychovávat. (Sobotková, 2014). Škola je tak institucí, jenž má od společnosti zmocnění se podílet na uspořádané socializaci svěřených jedinců. Učitelé mají právo vyučovat, vyžadovat od dítěte tělesný i duševní výkon, provádět selekci na bázi jeho práce a usměrňovat tak alokaci na pracovním trhu (Jedlička, Koťa, Slavík, 2018).

Pedagogové, vychovatelé i další lidé zabývající se výchovou si od nepaměti kladou otázku, jak zajistit, aby z dítěte vyrostl člověk podle jejich představ. Z tohoto důvodu hledají způsoby, jak na žáka působit a za pomoci čeho jej ovlivňovat, aby jejich plán byl úspěšně zrealizován (Bendl, 2001).

Vyučovací proces navíc obsahuje dvě významné složky, které je zapotřebí zharmonizovat. První složkou je řízení výukové činnosti zaměřující se na osvojení probíraného učiva. Druhá složka je orientovaná na usměrňování sociálních vztahů ve třídě. Podle důrazu na tyto složky lze pedagogy diferenciovat na orientující se na výklad a osvojení látky nebo na pedagogy zaměřující se na mezilidské vztahy a usilující

zejména o žádoucí motivaci žáků s tím, že značnou část práce s učební látkou přenechávají na iniciativě samotných žáků (Jedlička, Koťa, Slavík, 2018).

Mezi rizikové faktory ve škole je možné zařadit kupříkladu citovou stabilitu, povyšování žáka s mimořádnými vědomostmi a schopnostmi nad ostatními, vyšší počet žáků ve třídě, přetěžování pedagoga či jeho nedostatečná příprava, odpor ke vzdělávací instituci u žáků s menším nadáním, neadekvátní požadavky na žáka, odpor ke školní práci, negativní citové zážitky spojené se slabým prospěchem či nižší schopností porozumění látce, projevy šikany, osobnost pedagoga (Salavcová, Foist, 2017).

1.3.3 Vrstevnické party

Pro dospívajícího jedince je kontakt s jeho vrstevníky jednou ze základních potřeb. Rizikové chování se tak většinou projevuje v souvislosti se vztahy s vrstevníky. Vrstevníci poskytují dospívajícímu možnost získat zkušenosti v interakci a komunikaci s osobami sobě rovnými. Jedinec je vystaven rozdílným názorům a osobnostním zvláštnostem. Učí se různým sociálním rolím, diskutovat, řešit spory, argumentovat, bránit se, prosazovat svůj názor, vyrovnávat se s neúspěchem, hledat kompromisy (Sobotková a kol., 2014).

Jedinci, jež mají následkem rodinné výchovy nesprávné dispozice pro adaptaci na požadavky a cíle společnosti, jsou vždy vystaveni otázce, jak dospět k pocitu vlastní identity. Sociologové poukazují na to, že v moderní společnosti dochází k výraznému nárůstu závislosti jedince na tom, jestli je druhými přijímán a uznáván. Z tohoto důvodu je pro jedince lepší být součástí i defektní party než zůstat osamocen. Vznik těchto part může znamenat také odrazový můstek k nalézání vlastní identity skrze delikventní činnost, která je podporována nebo dokonce vyžadována danou skupinou (Jedlička, Koťa, 1998).

Rizikové faktory vrstevnických part:

- party, jejichž cílem jsou negativní aktivity
- neuspokojivá nabídka aktivit pro trávení volného času
- prostředí, které je ohrožené sociálním vyloučením (Salavcová, Foist, 2017).

2 CHARAKTERISTIKA VÝVOJOVÉHO OBDOBÍ

Málokteré období v životě člověka je tak dobrodružným a náročným obdobím, jako období mezi 11. a 15. rokem života. Puberta je „*dramatickým obdobím neurofyzilogického a humorálního zrání, s fyzickou i psychickou disharmonií (pocity nejistoty, napětí) a novými sociálními nároky, zodpovědnosti za svůj život*“ (Kalina a kol., 2015, s. 547).

Dnešní dospívající pojmají své dětství jako čas, jenž musí přežít a v co nejkratší době nabýt svobody. Snaží se, o co nejrychlejší získání větších práv a svobody rozhodování, ovšem co se týká povinností a zodpovědnosti dospělých jedinců se staví velmi neochotně (Vágnerová, 2012).

Pro pubescenta je stále největším zázemím a pevným bodem v životě rodina. „*Rodina stále poskytuje dítěti základní citovou jistotu, bezpečí, když se cítí ohroženo nebo pocituje bolest. Jsou-li vztahy k rodičům hluboké, jistější a méně konfliktní, tím snáze probíhá celý proces emancipace, který je nutný pro osobní zrání. Přemístění citových vztahů bývá často u těchto jedinců doprovázeno přeháněním rozdílů v chování, názorech, zájmech a hodnotách rodičů a nových osob*“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 153). Pubescenti většinou v tomto období nešetří kritikou vůči rodičům, vytýkají jim všechno možné i nemožné, konfrontují je s jejich nedostatky a zároveň se stydí za projevy něžnosti a lásky z jejich strany, přestože po ní touží. Průběh emočního zrání a projevů emocí bývá jedinečný a u každé osobnosti dítěte – někdo má náhlé výbuchy, někdo postupně dává najevo své emoce. Dítě často svým afektivním výbuchům nerozumí a prezentuje je jako zaviněné rodiči (Langmeier, Krejčířová, 2006). Tyto projevy jsou často úzce spojeny s hormonálními změnami, které v tomto období probíhají. „*Projevují se kolísavostí emočního ladění, větší labilitou, dráždivostí, tendencí reagovat přecitlivěle i na běžné podněty a nárůstem emočního zmatku. Pubescent ztrácí bývalou citovou jistotu a stabilitu. Emoční reakce pubescentů jsou ve srovnání s jejich dřívějšími projevy nápadnější a zdají se být ve vztahu k vyvolávajícím podnětům méně přiměřené*“ (Vágnerová, 2012, s. 390). Veškeré tyto změny, postoje, chování vůči rodičům, kterým se vymezují, mají za cíl hledání a nalézání vlastní cesty života, která bude úspěšná a „*moje jedinečná*“. Hlavním úkolem dospívání je koneckonců osamostatnění se od rodiny, navázání pevnějších vztahů s vrstevníky. „*Čím hlubší a jistější jsou vztahy, které dítě zažívá v rodině, tím méně komplikovaný je proces emancipace od ní. Ani za optimálních podmínek však toto období není snadné. Mnoho rodičů prožívá adolescenci svých potomků poměrně bolestně. Každé dítě si hledá vlastní cestu k dosažení samostatnosti, aby se ubránilo úzkosti vyplývající ze ztráty dosavadních jistot. Často bývá tento proces provázen přeháněním rozdílů, které adolescent hledá v chování a názorech rodičů oproti vrstevníkům, ke kterým se nyní přiklání*“ (Kabiček, Csémy, Hamanová a kol., rok 2014, s. 25).

Toto období je klíčové pro rozvoj hodnot. Jedinec se sám vymezuje, srovnává různé názory i myšlenkové proudy. Učí se vyhledávat účinnější způsoby řešení, experimentuje a tím se učí přijímat i zodpovědnost za své jednání než kdykoliv předtím. Vztahy s vrstevníky se v tomto čase velmi výrazně proměňují. V nově navázaných vztazích dostávají určitou jistotu, protože ji ztrácejí při uvolňování vazeb v rodině (Kabíček, Csémy, Hamanová a kol., rok 2014).

Mezi způsoby adaptace jedince patří nápodoba dospělých, dosažení autonomie, identifikace a diferenciaci, sebepotvrzování a experimentování, překračování limitů, vyhledávání nových zážitků, vnímání vlastní kontroly, coping a únik, komunikace, sdílení zážitků a emocí i rituálů, napodobování, soutěživost, zkoumání reakcí a limitů (Sobotková a kol., 2014).

Období puberty lze shrnout do těchto bodů:

- probíhají obrovské tělesné změny
- dítě se zaobírá svým vzhledem, tvarem a vzrůstem těla, svou sexualitou
- více se přátelí s dětmi stejného pohlaví
- dítě opouští základní školu a přechází na střední
- dochází k přetrhání dětských vazeb
- nabývají dospělejších myšlenkových procesů (Carr-Gregg, 2010).

3 STRATEGIE ZVLÁDNUTÍ RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ

Primárním strategickým dokumentem MŠMT je Národní strategie 2019-2027. Tato strategie vychází a navazuje na hodnocení předchozí strategie. Současný platný dokument v České republice tvoří základní okruh politiky primární prevence rizikového chování. Tato strategie definuje hlavní pilíře politiky primární prevence, jimiž jsou koordinace, systém, vzdělávání, legislativa, financování a monitoring, výzkum včetně hodnocení (MŠMT ČR).

Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže se mimo jiné snaží sjednotit terminologii ve sféře primární prevence s akcentem na mezioborový a mezirezortní ráz prevence rizikového chování a dále potom charakterizuje tři úrovně specifické primární prevence, jimiž je všeobecná primární prevence, selektivní prevence a indikovaná primární prevence (Bendl, 2015).

3.1 Prevence

Termínem prevence jsou označena všechna opatření zaměřující se na předcházení a minimalizování jevů i důsledků souvisejících s rizikovým chováním (Miovský a kol., 2015). Bendl a kolektiv (2015, s. 228) prevenci rizikového chování považují „za jakékoli typy výchovných, vzdělávacích, zdravotních, sociálních či jiných intervencí, směřujících k předcházení výskytu rizikového chování, zamezujících jeho další progresi, zmírňujících již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhajících řešit jeho důsledky.“

Specifická primární prevence je zaměřena na konkrétní formy rizikového chování. To znamená, že účastníci těchto programů vědí, že tyto programy se týkají záškoláctví, toxikománie, vandalismu, rasismu nebo xenofobie (Bendl a kolektiv, 2015).

Selektivní prevence je zacílena na skupiny osob, které jsou ohroženy již více. Rizikové faktory pro vznik i rozvoj různých forem rizikového chování se tedy u nich vyskytují ve vyšší míře než u jiných členů populace.

Indikovaná primární prevence se zaměřuje na děti a mládež, u nichž je zvýšené riziko výskytu, nebo jsou již patrné počínající projevy, či se už vyskytly projevy rizikového chování. Cílem je daný problém co nejdříve podchytit, posoudit, vyhodnotit a okamžitě provést specifickou intervenci (Kabíček, Csémy, Hamanová a kol., 2014).

Nespecifická primární prevence není zacílená na specifické projevy rizikového chování, nýbrž se snaží předcházet rizikovému chování například pestrou nabídkou volnočasových aktivit, jež mají za cíl odvést pozornost dětí a mládeže od neukázněného, rizikového, asociálního nebo deviantního chování (Bendl a kolektiv, 2015).

Velmi významným nástrojem primární prevence je nejen výchova v rodinách, ale i ve školách a školských zařízeních. Mocným prostředkem je také sociální politika

státu. Ta ovlivňuje strukturu vzdělávání, zaměstnanosti, rovnováhu rodiny, fungování soustavy státních orgánů, které se zabývají rizikovou mládeží (Jůva, 2001).

Školám je zákonem stanovena povinnost zabývat se prevencí a naplňovat preventivní program školy, a to pomocí školní preventivní strategie, minimálního preventivního programu a programu proti šikanování (Procházka, 2019).

Ve škole by měli být žáci vedeni k úctě k druhému člověku, toleranci a solidaritě. Toto je v současné době cílem a obsahem mravní výchovy ve škole (Bendl, 2003). Je třeba mít přehled o aktivitách těch žáků, na něž pedagogové někdy přenášejí část odpovědnosti za pořádek ve škole. Také je nutné se zamyslet, které rizikové chování se vyskytuje v průběhu vyučování a na jakých místech. V této spojitosti je příhodné připomenout nejenom potřebu kázně ve škole, ale i pečlivě zvážit školní dohled. Významné jsou také možnosti společensky únosného vybití tenze a využití psychoterapeutických technik. Taktéž je důležité jedincům pomáhat ve vytvoření vlastní perspektivy, aby se i oni sami snažili o zlepšení a rozvoj (Jedlička, Kořá, 1998). Nesmíme rovněž opomínat bezpečné klima ve třídách (Kabíček, Csémy, Hamanová a kol., 2014). Klima třídy představují všichni žáci sdílející jednu kmenovou třídu, včetně pedagogů, kteří je učí. Žáci ve třídě většinou vytvářejí různé podskupiny nebo dyády. Objevují se tam však i jedinci nepatřící do žádné skupiny. Klimatem třídy je chápáno typické a dlouhodobě neměnné rozpoložení, ustálení postupů vnímání klimatu, prožitky a reakce všech zúčastněných. Podstatné je však subjektivní vnímání klimatu, tedy jak klima třídy vnímají zúčastnění, nikoliv to, jak se třída jeví navenek (Sobotková, 2014). Toho lze dosáhnout především správně nastavenými pravidly, atmosférou důvěry a možností věnovat se jakémukoliv problému, ke kterému se může vyjádřit kdokoliv. Mezi nejúčinnější nástroje patří adaptační kurzy, třídnické hodiny i pravidelná péče o vztahy ve třídě (Kabíček, Csémy, Hamanová a kol., 2014).

Pozitivní klima z hlediska žáků tedy znamená:

- žák má radost z učení,
- požadavky kladené na jeho osobu jsou přiměřené schopnostem, jimiž disponuje,
- podporuje se jeho osobnost,
- žák pociťuje spravedlivý přístup,
- má šanci zažít úspěch (Sobotková, 2014).

Základem prevence je motivovat děti a dospívající mládež tak, aby došlo ke změně chování (Procházka, 2019).

Sekundární prevence může mít podobu poradenské i ústavní péče. Tato oblast je těžištěm práce speciálních pedagogů, konkrétně etopedů, sociálních pracovníků,

sociálních pedagogů i psychologů. Tradici v této sféře má u nás zejména ústavní péče a ambulantní poradenská pracoviště pro lidi, u nichž se vyskytuje porucha chování. Tyto pracoviště se budují jako instituce zajišťující činnost terapeutických komunit pro jedince závislé na drogách či sociálně nepřízpůsobivé jedince. Ve školství lze označit sekundární prevenci za velmi propracovaný a koncepčně i obsahově objasněný obsah činnosti center výchovné péče pro děti a mládež (Jůva, 2001).

3.2 Intervence

Pojmem intervence označujeme zásah do nějakého procesu, s cílem ovlivnit či změnit jeho průběh. Dá se říci, že vlastně i každý preventivní program je zároveň i intervencí se záměrem ovlivnit žádoucím způsobem vědomosti, postoje a chování jedinců nebo skupin (Bendl a kolektiv, 2015).

V České republice správní činnost státu v oblasti sociální péče provádějí sociální pracovníci, sociální kurátoři pro dospělé a kurátoři pro mládež. Pracovní náplň kurátora pro mládež zahrnuje péči o děti mladší patnácti let, které spáchaly takový čin, jenž by byl u starších jedinců klasifikován jako trestný. Dále pak také pečuje o dospívající ve věku 15-18 let, s nimiž již bylo zahájeno trestní stíhání, protože se dopustili přestupku či trestného činu (Matoušek, Matoušková, 2011).

Ve školách a školských poradenských institucích se poskytování programů poradenských služeb uskutečňuje na základě školského zákona 561/2004 Sb., který v souvislosti s prevencí a jejím provedením konkretizuje vyhláška č. 72/2005 Sb. (Procházka, 2019). V této vyhlášce v §7 je uveden přehled poradenských služeb, které škola zajišťuje pro své žáky, a to v rozsahu odpovídajícím jejich počtu a vzdělávacím potřebám. V tomto přehledu je zahrnuta i prevence školní neúspěšnosti a včasná intervence při momentálních problémech vyskytujících se u jednotlivce či v třídních kolektivech. Dále zmiňuje výchovného poradce a školního metodika prevence, jenž v poradenských službách působí a spolupracují s dalšími pedagogickými pracovníky školy, především s třídními učiteli. (Zákony pro lidi).

Výchovný poradce je pedagogickým pracovníkem škol, který představuje základní úroveň školního poradenského systému. Obsah jeho činnosti je legislativně vymezen. Pedagogové, žáci i jejich rodiče se na něj mohou obrátit pro pomoc s řešením obtížných problémů, protože jeho významnou výhodou je znalost školy, na které působí. Výchovný poradce je také spojovacím článkem mezi školou a školskými poradenskými zařízeními (Knotová, 2014). Do jeho pracovní náplně patří zejména tyto činnosti:

- kariérové poradenství pro žáky,
- edukace a průběžná péče o žáky se slabým školním prospěchem nebo o žáky nadané,

- zprostředkování metodické pomoci pro kolegy z pedagogického sboru,
- pomoc se zpracováním individuálních vzdělávacích plánů,
- integrace jedinců se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním (Jedlička, Koča, Slavík, 2018).

Standartní činnosti školního metodika prevence lze rozdělit do tří okruhů, kterými jsou:

- Metodické a koordinační činnosti zahrnují tvorbu a ověřování uskutečňování preventivního programu školy, koordinaci a participaci na realizaci aktivit příslušné školy zaměřených na prevenci, metodické vedení činnosti pedagogických pracovníků školy ve vyhledávání problémového chování, preventivní práce s třídními kolektivy, vzdělávání pedagogů na poli prevence sociálně patologických jevů, zpracování a uskutečňování aktivit orientovaných na zapojování multikulturních prvků do edukačního procesu a na integraci žáků s cizí národností, spolupráci školy s orgány státní správy a samosprávy kompetentních řešit problematiku prevence rizikového chování, uchovávání odborných zpráv o žácích, kteří jsou v poradenské péči specializovaných poradenských zařízení v rámci prevence, a to v souladu s předpisy o ochraně osobních údajů, vedení písemných podkladů, jež dokládají rozsah a obsah aktivit školního metodika prevence včetně navržených a realizovaných postupů.
- Informační činnosti jsou orientované na zjišťování a poskytování odborných informací o dané problematice, o nabídce programů a projektů, o metodách a formách specifické primární prevence, dále pak na prezentaci výsledků preventivní práce školy, vedení a souvislé aktualizování informační struktury spolupracovníků školy pro oblast prevence.
- Poradenské činnosti se zaměřují na vyhledávání a orientační šetření žáků s rizikem či projevy rizikového chování, poskytování poradenských služeb žákům i jejich zákonným zástupcům, na kooperaci s třídními vyučujícími při podchycení varovných podnětů u jednotlivých žáků i tříd a účast na sledování úrovně rizikových faktorů, jež jsou podstatné pro rozvoj rizikového chování ve škole a na přípravu podmínek pro integraci žáků se specifickými poruchami chování ve škole (MŠMT ČR).

Pokud je zapotřebí žákovi poradit s jeho problémy, je nutno uplatnit několik postupů a schopností, neboť primárním cílem intervence je žákovi pomoci. Tato pomoc je složena ze tří základních prvků, a to:

- dopomoci žákovi s orientací v dané situaci
- dopomoci k vyhodnocení jeho vlastní reakce na nastalou situaci

- dopomoci mu se zamyšlením nad dalším postupem.

Aby mohly být všechny tyto základní prvky naplněny, musí pedagog svou poradenskou činnost strukturovat do tří etap. V první etapě musí pozorně naslouchat, a to proto, aby byla odhalena podstata okolností a problémů, jež žák prožívá. V druhé etapě by mělo docházet ke konzultacím s kolegy, zákonnými zástupci a jinými, aby zjistil bližší okolnosti daného případu a získal tak celistvější pohled na to, co se děje. Poslední, třetí etapou, je pak navrhnoutí takového postupu, jež žákovi pomůže (Kyriacou, 2005).

Než se však pedagog rozhodne přistoupit ke kázeňským intervencím, musí si být vědom svých osobních schopností umět se vyrovnat s určitými typy chování u žáků a zvážit těchto osm klíčových bodů:

- 1) intenzita jednání žáka
- 2) frekvence výskytu jednání
- 3) trvání tohoto jednání
- 4) kontext, zdali je příčina zjevná a chování je za dané situace adekvátní
- 5) výskyt, zda se problémové jednání neobjevuje s odlišnými specifickými projevy chování
- 6) všeobecnost, jestli se chování vyskytuje napříč několika okolnostmi
- 7) normalitu, tedy jak moc se toto jednání žáka odchyluje od normy pro jeho věkovou skupinu
- 8) vliv tohoto jednání na ostatní jedince (Bendl a kol., 2015).

Intervence ve třídě se provádí tam, kde se vyskytují neuspokojivé vztahy mezi spolužáky, a začíná diagnostikou třídy. Po ní následuje zpracování sociometrických dotazníků a nakonec proběhne seznámení pedagogů, žáků i rodičů s výsledky i postupem, jak se bude dále s kolektivem pracovat (Hrouzek, Marková, 2012).

4 PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část se zaměřuje na metodologii výzkumu, samotný výzkum, jeho zhodnocení a porovnání výsledků s jiným výzkumem.

4.1 Metodologie

Každý sociální pedagog by se měl orientovat v celé problematice rizikového chování, aby byl schopen pomoci předcházet či najít východisko v již nastalé situaci. Musí zohledňovat individuální osobnost člověka a umět se vcítit a přizpůsobit komunikaci s klientem, aby prevence nebo náprava byla co nejefektivnější.

Praktická zkušenost z povolání asistenta pedagoga vyvolala u autorky zájem o problematiku výskytu rizikového chování u žáků na základních školách.

Inspirací jí byl také případ aktivního útočnicka, který se stal na základní škole, kde působí.

Je přesvědčena, že zmapování problematiky poskytne cenné informace nejen jí samotné, ale i pedagogům, vychovatelům, rodičům či dalším lidem, kteří se přímo podílejí na výchově a vzdělávání dětí nebo ostatním, jež se chtějí s tímto tématem jen blíže seznámit.

4.1.1 Výzkumný cíl

Hlavním výzkumným cílem je zjistit informovanost o rizikovém chování a výskyt problematiky rizikového chování žáků na druhém stupni zvolené základní školy se zaměřením na prevenci a přístup rodiny a školy k řešení takového chování.

Dílčí cíl:

Zjistit rozdíly výskytu rizikového chování z pohledu pohlaví.

4.1.2 Hlavní výzkumná otázka

Jaký je vztah mezi informovaností žáků o problematice rizikového chování, včetně prevence a samotným výskytem rizikového chování u žáků ZŠ?

Dílčí výzkumné otázky:

Jaké rizikové chování se na dané škole vyskytuje nejčastěji?

Jakým způsobem se podílí výchovní činitelé, rodina a škola, na rizikovém chování u žáků ZŠ?

Jak je problematika závislá na pohlaví?

Jak žáci vnímají důležitost prevence?

4.1.3 Design výzkumu

Pro tento výzkum bude zvolena kvantitativní metoda výzkumu. Sběr dat bude realizován dotazníkovou metodou, kterou autorka převede i do grafické podoby. Volba dotazníkových metod autorce umožní získat dostatečné množství dat v krátkém časovém úseku pro jejich analýzu.

4.1.4 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor budou tvořit žáci druhého stupně vybrané základní školy v regionu města Příbram. Vzorek bude vybrán náhodně vyučujícími, v jejichž hodinách sběr dat proběhne. Tento výzkum bude tedy zaměřen na žáky ocitající se v náročném vývojovém období takzvané pubertě, kdy právě oni jsou nejčastěji těmi, kdo rizikovému chování podléhají nejsnáze.

Předvýzkum proběhne u pěti žáků druhého stupně různého věku, aby se ověřilo, že žáci jsou schopni tento dotazník vyplnit ve vymezeném čase a pokládané otázky jsou pro ně srozumitelné.

4.1.5 Testová metoda – dotazník

Dotazník bude vytištěn pro individuální vypracování. Doba vyplnění dotazníku bude maximálně 20 minut. Cílem tohoto dotazníku bude zmapovat prevalenci ve věkové skupině 12-15 let a rozšíření obecných poznatků spojených s rizikovým chováním.

K výhodám dotazníku v tištěné formě patří zaručeně menší časová náročnost pro sběr dat, jednoduchost zpracování a vyhodnocování dat. Nespornou výhodou bude, že žáci po vyplnění dotazníku jej předají vyučujícímu, a tudíž bude zaručena jejich návratnost. Mezi nevýhody je pak zařazena například nízká motivace respondentů podílet se na výzkumu, délka dotazníku, zkrácení odpovědí, například nepravdivé odpovědi.

Dotazník bude rozdělen na tři kategorie, a to na výskyt rizikového chování v dané škole, na prevenci a na řešení rizikového chování školou i rodinou. V každé této kategorii se vyskytne několik otázek týkajících se dané problematiky. Dále budou v dotazníku obsaženy otázky týkající se věku a pohlaví. Otázky budou většinou uzavřené a jen u některých s možností vybrat i z více odpovědí. Dotazník nemá cíleně a systematicky otázky seřazené podle zmíněných kategorií, aby bylo možné rozlišit případnou nesrovnalost. Celkem bude obsahovat 29 otázek.

4.1.6 Průběh sběru dat

Sběr dat bude prováděn takzvanou papírovou formou, kdy každý respondent obdrží svůj tištěný dotazník ve vybrané vyučovací hodině, a to ve výchově k občanství. Jedná se tedy o sběr dat po dohodě s konkrétním pedagogem, který v konkrétní třídě tento předmět učí. Časový limit je stanoven na základě provedení ověření na dvacet minut. V rámci

přednesení žádosti žákům o vyplnění dotazníku jim bude sděleno i vysvětlení, jak postupovat.

Limity, které mohou ovlivnit tento konkrétní sběr dat:

- a) nízká motivace respondentů podílet se na výzkumu
- b) nepravdivost v označení uvedených odpovědí například z důvodu prozrazení
- c) pozornost

Výzkumné šetření proběhne v průběhu měsíce května 2023 na běžné základní škole ve městě Příbram. Informace o výzkumném šetření byla škole předána oficiální cestou, a to formou žádosti přednesenou samotnou autorkou tohoto šetření.

Oslovená škola byla v žádosti podrobně informována o probíhajícím výzkumu, jeho cíli i smyslu. Zároveň byla instituce spravena o možnosti použití získaných dat pro své vlastní potřeby, například k zefektivnění provádění primární prevence.

Šetření proběhne se souhlasem vedení školy, které pro účely výzkumného šetření vyhradí jednu vyučovací hodinu v určených ročnících. Vzhledem k tomu, že toto šetření je postaveno na zásadě dobrovolnosti, bude každý z respondentů upozorněn na možnost odmítnutí účasti či nezodpovězení některé otázky.

Autorka dotazníku se při tvoření dotazníku dále drží zásady srozumitelnosti, aby se při samostatné administraci zasahovalo co nejméně.

4.1.7 Etika výzkumu

Informovaný souhlas. Respondenti i jejich zákonní zástupci budou seznámeni s cílem i délkou tohoto výzkumu.

Všem respondentům bude zajištěna naprostá anonymita.

Respondentům bude ponechána možnost kdykoliv z výzkumu vystoupit.

Dobrovolnost respondentů na této spolupráci bez nároku na odměnu.

Respondenti budou mít jasné a srozumitelné instrukce pro vypracování dotazníku.

Vypracované dotazníky budou použity výhradně za účelem zpracování tohoto šetření a poslouží i jako podklad instituci, která tento výzkum na své půdě povolila.

Jestliže některý z respondentů projeví zájem o výsledky tohoto výzkumu, bude s nimi seznámen.

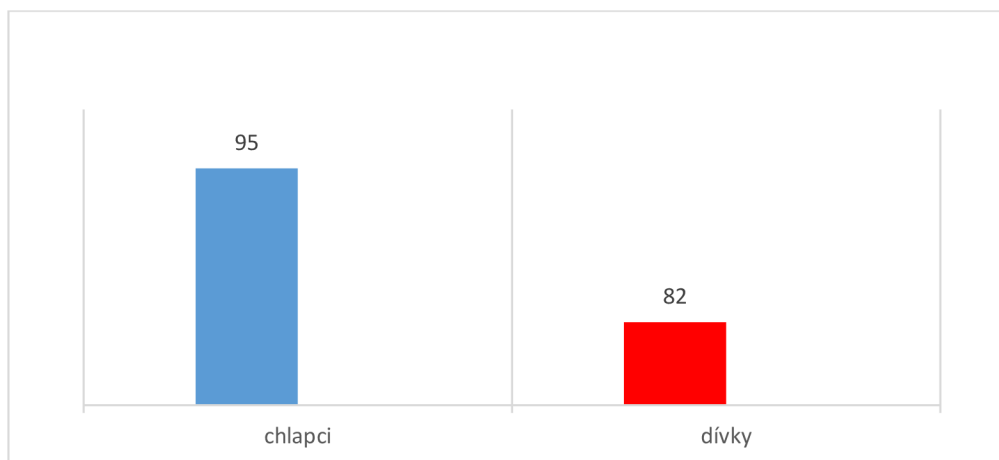
4.1.8 Vyhodnocení a interpretace výsledků výzkumu

Vyhodnocení výsledků bude zpracováno za pomoci grafů a tabulek v programu MS Excel s krátkým popisem autorky. Jak bylo zmíněno výše, sběr dat proběhne pomocí tištěného dotazníku s předpokladem, že jej vyplní nejméně 160 respondentů.

4.1.9 Finální (závěrečné) shrnutí

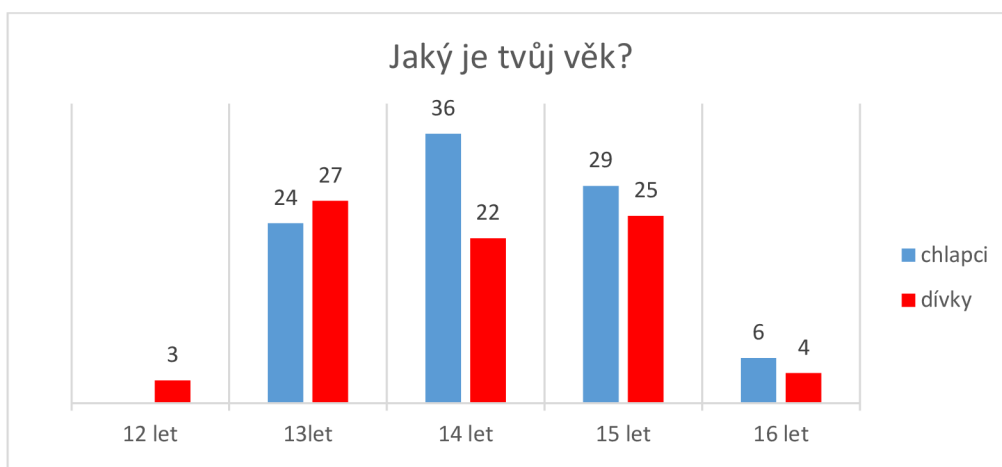
V závěrečném shrnutí bude zmíněno, v jakém reálném čase výzkum probíhal, zda bylo nutné během vyplňování dotazníku specifikovat některé termíny a jestli měli po ukončení šetření nějaké komentáře. Součástí bude také zodpovězení hlavních a dílčích otázek na základě sběru dat.

4.2 Vyhodnocení a interpretace výsledků výzkumu

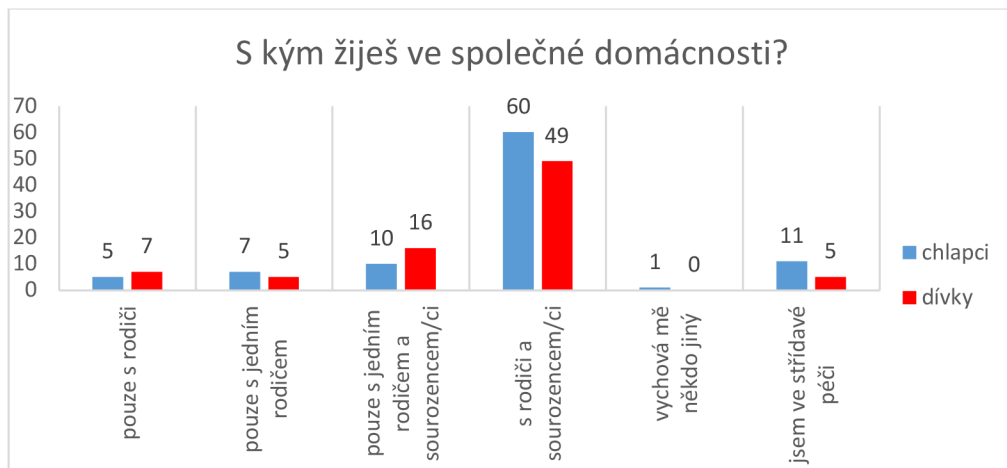
Graf č. 1 Rozdělení souboru respondentů dle pohlaví ($n_i=177$, $f_i=100\%$)

Na tuto otázku odpovědělo všech 177 respondentů. Jednalo se o žáky sedmých, osmých a devátých tříd navštěvujících stejnou základní školu. Graf zobrazuje 95 chlapců a 82 dívek. Vyjádřeno v procentech se jedná o 53,7 % chlapců a 46 % děvčat.

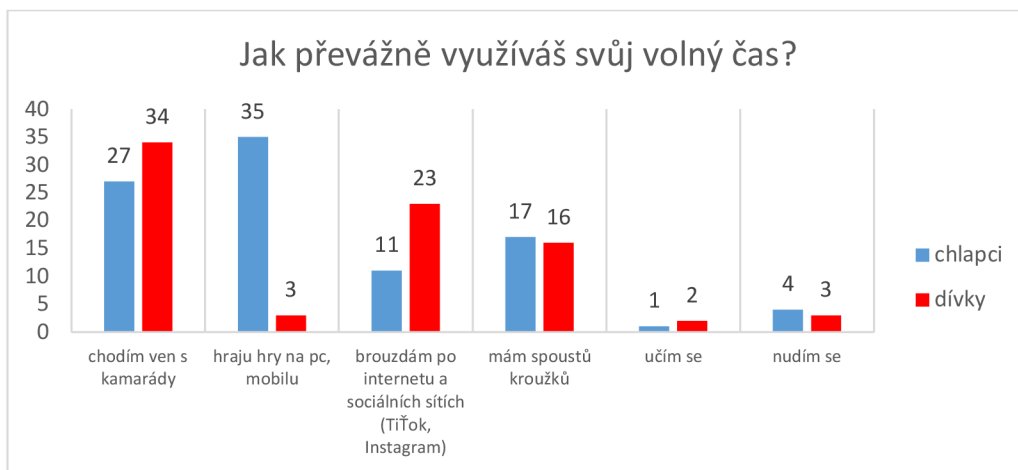
Graf č. 2 Rozdělení souboru respondentů dle věku ($n_i=176$)

Věkové zastoupení začíná na hranici 12 let. Tuto možnost označili tři žákyně. Celkem 51 žákům má 13 let. Z toho je 24 chlapců a 27 dívek. V kategorii 14 let na tuto otázku odpovědělo 58 jedinců. Z grafu je patrné, že je zde značná převaha chlapců, jejichž počet je 36 a čtrnáctiletých dívek 22. Ve věku 15 let se nachází 29 chlapců a 25 dívek, tedy dohromady 54 jedinců. 10 žáků pak již dosáhlo 16 let, kdy je z tohoto počtu 6 chlapců a 4 dívky. Jedna žákyně svůj věk neuvedla.

Graf číslo 3 Rodinné zázemí respondentů ($n_i=176$, $f_i=100\%$)

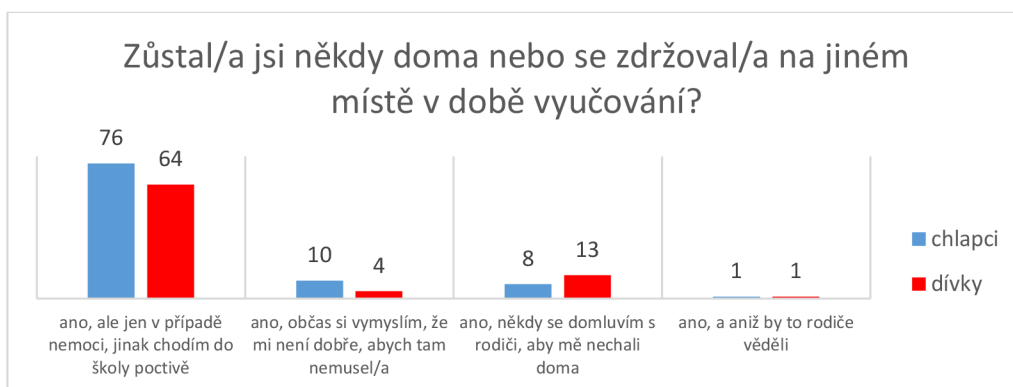
Celkem na tuto otázku odpovědělo 176 žáků. V odpovědích je pozitivním zjištěním, že v úplné rodině se sourozencem či sourozenci žije 109 dotázaných, což je 61,9 %. Druhé již podstatně menší zastoupení má výchova pouze jedním rodičem, který vychovává více jak jedno dítě. Tuto odpověď zvolilo 26 jedinců (14,8 %). Ve střídavé péči se pak nachází 11 chlapců a 5 dívek, dohromady 16 žáků. Shoda vychází u žáků jedináčků, ať žijí s oběma rodiči, či jedináčků, udávajících život pouze s jedním rodičem. Jedná se vždy o 12 jedinců. Tyto skupiny se liší jenom v počtu vybraného pohlaví. V prvním případě je rozložení 5 chlapců a 7 dívek a v druhém 7 a 5. Jeden z respondentů uvádí výchovu někým jiným než rodiči. Jestliže se tedy zaměříme na úplné rodiny, žije v nich celkem 121 dětí (68,7 %). To je pozitivní zjištění, neboť jak uvádí mnoho odborníků ve své literatuře a studiích, rodinné prostředí hraje klíčovou roli při vzniku rizikového chování dospívajících.

Graf číslo 4 Využívání volného času ($n_i = 176$, $f = 100\%$)

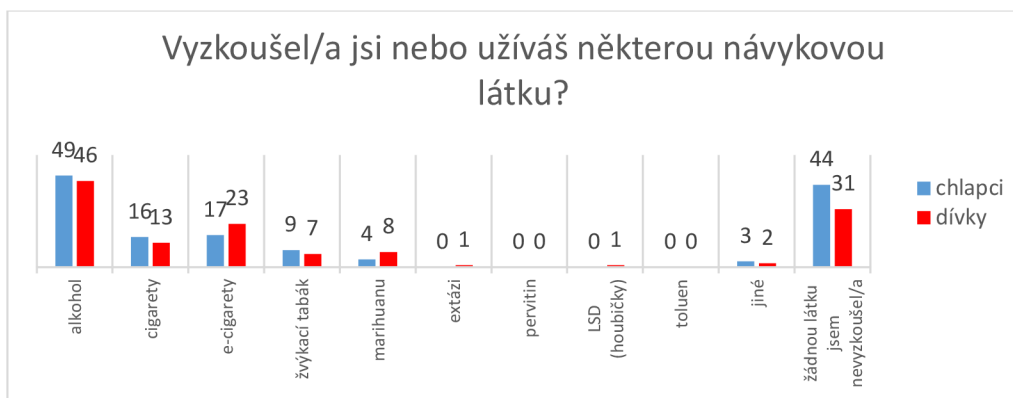
Velmi důležitou otázkou pro rodiče i pedagogy je kvalitní trávení volného času u našich dětí a mládeže, a proto jim byly nabídnuty v odpovědích varianty, které jsou od nich samotných nejčastěji slyšávány. Tuto otázku zodpovědělo 176 respondentů. Ven

s kamarády chodí 34,7 % ze všech dotazovaných jedinců. Podle pohlaví se jedná o 27 chlapců a 34 dívek. K trávení času v souvislosti s použitím počítače nebo mobilu se přihlásilo 40,9 % z celkového počtu. Toto využití volného času bylo rozděleno na dvě části. Technologie pro hraní her využívá v drtivé většině 35 chlapců a pouze 3 dívky. Takzvané „brouzdání po internetu a sociálních sítích vyhledává 11 chlapců a 23 dívek. Další početnější skupinou jsou pak žáci 17 a žákyně 16, kteří navštěvují mnoho kroužků. Zde je patrné, že je poměr chlapců i dívek srovnatelný. 4 chlapci a 3 dívky se ve svém volném čase převážně nudí. 3 jedinci, z nichž dvě jsou dívky, se ve volném čase učí.

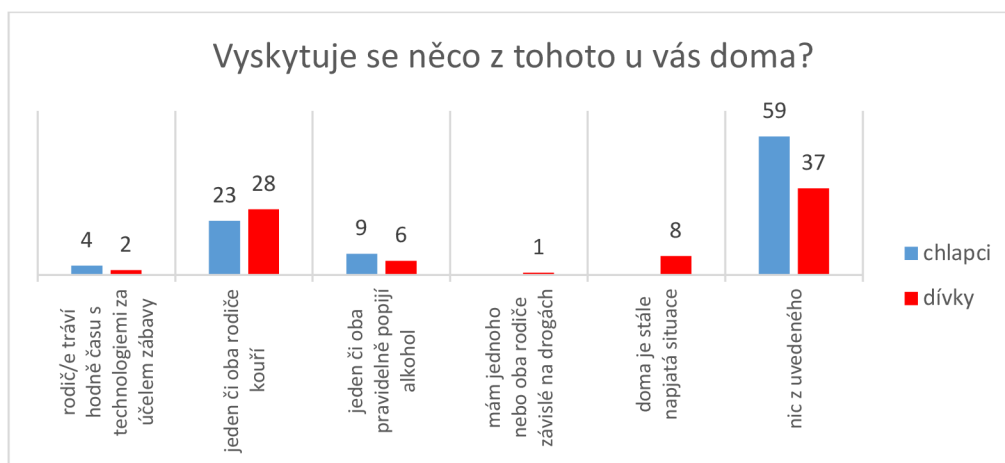
Graf číslo 5 Výskyt záškoláctví ($n_i = 177$, $f_i = 100\%$)

76 chlapců a 64 dívek uvádí (celkem 79,1 %), že školu nenavštěvují pouze v případě nemoci. Úmyslné vyhýbání se vyučování nalezneme v dalších uvedených odpovědích. Je zarážející, že rodiče nechají svého potomka doma na jeho přání. Jak uvádí na svých stránkách MŠMT podílí se na tomto chování svých dětí různí rodiče. Jejich pohnutkou může být například závislost na dítěti, nebo odmítavý postoj ke škole či případná výpomoc dětí v domácnosti. V tomto výzkumném šetření se skryté záškoláctví tak vyskytuje 21 případech. Tuto variantu označilo 8 chlapců a 13 děvčat. Lži za tímto účelem pak používá 14 žáků, kdy převažují chlapci s počtem 10. Jeden žák a jedna žákyně pak záškoláctví přiznávají. Rizikovost je v z pohledu pohlaví tedy srovnatelná.

Graf číslo 6 Zkušenost s návykovou látkou ($n_i = 274$)

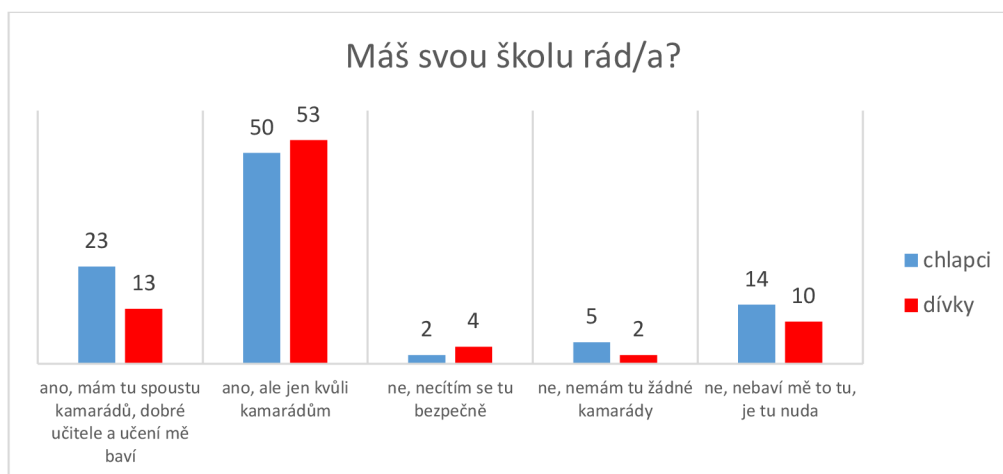
Jak již bylo zmíněno v teoretické části, mnoho pubescentů rádo experimentuje a chce poznat vše, co život nabízí bez ohledu na důsledky. Vyzkoušení nějaké návykové látky byla a je po mnoho generací velkým lákadlem, a proto byla i tato otázka do tohoto dotazníku zanesena. Otázka byla zodpovězena všemi zúčastněnými a jedná se o otázku, kde je možno vybrat z více definovaných odpovědí. V grafu je patrné, že nejvíce zkušeností mají tito konkrétní žáci (95) s užitím alkoholu. Srovnatelný je i počet žáků (49) a žákyň (46). Druhou vedoucí odpověď s návykovou látkou se pak stalo užívání e-cigaret. Tuto odpověď označilo 17 chlapců a 23 dívek. Se žvýkacím tabákem přišlo nebo přichází do kontaktu 9 chlapců a 7 děvčat. Klasické cigarety vyzkoušelo nebo užívá 16 chlapců a 13 dívek. Marihuanu, ač jsou děti teprve na základní škole, přiznávají 4 chlapci a 8 děvčat. S extází a LSD se z uvedených odpovědí setkaly pouze děvčata, a to v 1 případě. Jiné neuvedené látky užili 3 chlapci a 2 dívky. Děvčata jsou v užívání těchto výrobků tedy aktivnější. 75 žáků odpovídá, že žádnou návykovou látku nevyzkoušelo. Toluen a pervitin zaznamenán nebyl.

Graf číslo 7 Výskyt rizikového chování v domácnosti ($n_i = 177$, $f_i = 100\%$)

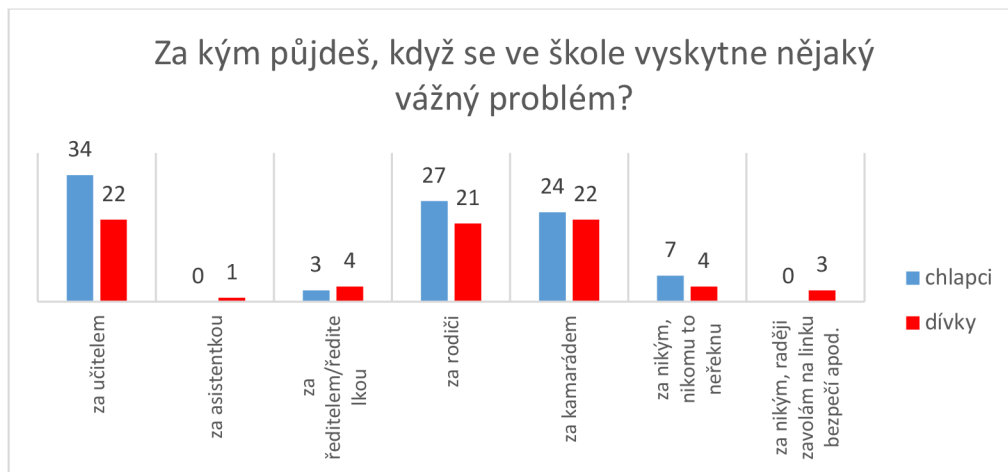
V některých těchto odpovědích byla hledána souvislost mezi rizikovým chováním dětí a rizikovým chováním dospělých, jež mají dítě ve své péči. Tento graf potvrzuje, že nápodoba s chováním rodičů je zřejmá. Nic z uvedeného označilo 54,2 % žáků, 59

chlapců a 97 dívek. Jeden či oba rodiče kouří, uvedlo 28,8 %. Převažují rodiče děvčat (23). U chlapců (28) je počet nižší. Pravidelné popíjení alkoholu označilo 9 hochů a 6 děvčat. V porovnání s předchozím grafem se můžeme domnívat, že žáci nejsou pozitivně ovlivněni prevencí před užíváním zmíněných návykových látek, neboť tabákovým výrobkům či alkoholu se nevyhýbají. Závislost rodiče či rodičů na drogách označila jedna dívka. Napjatou situaci v rodinném prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá, přiznává 8 děvčat ze všech dotázaných. Věnování času technologiím za účel zábavy namísto věnování se svému dítěti pak udávají 4 chlapci a 2 dívky.

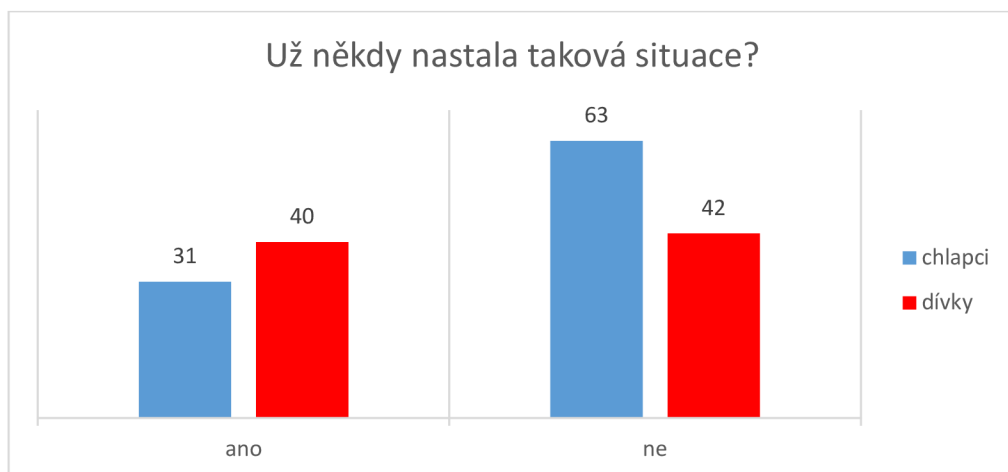
Graf číslo 8 Oblíbenost instituce ($n_i = 176$, $f_i = 100\%$)

Pouhých 20,5 %, 23 chlapců a 13 dívek, uvádí, že má ráda svou školu, jsou spokojení. Velké zastoupení 58,5 %, které zobrazuje 50 hochů a 53 děvčat, získala naopak odpověď, že do školy chodí pouze kvůli kamarádům. 24 dospívajících se ve škole nudí. V grafu jsou zaznamenány i odpovědi 2 žáků a 4 žákyň, kteří se v této instituci necítí bezpečně. Dále se zde vyskytuje 5 chlapců a 2 dívky, jež uvedli, že nemají ve škole kamarády, a proto jim nemají rádi.

Graf číslo 9 Důvěra při hledání pomoci ($n_i = 177$, $f_i=100\%$)

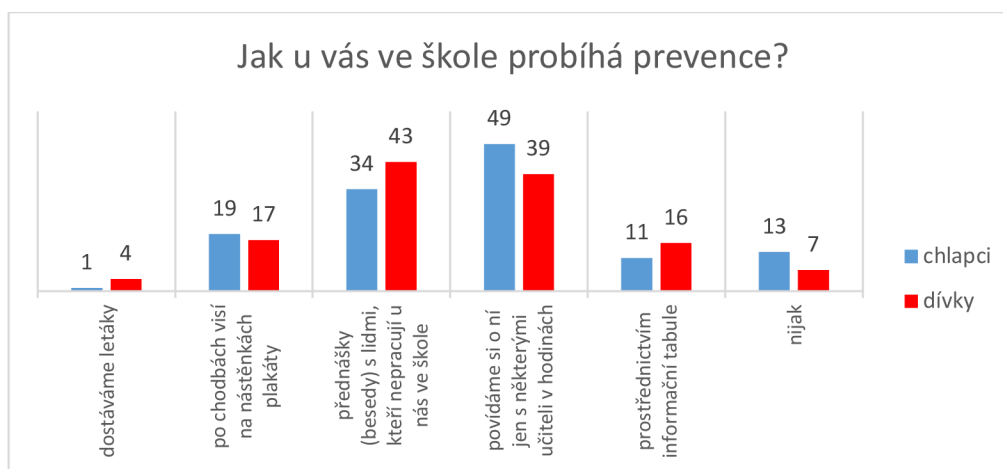
Na základě získaných dat je možné usuzovat, že k učiteli má větší důvěru 31,6 % respondentů než k ostatním zmíněným osobám. 28,8 % žáků pak nejvíce důvěřuje svým kamarádům a až na třetím místě se umístili s 27,1 % rodiče. I tento fakt je potvrzen několika studii v odborné literatuře. Často se dočteme, že pubescenti v tomto vývojovém období mívají s rodiči konflikty, a tak vyhledávají někoho, kdo je na stejné úrovni jako oni sami či někoho, kdo jim naslouchá a nacházejí u něj porozumění. V této škole by přímo s ředitelem/kou své problémy řešili 3 chlapci a 4 dívky. Mezi dotazovanými se vyskytují i dospívající chlapci (7) a dívky (4), kteří nemají důvěru k nikomu. Tři dívka potom označili, že by v takovém případě volily linku bezpečí. Jeden dívčí hlas získal jiný pedagogický pracovník než je vyučující, a to asistentka.

Graf číslo 10 Četnost výskytu hledání pomoci ($n_i = 176$, $f_i=100\%$)

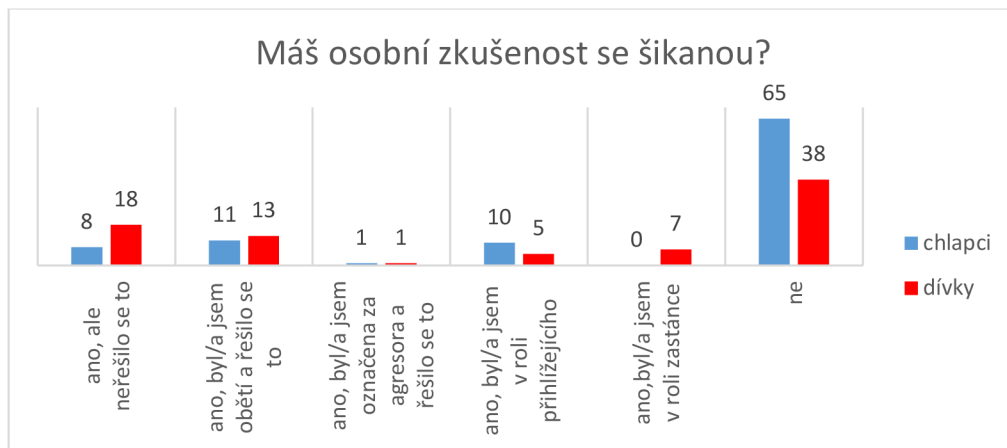
V souvislosti s předchozí otázkou chlapci (63) i dívky (42) konstatují, že se prozatím do žádné vážnější situace nedostali a tudíž nemuseli nikoho vyhledávat. Druhou odpověď zvolilo 31 hochů a 40 dívek. Jeden chlapec se nevyjádřil. Pokud tyto odpovědi vyjádříme v procentech, tak celkem odpověď ano získala 40,3 % a odpověď ne 59,7 %. Z tohoto vyjádření můžeme usuzovat, že stále převládá těch dětí, které nebyly ve škole

vystaveny žádným tíživým situacím. Z opačného pohledu, je však procento těch, kteří se do takové situace dostali alarmující, neboť to znamená, že každý 2,4 žák se již ocitl ve vážné situaci.

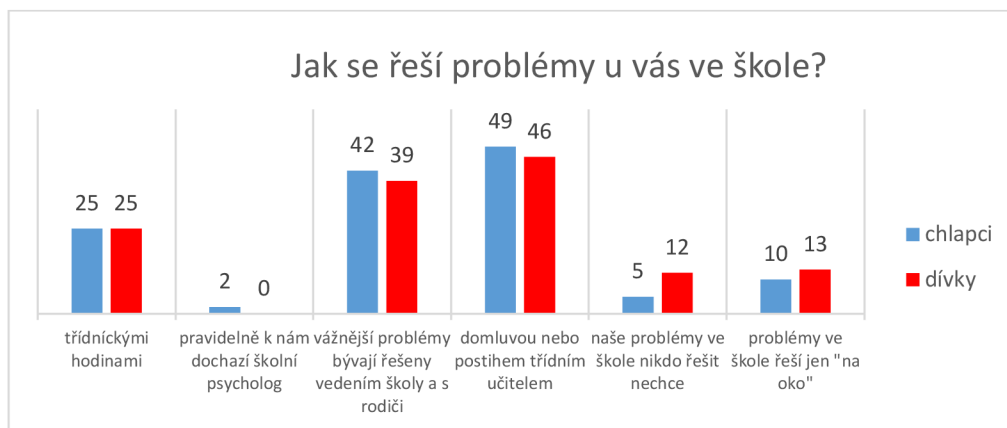
Graf číslo 11 Způsob poskytování školní prevence (n_i = 251)

O prevenci v souvislosti s rizikovým chováním u dětí a mládeže se v současné době více zabývá ve své strategii Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Podle rámcového vzdělávacího programu má každá škola, kterou děti a dospívající navštěvují, vést k bezrizikovému způsobu života. Nařizuje školám zahrnout své preventivní činnosti do minimálního preventivního programu, který je součástí školního vzdělávacího plánu a tyto činnosti realizovat. U této otázky svou odpověď nevyjádřil jeden chlapec a jedna dívka. Celkem 49 chlapců a 39 děvčat zaškrtno odpověď, že si o prevenci povídají s některými vyučujícími v rámci vyučování. Přednášky jsou druhou variantou s největším zastoupením odpovědí, kterou označilo 34 chlapců a 43 dívek. Plakáty visících na nástěnkách na chodbách školy registruje 19 hochů a 17 dívek. Informační tabule, která rovněž informuje o prevenci rizikového chování zaznamenalo 11 chlapců a 16 dívek. Jak vyplývá z grafu jsou zde i chlapci (13) a dívky (7), kteří se domnívají, že prevence na škole neprobíhá nijak. Dále je 1 chlapcem a 4 děvčaty uvedeno, že škola poskytuje i letáčky proti jednotlivým vybraným typům rizikového chování. Dva žáci a jedna žákyně neoznačili žádnou variantu.

Graf číslo 12 Vlastní zkušenost respondentů se šikanou ($n_i = 177$, $f_i = 100\%$)

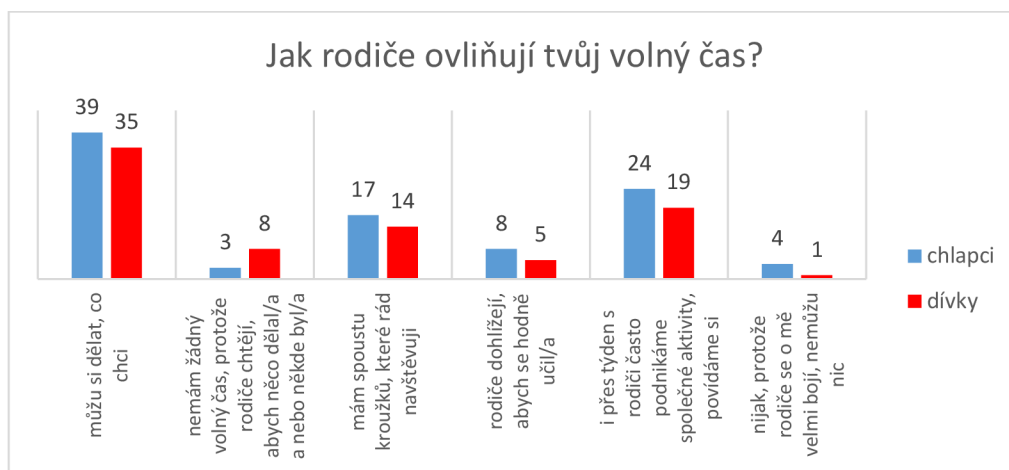
Šikana jako druh agrese bývá často ve slovníku nejen dětí a mládeže, ale i jejich rodičů a pedagogů. Jak vyplývá z výsledků těchto dat, s šikanou se v této škole nesetkalo 58,2 % žáků, 65 chlapců a 38 dívek. 14,7 %, kdy v počtu převažují děvčata (18) nad chlapci (8) uvádí, že se s ní setkali a nebyla nijak řešena. V roli oběti, řešené šikany, se nacházelo 13,6 % žáků a počet chlapců (11) a děvčat (13) je téměř vyrovnaný. Označení za řešeného agresora přiznává 1,1 % dotázaných, jeden chlapec a jedna dívka. Jako přihlížející bylo 10 chlapců a 5 dívek, v procentech 8,5 %. Role zastávce byla označena pouze 7 dívkami. S šikanou se na základě těchto výsledků setkává v různých rolích více děvčata.

Graf číslo 13 Řešení problémů ve škole ($n_i = 268$)

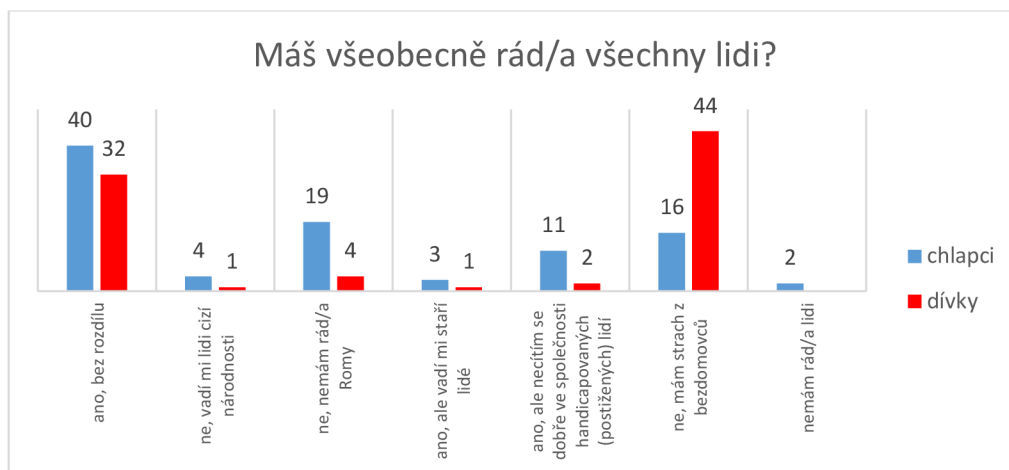
Respondenti mohli u této otázky opět uvést několik odpovědí. Na základě zjištěných dat se problémy v této instituci nejčastěji řeší domluvou nebo postihem třídním učitelem. Pro tuto variantu se vyjádřilo 49 chlapců a 46 dívek. Vážnější problémy pak bývají řešeny vedením školy, tedy ředitelkou školy, jak uvádí 42 hochů a 39 děvčat. Pro intervenci bývají na této škole zvoleny i třídnícké hodiny, které poskytují prostor i pro diskuzi o správném chování žáků. Tuto odpověď označilo shodně 25 chlapců a 25 děvčat. 23 odpovědí, chlapců 10 a dívek 13, se domnívá, že se problémy žáků řeší pouze imaginárně. Z této odpovědi lze usuzovat, že se některým žákům nedostává dostatečné zpětné vazby na vzniklý problém. Dalších 5 hochů a 12 děvčat má za to, že se jejich

problémy reálně nikdo ze zaměstnanců školy ani zabývat nechce. Zřejmě bude u nich převládat pocit lhostejnosti druhých vůči své osobě. Školního psychologa pak označili 2 chlapci.

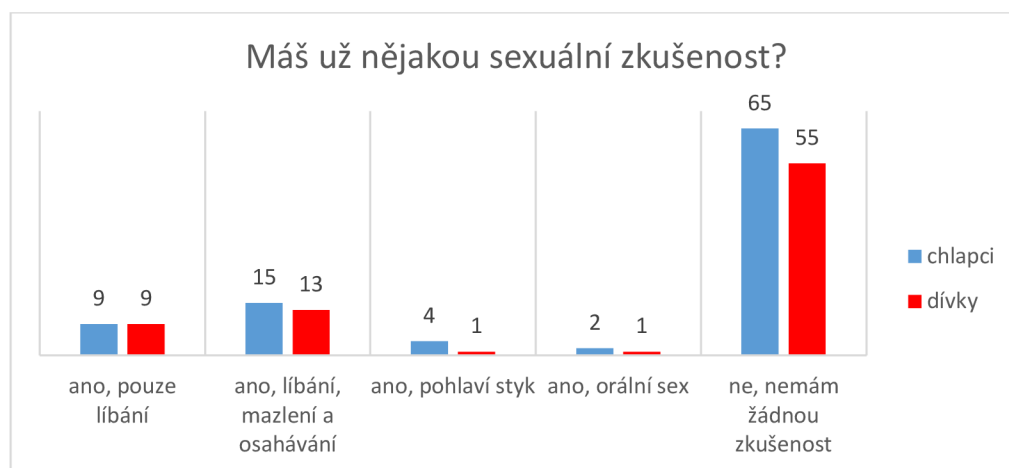
Graf číslo 14 Zájem rodičů o volný čas dětí z pohledu respondentů ($n_i = 177$)

Rodiče jsou zpravidla ti, kteří ve velké míře svým přístupem ovlivňují volný čas svých potomků, ať již žádoucím či nežádoucím způsobem. 39 chlapců a 35 dívek zvolilo první odpověď, tedy, že si mohou dělat co chtějí. Tyto data by mohli budit dojem, že jedinci mají důvěru svých zákonných zástupců a s volným časem naloží kvalitně na základě vlastního rozhodnutí nebo také, že se o volný čas svých dětí příliš nezajímají. Druhou odpověď označili 3 chlapci a 8 dívek. Tito jedinci zřejmě nejsou zcela spokojeni s náplní a svou představou o trávení volného času. Rodiče těchto dětí nejspíš z různých důvodů si nepřejí, aby dítě jakkoliv zahálelo. Třetí odpověď poukazuje na rodiče, které si přejí mít své dítě pod kontrolou a zároveň, aby se rozvíjelo v různých aktivitách. Tuto variantu zaznamenalo 17 chlapců a 14 dívek. Obě tyto odpovědi vedou také k zamyšlení, zda nejsou děti přetěžovány. Další skupinou jsou rodiče, kteří chtějí, aby dítě využilo svůj volný čas pro vzdělávání. Jsou více orientováni na výkon dítěte ve škole. Zde odpovědělo 8 hochů a 5 děvčat. Početně druhou nejvyšší odpovědí bylo aktivní věnování se potomkovi rodičem. Chlapci odpověděli 24 krát a dívky 19 krát. Úzkostnou výchovu rodiči potom zobrazuje poslední otázka, která se vyskytuje u 4 chlapců a 1 dívky.

Graf číslo 15 Postoj k lidem ($n_i = 177$)

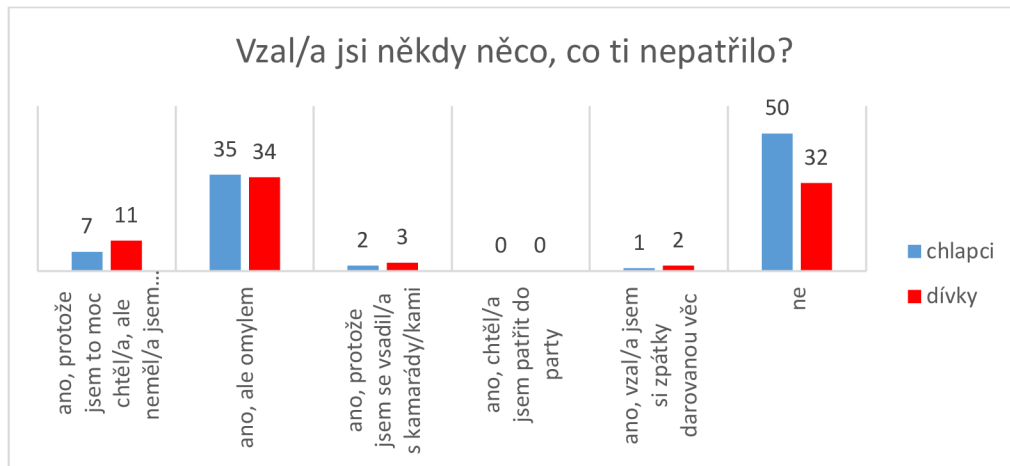
V této otázce bylo zjišťováno, jaký postoj zaujímají pubescenti k ostatním lidem. Většina chlapců (40) a něco méně děvčat (32) uvádí první variantu. Mezi lidmi by tedy neměli dělat žádné rozdíly, ani mít žádné předsudky. Na základě těchto dat je potom v grafu zřejmé, že u mnoho děvčat (44) a i u některých chlapců panuje strach z bezdomovců. V případě otázky Romů se vyjádřilo 19 chlapců a 4 dívky. K nepříjemným pocitům ve společnosti handicapovaných jedinců se hlásí 11 hochů a 2 dívky. Taktéž je zde zaznamenána nelibost v přítomnosti starších lidí u 3 chlapců a 1 dívky. Dost podobně byla zodpovězena odpověď ohledně cizích národností, chlapci 4 a dívka 1. 2 chlapci se vyjádřili tak, že nemají vůbec rádi lidi.

Graf číslo 16 Sexuální zkušenosti respondentů ($n_i = 174$)

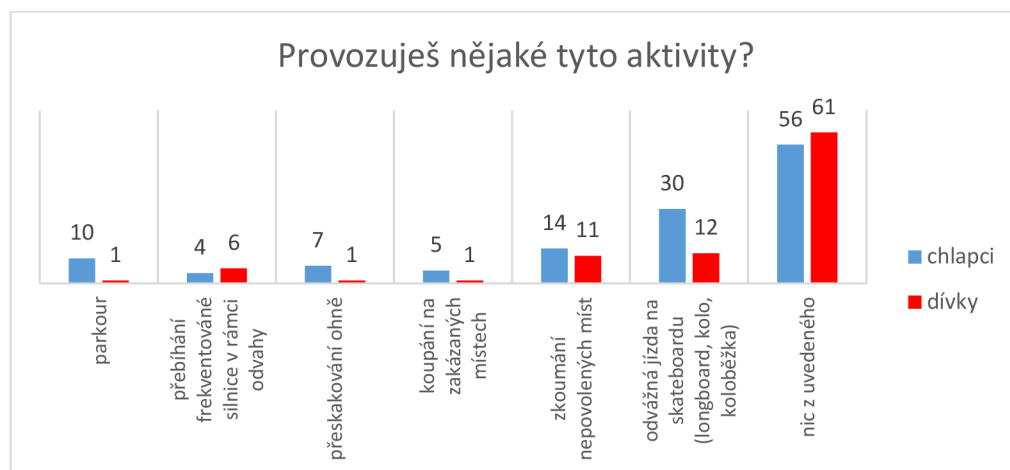
Vzhledem k vývojovému období a vlastnosti zvědavosti výzkumného vzorku se v odborné literatuře často zmiňuje i experimentování v sexuální oblasti. Předpokládá se, že dospívající již mají spoustu informací o tomto tématu, neboť tato tematika je pro mnohé lehce dostupná například na internetu. V rámci školní prevence jsou potom pro ně připraveny přednášky a i v hodinách přírodopisu či výchově k občanství a ke zdraví jsou seznamováni s touto oblastí. Největší zastoupení v tomto grafu

poukazuje prozatimní zdrženlivost, a to u chlapců v 65 případech a u děvčat v 55 případech. Druhý podstatně menší záznam je uveden u líbání, mazlení a osahávání. Tuto zkušenost má 15 chlapců a 13 dívek. Pouze líbání zažilo shodně 9 jedinců u každého pohlaví. Pohlavní styk přiznávají 4 chlapci a 1 dívka. S orálním uspokojováním se pak setkli dva chlapci a 1 děvče. Tři děvčata tuto otázku vynechalo.

Graf číslo 17 Zkušenost respondentů s krádežemi (n_i = 177)

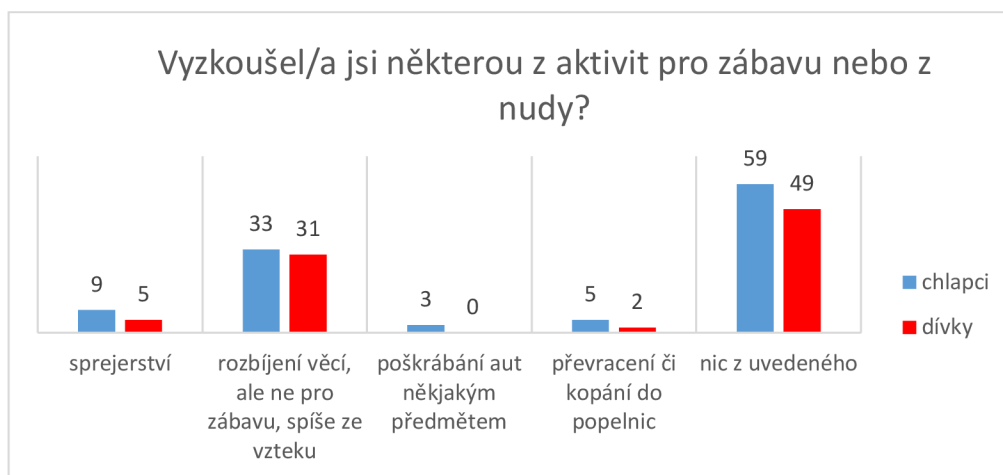
Většina dotázaných, 50 hochů a 32 děvčat, zvolilo odpověď ne. Úmyslně odcizilo věc pro žádné finance nebo jejich nedostatek 7 chlapců a 11 dívek. Vyprovokovat sázkou mezi kamarády k tomu jednání se nechali 2 chlapci a 3 dívky. Darovanou věc bez vědomí druhého si nazpět vzal 1 chlapec a 2 dívky. Omyl udává 35 a děvčat 34 dívek. Pod vlivem vrstevníků za účelem členství se nenechal ovlivnit žádný z účastníků tohoto šetření.

Graf číslo 18 Adrenalinové aktivity (219)

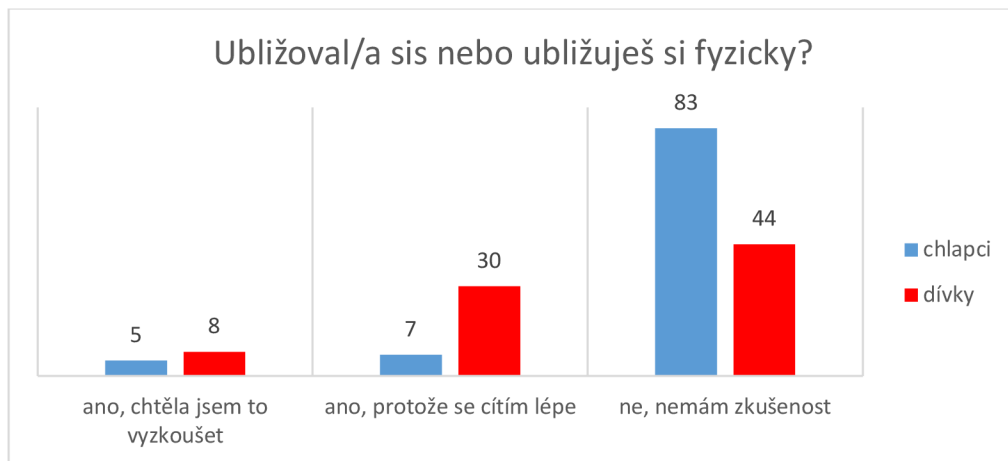
Dotazovaným bylo u této otázky znovu umožněno označit několik odpovědí. V 56 případech u chlapců a v 61 u děvčat bylo zaznamenáno, že nic z uvedeného neprovozuji. Celkem je tedy těchto odpovědí 117, vyjádřeno v procentech 66,1. Toto může poukazovat na to, že nadpoloviční většina respondentů nechce z různých důvodů vůbec

podstupovat riziko těchto aktivit i pro jejich případné důsledky. K odvážné jízdě na skateboardu se přihlásilo 30 chlapců a 12 dívek. Prozkoumávání nepovolených míst láká 14 hochů a 11 děvčat. Parkouru se věnuje 10 dotázaných chlapců a 1 dívka. Pouze o jednoho respondenta méně oproti předchozí otázce získalo přebíhání frekventované silnice. Překvapivé je, že zde označilo tuto odpověď více děvčat (6) než chlapců (4). Přeskakování ohně je atraktivní pro 7 hochů a 1 dívku. Koupání na zakázaných místech potom vyhledává 5 chlapců a 1 děvče.

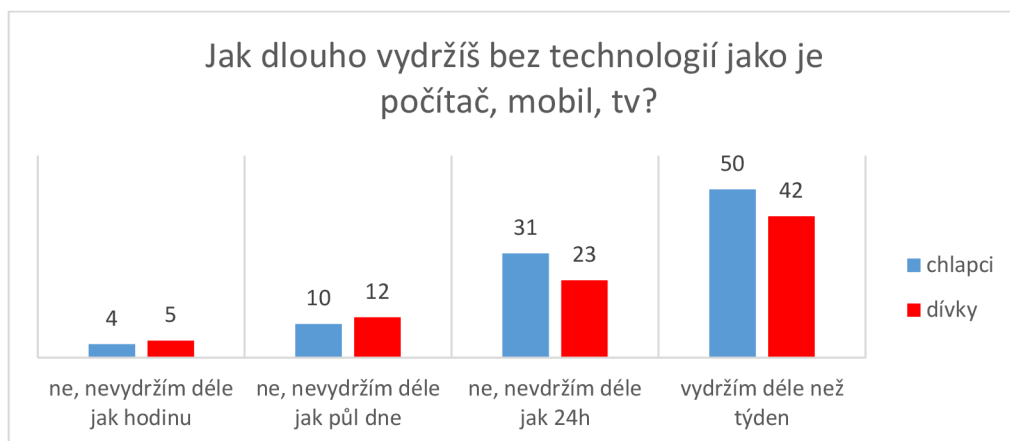
Graf číslo 19 Agrese vůči majetku (196)

Opět bylo žákům umožněno vybrat několik odpovědí najednou. Otázka byla zodpovězena všemi účastníky. Nic z uvedeného označilo u této otázky 59 chlapců a 49 děvčat, což je 61,4 %. Z těchto aktivit bylo nečastěji uváděno rozbíjení věcí, ovšem nikoliv z nudy či za účelem zábavy, ale ze vzteku 33 hochy a 31 dívkami, dohromady 36,4 % dotázaných. Sprejství vyzkoušelo 9 chlapců a 5 dívek, 8 % žáků. Úmyslné poškrábání laku u aut se dopustili 3 chlapci, tedy 1,7 %. Za účelem zábavy nebo nudy převracelo nebo kopalo do popelnic celkem 5 jedinců, 4 % respondentů.

Graf číslo 20 Přítomnost sebepoškozování ($n_i = 177$)

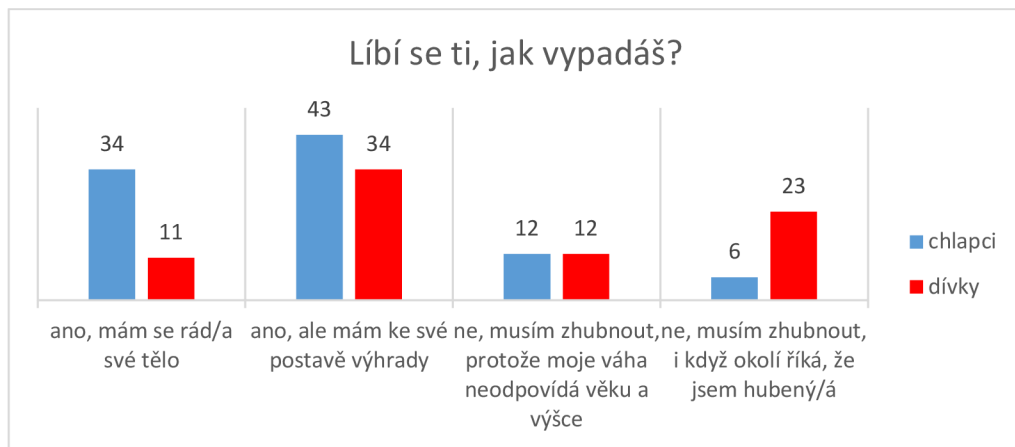
Sebepoškozování bylo a je v posledních letech také velmi diskutovaným tématem téměř ve všech školách (autorka vychází z vlastní pedagogické praxe). Je příjemným a pozitivním zjištěním, že 83 chlapců a 44 dívek tuto zkušenost nemá. Druhou variantu zaneslo do svého dotazníku 7 chlapců a 30 dívek. Zde bychom mohly usoudit, že dívky jsou citlivější než chlapci. Je možné, že je to způsobeno přístupem a postojem společnosti k ženám obecně, že právě ony jsou zranitelnější a hůře se vyrovnávají s překážkami a krizemi, které život doprovázejí. Většina těchto dětí, které takto ventiluje své napětí, mívá přidružené i jiné na první pohled odlišné chování (opět poznatek autorky z praxe). Poslední varianta poukazuje na zvědavost respondentů, a to v 5 případech u chlapců a v 8 u děvčat.

Graf číslo 21 Závislost na technologiích ($n_i = 177$)

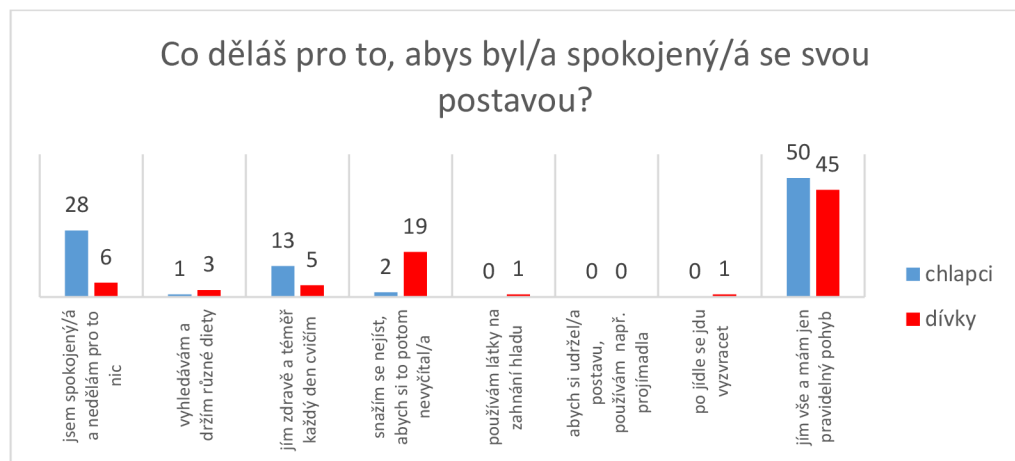
Většinový podíl dat v zodpovězení této otázky bylo velkým překvapením. 50 dotázaných chlapců a 42 dívek o sobě tvrdí, že vydrží bez zmíněných technologií déle jak týden. Vysvětlení může být několik. Skutečně se domnívají, že to vydrží anebo mají i někteří vyzkoušeno. Nebo si jsou vědomi, že to nedokáží a nechtějí tento fakt přiznat, protože i na toto téma se často s nimi hovoří v rámci kvalitního trávení volného času. Poslední možností potom může být, že si to neuvědomují a neměli doposud ani důvod

proč technologie na delší čas odložit. Déle, jak 24 hodin nevydrží 31 chlapců a 23 děvčat. Svou závislost v časovém ohraničení delším jak půl dne přiznává 10 hochů a 12 dívek. Bez použití některé z technologií nevydrží méně než hodinu 4 chlapci a 5 dívek.

Graf číslo 22 Subjektivní vnímání vlastního těla ($n_i = 175$)

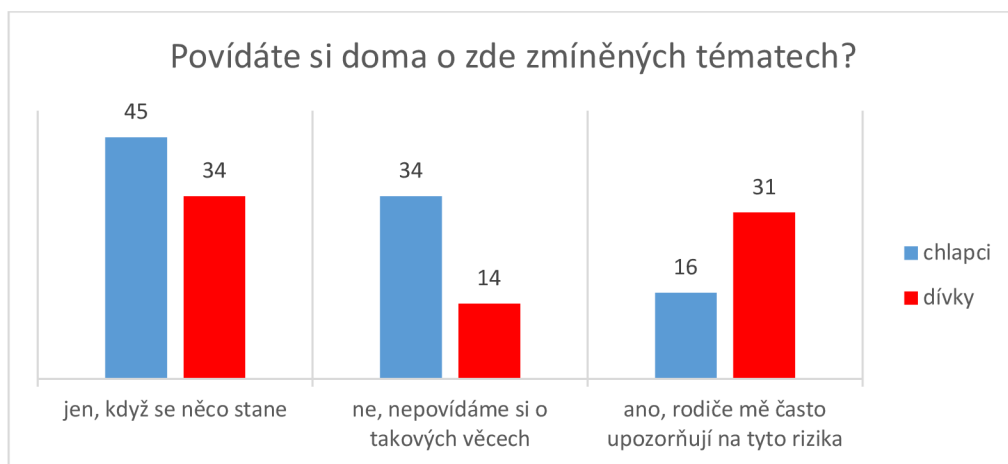
Tato otázka je zaměřena na subjektivní vnímání vlastního těla žáka. Spokojenost se svým tělem bez jakýchkoliv výhrad uvádí 34 hochů a pouze 11 děvčat. S výhradami je pak spokojeno 43 chlapců a 34 dívek. Nespokojenost se svým tělem, konkrétně s tělesnou hmotností, shodně označuje 12 chlapců i 12 dívek. Snižit váhu těla chce 6 chlapců a 23 děvčat. Z grafu je patrné, dotazovaní pubescenti se zaobírají tím, jak vypadají a že většina z nich není zcela spokojena, což úzce souvisí s fyzickými změnami, ke kterým v tomto období dochází.

Graf číslo 23 Činnosti vedoucí ke spokojenosti s vlastní postavou ($n_i = 174$)

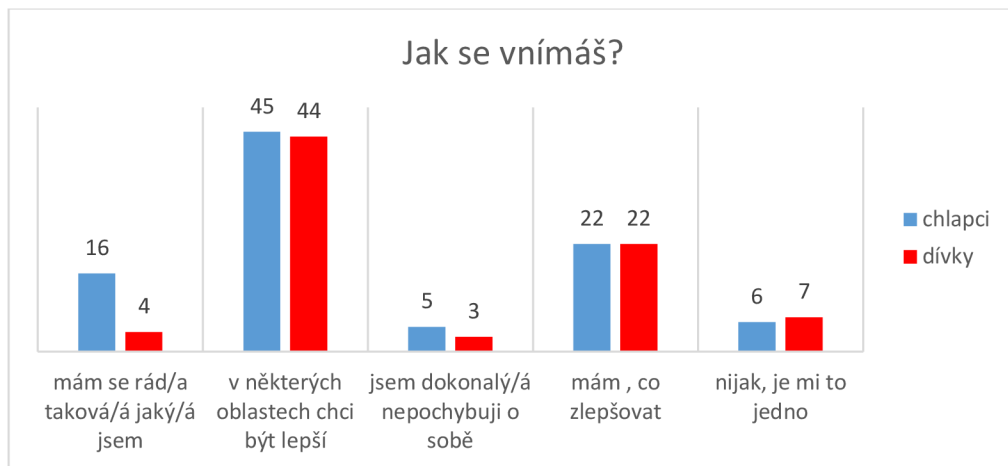
Jelikož tato otázka navazuje na předchozí, můžeme srovnat počet respondentů hned v první odpovědi, která se taktéž týká spokojenosti tentokrát spojenou s vyvinutým úsilím pro tento individuální pocit. Z grafu patrné, že došlo k mírnému poklesu, a to jak u chlapců (28), tak i u dívek (6). Naopak lze zaznamenat vysoká čísla v poslední zmiňované odpovědi. Chlapci se vyjádřili v počtu 50 a dívky ve 45, že jí vše bez rozdílu

a ke stavu spokojenosti se svým tělem si dopřávají pouze pravidelný pohyb. To je více jak 50 % pubescentů, kteří se nesnaží žádným jiným způsobem regulovat svou tělesnou váhu. 13 chlapců a 5 dívek označilo možnost zdravého stravování a denního cvičení. V tomto směru by se mohlo jednat, jak o pravidelný pohyb s výběrem určitých jídel, ale také o přehnaný trénink s omezováním konzumace určitých potravin. Napováženou je bod, kde respondenti chlapci (2) a dívky (19) uvedli, že se snaží nejíst, aby neměli výčítky. Tento bod by mohl u tohoto počtu jedinců indikovat poruchy příjmu potravy. 2 dívky vyhledávají a drží různé diety, aby dosáhli své spokojenosti s vlastním tělem. Po jednom hlase a jen od dívek, dostalo používání prostředků pro zahnání hladu a zvracení po konzumaci jídla. Užívání projímadel nebylo označeno nikým. Zde se odpovědím vyhnuli 1 chlapec a dvě dívky.

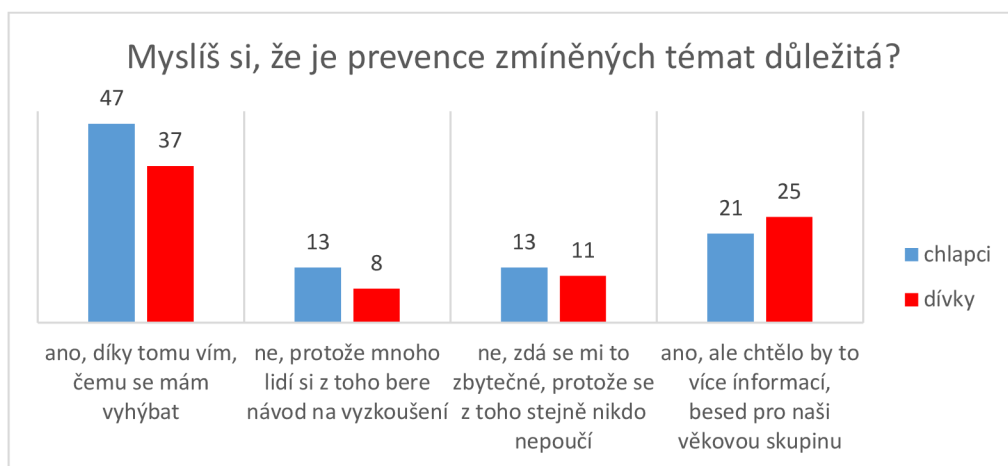
Graf číslo 24 Informovanost respondentů o prevenci ze strany rodiny ($n_i = 174$, $f_i = 100\%$)

Téměř polovina 45,4 % žáků na tuto otázku reaguje první zmíněnou odpovědí. Rodiče u 45 chlapců a u 34 dívek řeší problémy až v době, kdy nastanou, což jak víme z odborné literatury, není dobře, neboť hlavním pilířem prevence je předcházení rizikového chování. S nepatrným rozdílem v případě chlapců 34 a dívek 14, byla zaznamenána odpověď, že se doma o těchto tématech vůbec nepovídají, tudíž můžeme vyvozovat, že žádná preventivní opatření ani důsledky na zdraví jedince zmiňovány nejsou. Poslední odpověď byla vyznačena celkem u 16 hochů a 31 děvčat.

Graf číslo 25 Postoj vůči své osobě ($n_i = 174$)

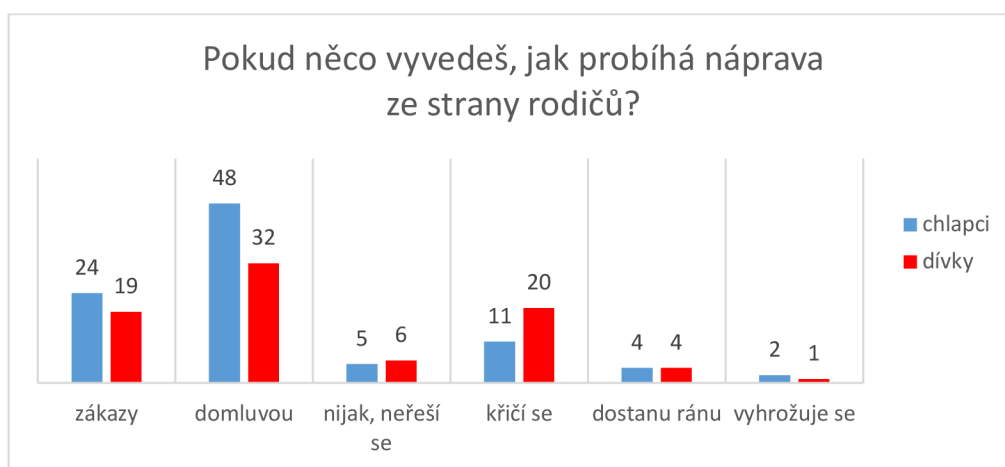
Cílem bylo zjistit postoj jedinců vůči své osobě. 16 chlapců a 4 dívky se snaží sebe sama přijímat takové jací jsou se všemi klady i zápory. Nejvíce hochů (45) a dívek (44) se hodnotí kladně, avšak jsou vědomi, že je třeba na sobě neustále pracovat a rozvíjet se. Sebestředně se pak o své osobě vyjadřuje 5 chlapců a 3 dívky. Těmto žákům a žákyním nechybí sebevědomí, ovšem nepřipouštějí u sebe ani chybu. Totožný počet odpovědí u obou pohlaví (22) byla označena možnost, kdy u jedinců převažují ve smýšlení o sobě více negativní vyjádření. Poslední bod je o lhostejnosti, apatii ke své osobě, možné rezignaci. Zde byla zaznamenána reakce 6 hochů a 7 dívek. Jeden chlapec a 2 dívky se nevyjádřili.

Graf číslo 26 Důležitost prevence z pohledu respondentů ($n_i = 175$)

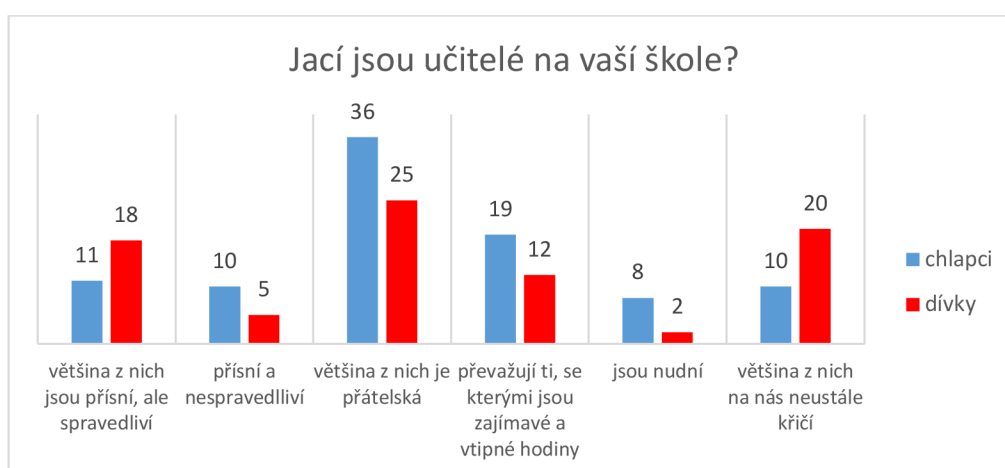
K tomuto tématu se nevyjádřil 1 chlapec a rovněž jedna dívka. Nejvíce byla zvolena první možnost, chlapci 47 a dívky 37, kdy žáci tvrdí, že na základě poskytnutých informací o určitém druhu rizikového chování vědí, jak se mají chovat. 13 hochů a 8 dívek se domnívá, že poskytnuté informace naopak upozorňují a podporují jedince ve vyzkoušení některého rizikového chování. Dalších 13 chlapců a děvčat mají pocit, že se jedná o zbytečnost, neboť jedinci nad informacemi o rizikovém chování dále nepřemýšlí. 21

hochů a 25 děvčat tvrdí, že prevence je důležitá, ovšem měla by být správně a obsahově bohatě zaměřená na určitou cílovou věkovou skupinu.

Graf číslo 27 Reakce rodičů na nevhodné chování potomka ($n_i = 176$)

Každý rodič se někdy ocitne v situaci, kdy musí nějakým způsobem reagovat na pro něj neakceptovatelné chování svého potomka. Reakce na toto chování bývají různé, neboť i prožitek rodiče je individuální záležitostí. 24 chlapců a 19 dívek udává, že reakcí rodičů na jejich nevhodné chování jsou jimi vyčtené zákazy. Domlouváním se toto chování řeší u 48 chlapců a 32 děvčat. V 5 případech u hochů a v 6 u děvčat se doma takové jednání neřeší nijak. Z tohoto by bylo možné usoudit, že rodiče těchto žáků nejeví dostatečný zájem o výchovu svého potomka. 11 chlapců a 20 dívek dále jako jednu z možných reakcí uvádí křik rodiče na dítě. Fyzické trestání se nevyhýbá 4 chlapcům a stejně tak 4 dívkám z tohoto šetření. 2 žáci a jedna žákyně označili potom poslední variantu, a to vyhrožování. Jeden chlapec se k této otázce nevyjádřil.

Graf číslo 28 Názory respondentů na vyučující z hlediska jejich chování k žákům ($n_i = 176$, $f_i = 100\%$)

Osobnost i jednání každého žáka ve třídě ovlivňuje i chování a vystupování pedagoga, jež ho vzdělává. Jedná se o vzájemnou sociální interakci. Tento proces je ve škole přímý

a záměrný. Snahou pedagoga by mělo být, co nejvíce pozitivně ovlivnit výchovu a vzdělávání svěřených jedinců. Měl by se vyvarovat předsudkům a stereotypům i projekci. Z výše uvedených dat vyplývá, jak žáci vnímají své vyučující na této konkrétní škole. 34,7 % dotázaných, 36 hochů a 25 děvčat, o svých učitelích tvrdí, že většina zaujímá vůči žákům přátelský postoj. 17,6 % respondentů, 19 chlapců a 12 dívek, prohlašují o svých vyučujících, že mají zajímavé a zábavné hodiny. Na základě těchto odpovědí lze usoudit, že tito pedagogové jsou u žáků oblíbení a pravděpodobně se jim bude i dařit je ovlivňovat. Přísné, avšak spravedlivé učitele označilo celkem 16,5 % žáků, 11 chlapců a 18 dívek. Žáci se u těchto pedagogů většinou mnoho dozvědí a naučí, avšak za cenu nepříjemných pocitů jako je například strach ze selhání. Jako přísné a nespravedlivé vyučující byli označeni u 8,5 % žáků, 10 chlapců a 5 dívek. Tito žáci své vyučující vnímají převážně jako zlé. Snadno podléhají ukřivděnosti a bezmoci. 5,7 % žáků udávají, že jejich učitelé jsou nudní. Jedná se o 8 chlapců a 2 děvčata. Zbýlých 16,5 % žáků, 10 chlapců a 20 dívek, vnímá své učitele jako neustále křičící. Jeden chlapec otázku nezodpověděl.

4.3 Závěrečné shrnutí

Jak bylo zmíněno výše, výzkum na téma rizikové chování u žáků druhého stupně proběhl po dohodě s vyučujícími v hodinách předmětu Výchova k občanství a ke zdraví. Tohoto šetření se celkem zúčastnilo 177 respondentů. Možnost neúčasti, odstoupení během šetření a instrukce k vyplnění dotazníku byly respondentům sděleny před zahájením jeho vyplňování. Čas vymezený pro tuto aktivitu byl stanoven na maximálně 20 minut a byl dodržen všemi účastníky.

Během dotazníkového šetření musel být v jedné sedmé třídě vysvětlen pojem prevence. Ač se s tímto pojmem žáci setkávají, mnoho z nich si neumělo dát aktivity s pojmem do souvislosti.

Po ukončení tohoto šetření skutečně proběhly k dotazníku rozsáhlé diskuze mezi žáky. Většinou se diskuze týkaly zvědavosti, co který žák v určitých otázkách označil. Několik z nich komentovalo dotazník po obsahové stránce. Respondenti očekávali spíše otázky orientované na definování různých druhů rizikového chování jako například „Co je to šikana?“, anebo „Byl jsi opakovaně slovně či fyzicky napadán?“ a podobně. Tato fakta autorku utvrzují v tom, že žáci mají nějaké povědomí o určitých formách rizikového chování. Na otázku mimo dotazník, kde získávají tyto informace, velká část odpověděla, že jsou přístupné na internetu nebo si je předávají s kamarády. Některé dívky také autorce dotazníku sdělily, že bylo pro ně obtížné se vyjádřit k otázkám týkajících se vnímání své osoby a svého těla i na poruchy příjmu potravy. Tato sdělení byla převážně od dívek, které se již přikrášlují make-upy, dbají na módní trendy ve stylu oblékání a jejich postavy jsou převážně odpovídající jejich věku a výšce.

Získaná data byla zpracována za účelem této bakalářské práce a poskytnutím výsledků základní škole, na které výzkum proběhl pro jejich vnitřní užití. Dále byla a stále je, možnost výsledky sdělit i respondentům, pokud by projevíli zájem.

Na základě získaných dat v tomto výzkumu a následných diskuzí lze konstatovat, že hlavní výzkumný cíl, jímž bylo zjistit povědomí a výskyt problematiky rizikového chování žáků na druhém stupni zvolené základní školy se zaměřením na prevenci a přístup rodiny a školy k řešení takového chování, byl naplněn. Rovněž byl naplněn i dílčí cíl, kdy bylo úkolem zjistit rozdíly výskytu rizikového chování z pohledu pohlaví.

Hlavní otázka: Jaký je vztah mezi povědomím žáků o problematice rizikového chování, včetně prevence a samotným výskytem rizikového chování u žáků ZŠ?

Většina žáků se orientuje v problematice rizikového chování, a to na základě volného přístupu k informacím na internetu, poskytovanými informacemi v rámci preventivních programů školou i některými rodiči, kteří své potomky na tato rizika upozorňují v rámci své výchovy. I přes tato doporučení a znalost následků tohoto chování však tito jedinci experimentují, nebo pravidelně některé formy rizikového chování provozují. Jak sami někteří respondenti uvádějí, bylo by vhodné, aby se škola zaměřila na zřejmě vhodnější výběr preventivních programů pro danou věkovou skupinu, která by oslovila, co největší počet žáků a zároveň ověřovala, že žáci pochopili důležitost sdělených informací a nepodlehnu tlaku druhých lidí či touze zkusit zmíněné aktivity. Dalším významným faktem je úzká spolupráce s rodiči a možná třeba navrhnout nebo i zorganizovat preventivní programy, které by mohli společně sdílet se svými potomky formou nějakého adekvátního zážitku. Pro úplnost zhodnocení bylo použito srovnání s jiným výzkumem. Pro tento účel byl použit výzkum z bakalářské práce Marie Kudličkové (2015) na téma Nejčastější sociálně patologické jevy ovlivňující kvalitu života žáků základních škol. Ta se v rámci svého výzkumu zabývala otázkami na informovanost žáků v oblasti závislostí, které spadají pod pojem rizikového chování. Bohužel nelze tedy zobecnit její výsledky na pojem celé škály rizikového chování, nicméně alespoň v této dílčí oblasti je možné konstatovat, že dle respondentů je škola primárním zdrojem informací (44 % dotazovaných). Jako další zdroje pak byla uvedena média jako televize, internet a časopisy (26 % dotazovaných). Dalších 17 % respondentů uvedlo jako významný zdroj informací své rodiče. Na základě porovnání můžeme tedy usuzovat, že škola může nabídnout v prevenci velký potenciál. Fakta z výzkumu, se kterými bylo porovnáváno, mohou být povzbuzením pro to, že je zde možnost hledat cesty i tím, že se vedou s žáky diskuze o tom, co by pro ně bylo účelnější formou prevence, namísto lákavosti experimentování s různými formami rizikového chování.

Dílčí výzkumná otázky:

1) Jaké rizikové chování se na dané škole vyskytuje nejčastěji?

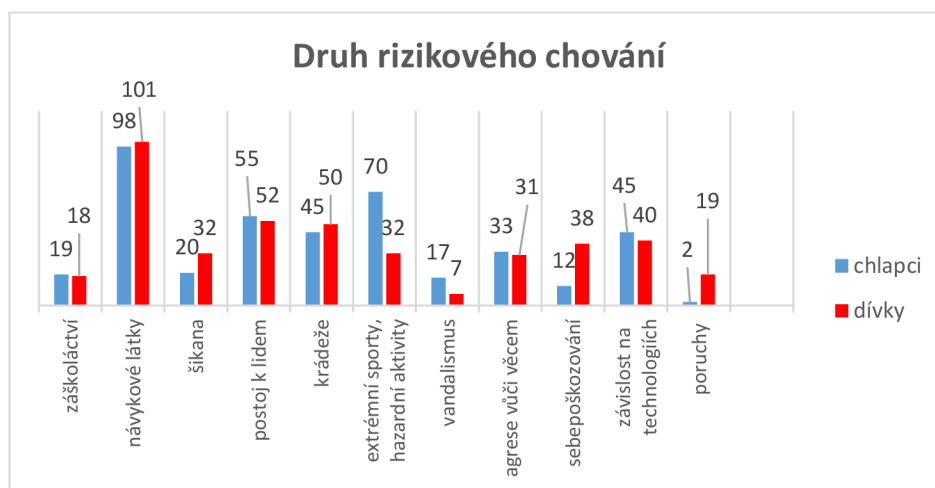
Po vyhodnocení dat lze konstatovat, že mezi nejčastější rizikové chování žáků na této škole patří jednoznačně užívání návykových látek. Konkrétně se jedná o konzumaci alkoholu. V tomto případě byla pro srovnání použita diplomová práce Bc. Jany Doubalové (2014) na téma Rizikové chování u dětí školního věku a možnosti je ovlivnit. Její dotazník byl rovněž postaven poněkud odlišněji, přesto však jisté výstupy mohou být sledovány. Autorka diplomové práce u respondentů zjišťovala jejich zkušenosti s drogami jako je alkohol, marihuana, cigarety a další. Pro srovnání dat této bakalářské práce je věnována pozornost zkušenosti respondentů s alkoholem, který zde vyšel jako nejčastější forma rizikového chování. Dle výzkumu použité diplomové práce lze usuzovat, že více než polovina respondentů, v tomto případě žáků 9. tříd (54,24 %) uvedla, že užívala alkohol v posledních třiceti dnech. Lze tedy uvažovat o tom, že fenomén konzumace alkoholu u této věkové skupiny může být jedním z více užívaných forem rizikového chování.

2) Jakým způsobem se podílí výchovní činitelé, rodina a škola, na rizikovém chování u žáků ZŠ?

Výzkumná data potvrzují vliv některých rizikových faktorů ze strany rodičů, jako je například nízký zájem o volný čas dítěte, nedostačující nebo chybějící komunikace na téma rizikového chování, či pozdní a někdy i neadekvátní výchovná opatření. Největší důvěru při řešení problémových situací mají pedagogové, i přesto, že jak bylo zmíněno výše, mají nevhodný přístup, kdy na žáky křičí, či jsou dle jejich vyjádření nespravedliví a přísní, neochotní dítěti pomoci nebo neposkytují dostatečnou zpětnou vazbu při řešení problémů žáků. Všechny tyto faktory, jak ze strany rodičů, tak i ze strany učitelů, mohou vést k nebezpečí vzniku rizikového chování u žáků v pubescenci. Lze usuzovat, že tato otázka, kdo nejvíce působí na vznik nebo prevenci rizikového chování je opravdu velmi subjektivní v tom, z jakého jsou prostředí a jaké mají zkušenosti. I pro toto srovnání výsledků s výsledky z jiného výzkumu byla použita opět práce Marie Kudličkové (2015), která se nepřímo svých respondentů ptá na to, komu nejvíce důvěřují a také na trávení jejich volného času, který odráží to, jak na ně výchovně působí rodiče. Respondenti na otázku, jak nejčastěji tráví svůj volný čas odpověděli, že sportováním a kroužky (36 %), s kamarády (34 %), u počítače a s rodinou (15 %). Nepřímo by se tedy dalo odhadovat, že tito respondenti mají rodiče, kteří je podporují ve sportu a kroužcích, respektive v aktivním trávení volného času. To může koneckonců dokázat i rozložení odpovědí na otázku „Komu důvěřuješ a můžeš se svěřit?“, ve které 51 % dotazovaných odpovědělo, že rodičům, 48 % svým kamarádům, zbylých 5 % někomu jinému a 1 % učitelům. V tomto smyslu to je jakási dobrá vizitka pro rodiče respondentů, naopak pro školu je to zpětná vazba spíše negativní. V tomto směru by škola možná měla zapracovat na získání větší důvěry u svých žáků.

3) Jak je problematika závislá na pohlaví?

Pro zodpovězení této otázky a lepší přehlednost je přiložen níže uvedený graf, kde je na základě počtu získaných odpovědí zřetelně vidět, které pohlaví se v jakých aktivitách chová rizikověji.

Graf číslo 29 Rizikové chování dle pohlaví respondentů ($n_i = 836$)

O 38 odpovědí respondentů se na této škole chovají rizikověji chlapci. Je však nutné podotknout, že zastoupení chlapců v tomto výzkumném šetření byl o 13 dotazovaných vyšší než u dívek, což mohlo v otázkách s více možnostmi výběru výsledek mírně zkreslit. I tak ovšem můžeme tvrdit, že chlapci jsou, co se týká experimentování a získávání zkušeností, v jednotlivých formách rizikového chování ve většině případů aktivnější.

4) Jak žáci vnímají důležitost prevence?

V oblasti prevence 88,7 % žáků potvrzuje, že škola nabízí preventivní programy, tematicky orientované plakáty visící na chodbách školy a registrují informace o prevenci i z informační tabule. Polovina respondentů dále zmiňuje diskuze s učiteli na toto téma ve vyučovacích hodinách. Většina z nich se vyjadřuje k této otázce tak, že prevence je důležitá a její přínos vidí v poskytnutých informacích, aby byli schopni rozpoznat, co je a co není rizikové chování a znali následky takového chování. 21,7 % jedinců považuje prevenci za nedostatečnou či dokonce nesmyslnou. Pro porovnání této otázky s jiným výzkumem se nepodařilo najít podobné dotazníkové šetření. Vzhledem k tomu, že u obou výše zmíněných výzkumů, jež posloužily k porovnání s výzkumem v této bakalářské práci, vyšlo jako primární zázemí prevence z rodiny, dalo by se nepřímo usuzovat, že rodina dbající na prevenci, vychovává děti, které ji vnímají jako důležitou.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se v teoretické části zabývala stručným pojetím problematiky rizikového chování u dětí a mládeže s oporou o odbornou literaturu a do praktické části byla zanesena metodologie výzkumného šetření, hodnocení a interpretace vlastního dotazníkového šetření autorky včetně závěrečného shrnutí.

Výzkumné šetření proběhlo na jedné vybrané škole v regionu města Příbram s podporou vedoucích pracovníků a pedagogů, kteří vyučují předmět Výchova k občanství a zdraví.

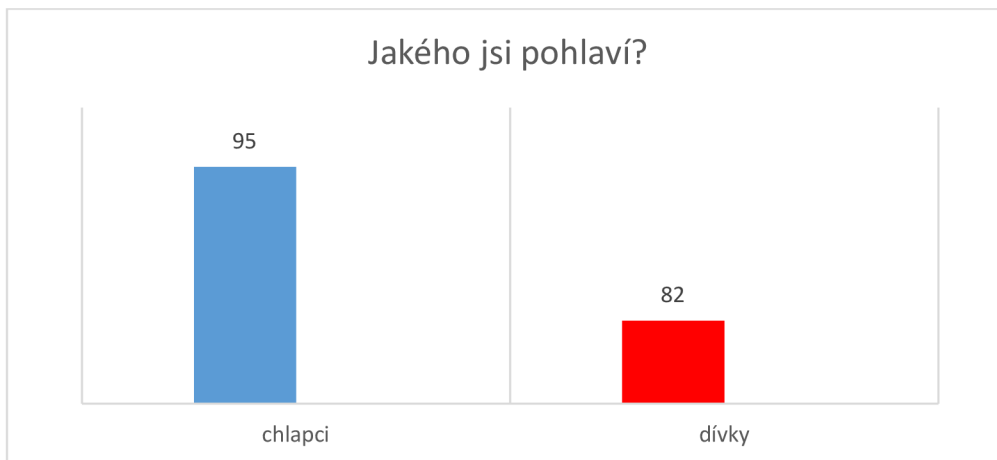
Téma bylo zvoleno na základě pedagogické praxe autorky a její zvědavosti, jaké formy a v jakém zastoupení se na dané základní škole vyskytují.

Dosažené výsledky tohoto výzkumného šetření, jež jsou obsaženy v této bakalářské práci, byly poskytnuty i vedoucím pracovníkům školy a jejímu poradenskému pracovišti, aby měli možnost včas podchytit a eliminovat míru výskytu problémů spojených s tímto tématem v rámci prevence a intervence u žáků navštěvujících druhý stupeň, zejména pak sedmých, osmých a devátých tříd.

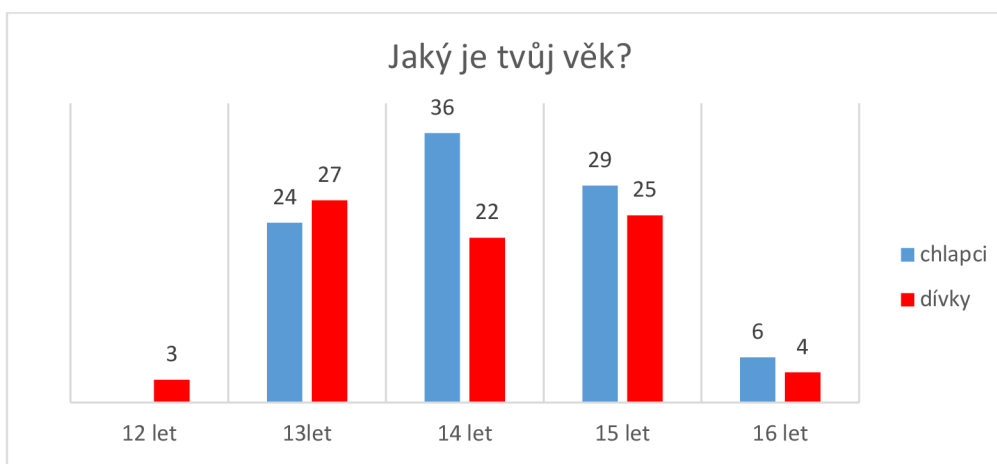
Vzhledem k faktu, že rizikové chování bylo, je a bude i nadále součástí našich životů, je na celé společnosti, jak aktivně, efektivně a citlivě bude přistupovat k řešení jednotlivých problémů, a to především u dětí a mládeže, neboť právě tito jedinci budou své zkušenosti jednou předávat dalším generacím. Je tedy nezbytné se zabývat i nadále diskuzemi, výzkumy a preventivními programy na toto téma, protože tak jak se vyvíjí jednotliví jedinci, bude se vyvíjet i celá společnost. Zodpovědnost je kladená na každého dospělého, který je v pozici výchovného činitele, aby se zamýšlel nad otázkami, které povedou ke zdravému vývoji svěřených dětí a mladých lidí do jeho péče. Tato zodpovědnost v sobě zahrnuje nejen znalosti problematiky rizikového chování, ale i osobní příklad dospělého. Dospělý vychovávající děti a mládež by neměl být pro ně pouze autoritou, ale měl by být i přátelský, empatický, naslouchající, důvěryhodný, pozorný a důsledný v řešení, se kterými se dospívající jedinci potýkají. Tímto přístupem vzniká možnost pozitivně ovlivnit život pubescentů, kteří v tomto období často procházejí osobními krizemi a konflikty s druhými.

PŘÍLOHY

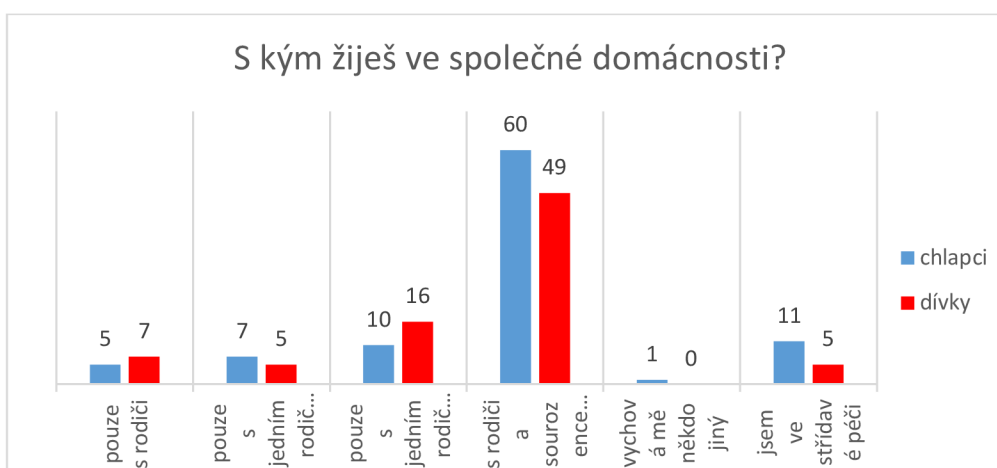
Grafy

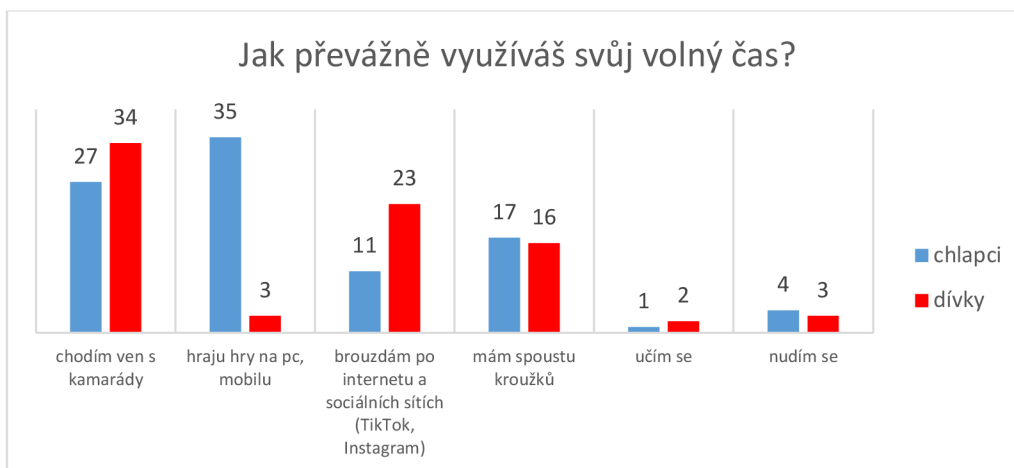
Graf č. 1 Rozdělení souboru respondentů dle pohlaví ($n_i=177$, $f_i=100\%$)

Graf č. 2 Rozdělení souboru respondentů dle věku ($n_i=176$)

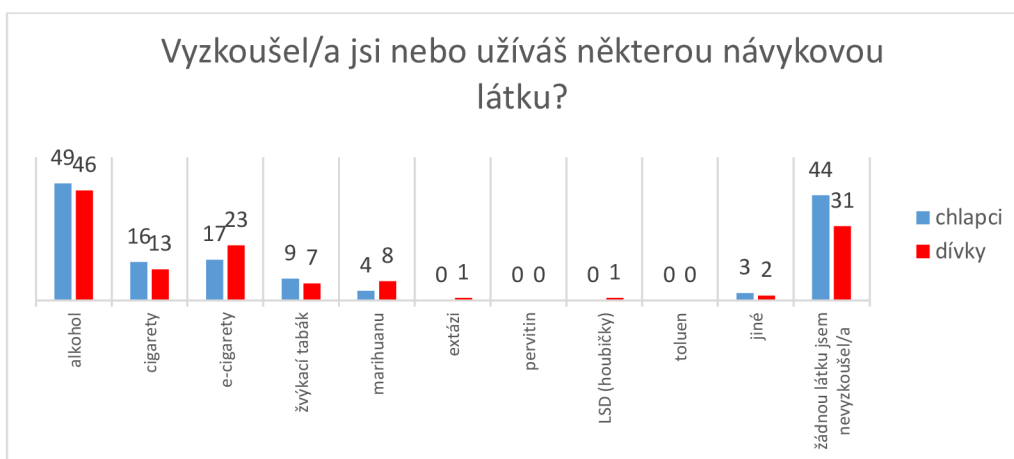
Graf číslo 3 Rodinné zázemí respondentů ($n_i=176$, $f_i=100\%$)

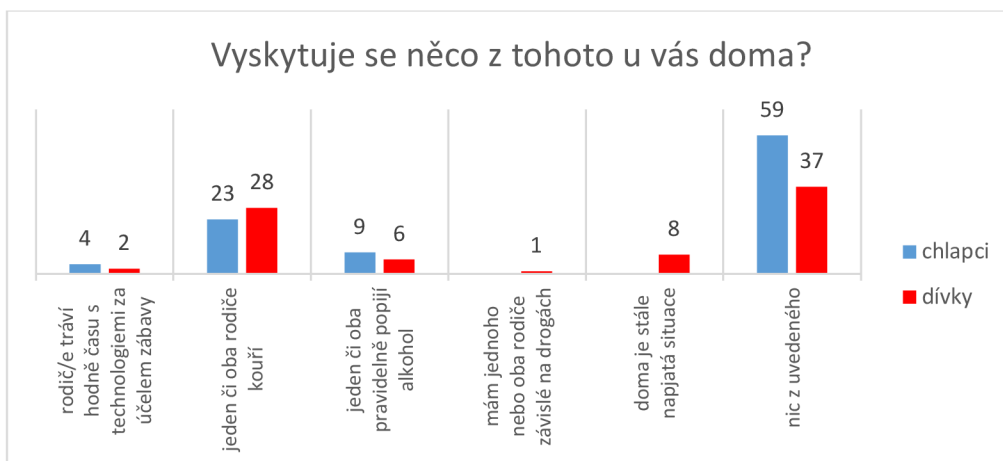
Graf číslo 4 Využívání volného času ($n_i = 176$, $f = 100\%$)

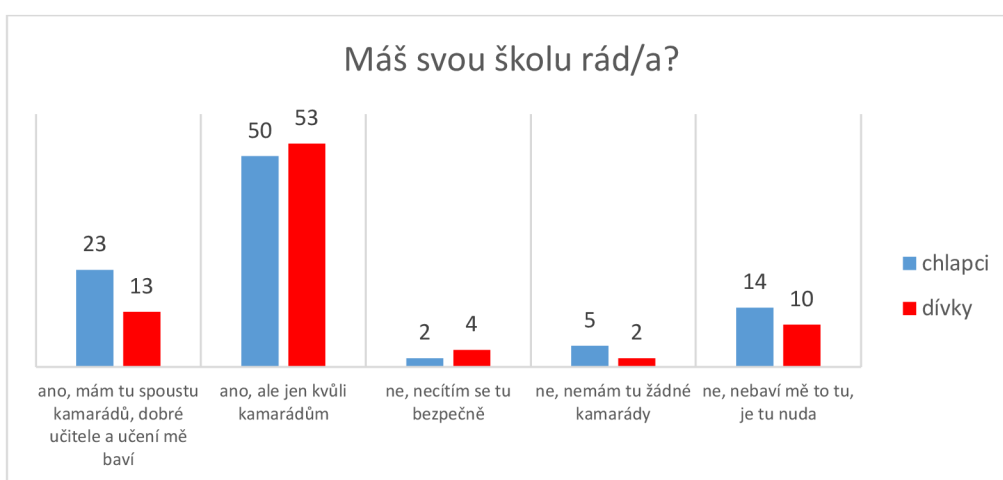
Graf číslo 5 Výskyt záškoláctví ($n_i = 177$, $f_i = 100\%$)

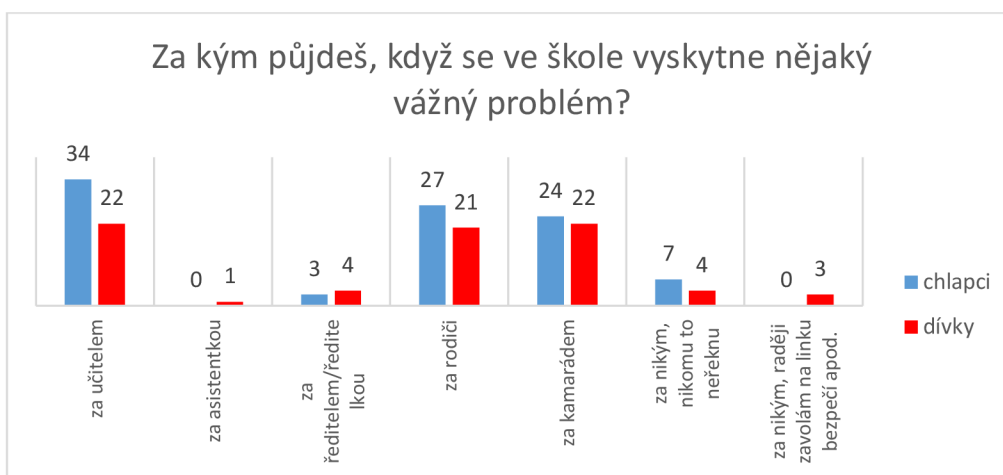
Graf číslo 6 Zkušenost s návykovou látkou ($n_i = 274$)

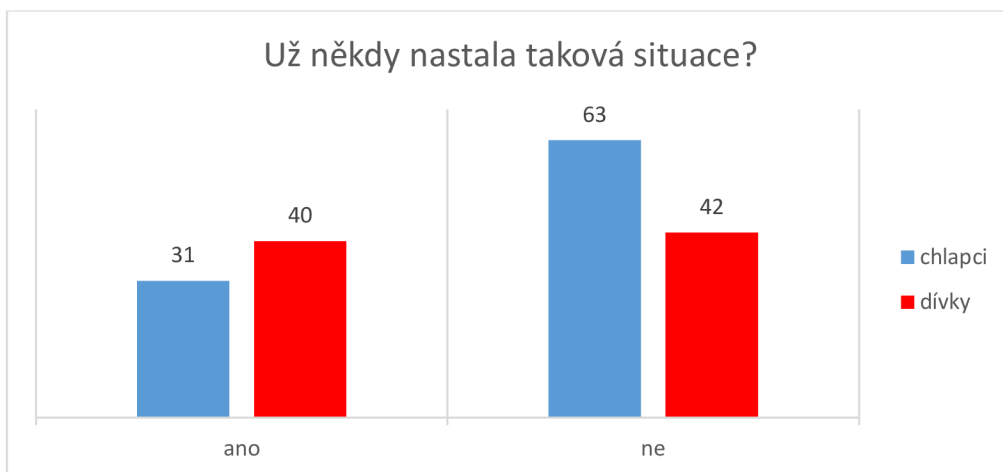
Graf číslo 7 Výskyt rizikového chování v domácnosti ($n_i = 177$, $f_i=100\%$)

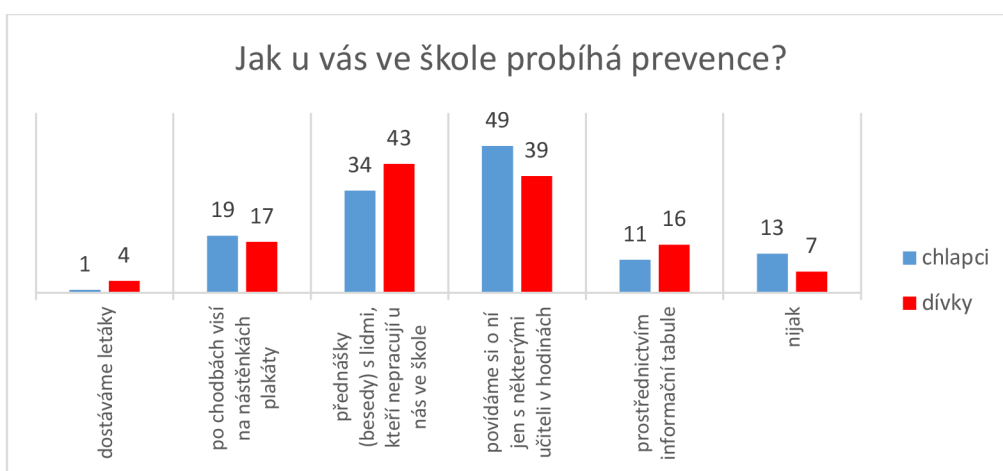
Graf číslo 8 Oblíbenost instituce ($n_i = 176$, $f_i=100\%$)

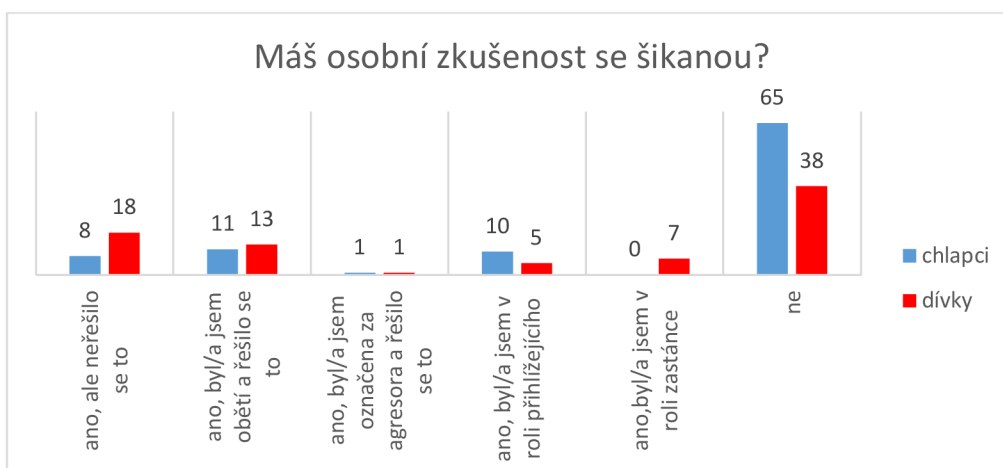
Graf číslo 9 Důvěra při hledání pomoci ($n_i = 177$, $f_i=100\%$)

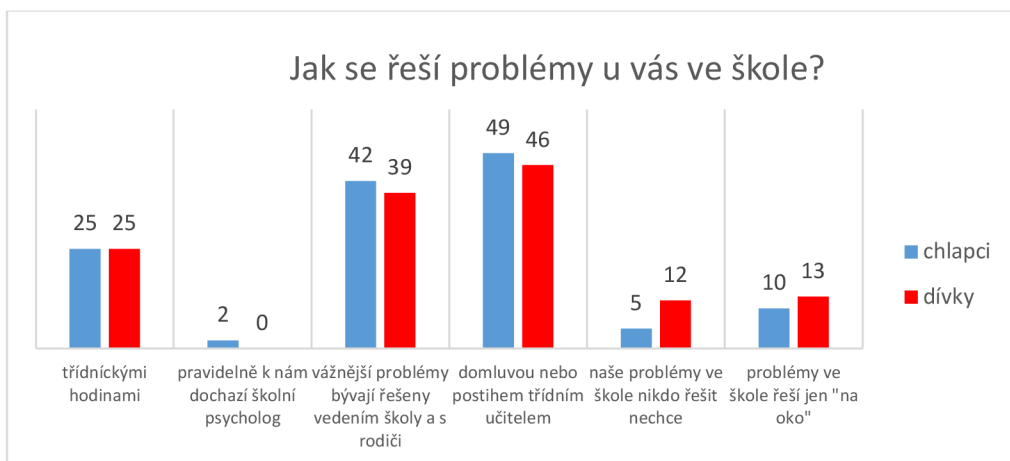
Graf číslo 10 Četnost výskytu hledání pomoci ($n_i = 176$, $f_i=100\%$)

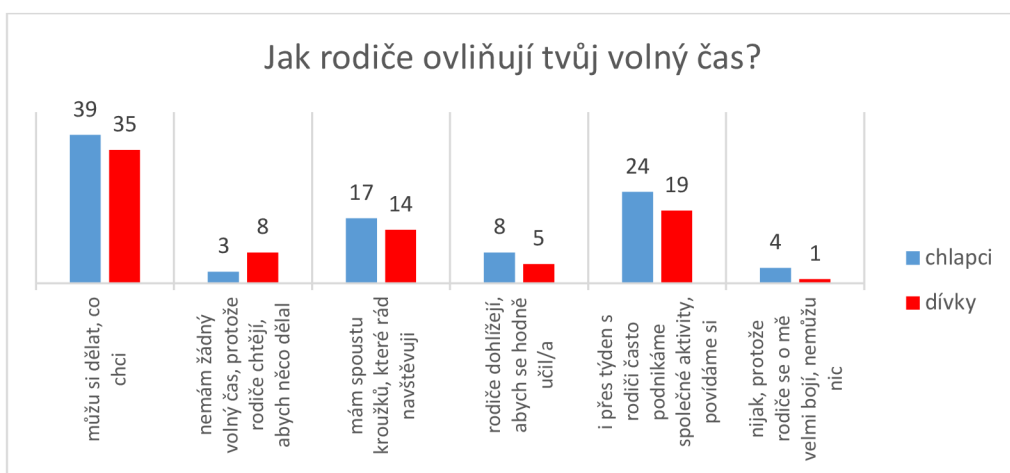
Graf číslo 11 Způsob poskytování školní prevence ($n_i = 251$)

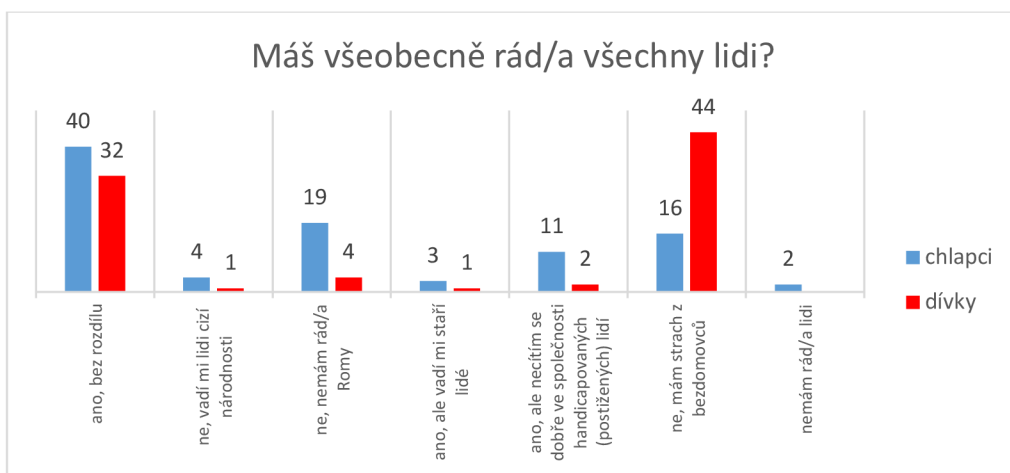
Graf číslo 12 Vlastní zkušenost respondentů se šikanou ($n_i = 177$, $f_i=100\%$)

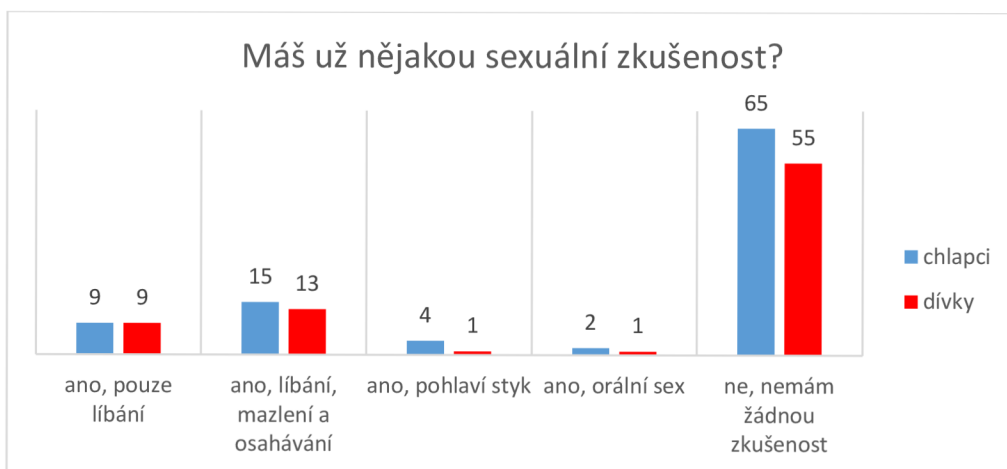
Graf číslo 13 Řešení problémů ve škole (n_i = 268)

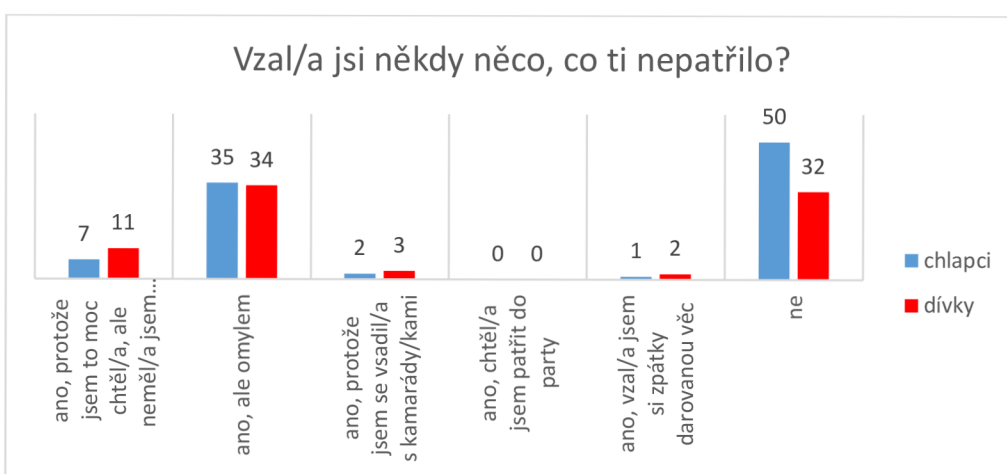
Graf číslo 14 Zájem rodičů o volný čas dětí z pohledu respondentů (n_i = 177)

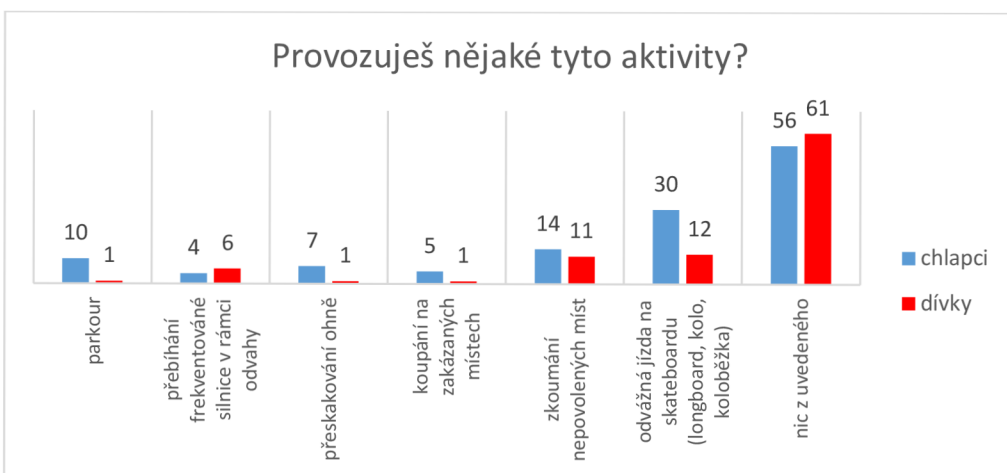
Graf číslo 15 Postoj k lidem (n_i = 177)

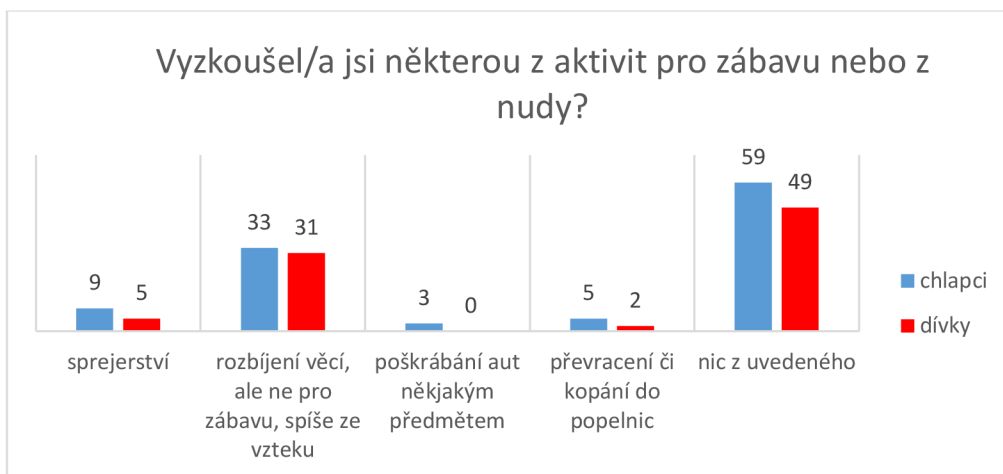
Graf číslo 16 Sexuální zkušenosti respondentů (n_i = 174)

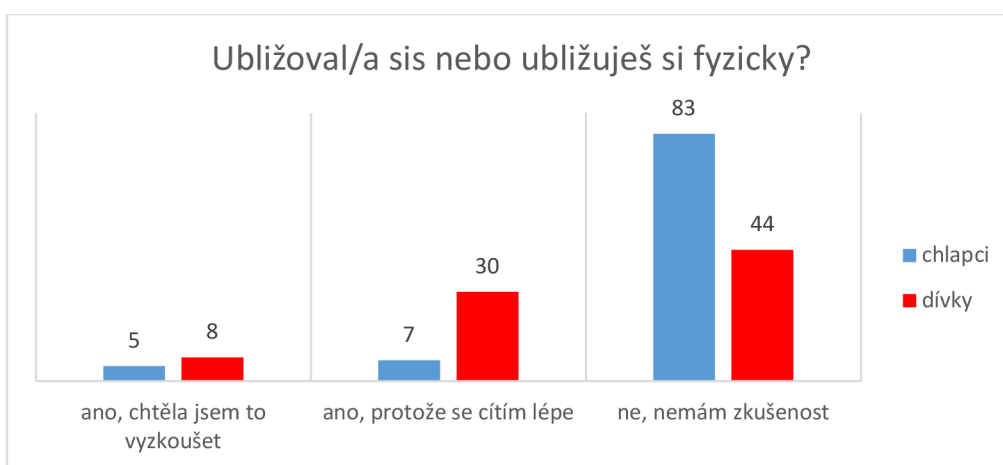
Graf číslo 17 Zkušenost respondentů s krádežemi (n_i = 177)

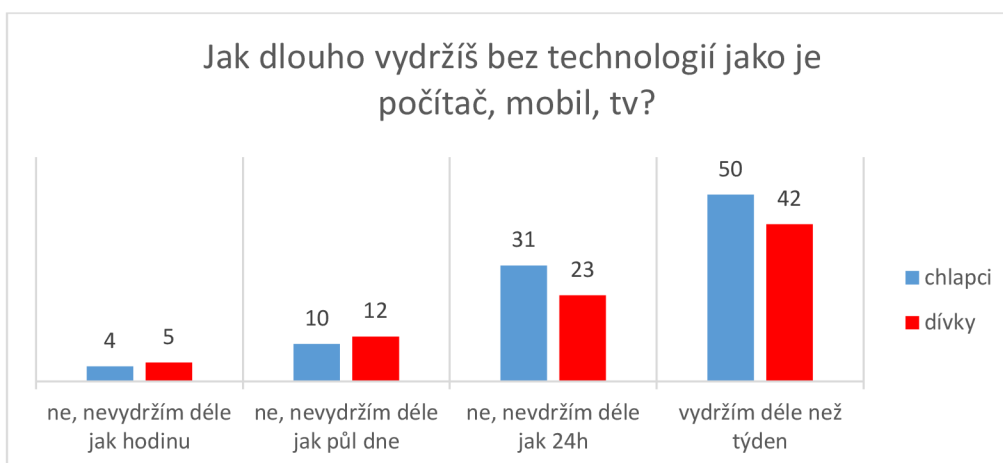
Graf číslo 18 Adrenalinové aktivity (219)

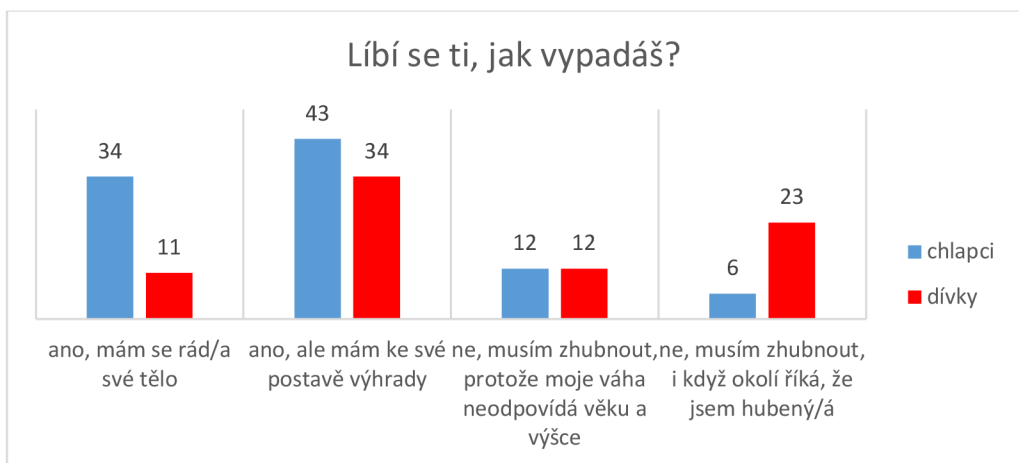
Graf číslo 19 Agrese vůči majetku (196)

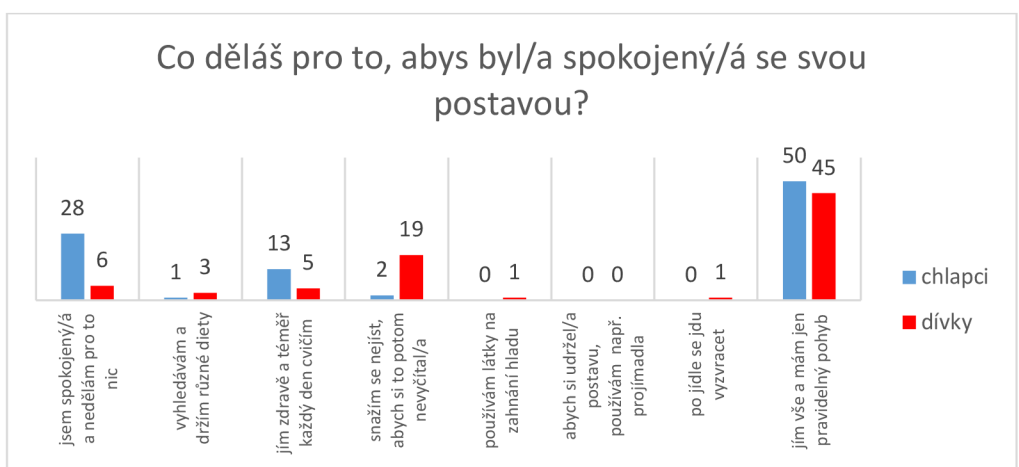
Graf číslo 20 Přítomnost sebepoškozování (n_i = 177)

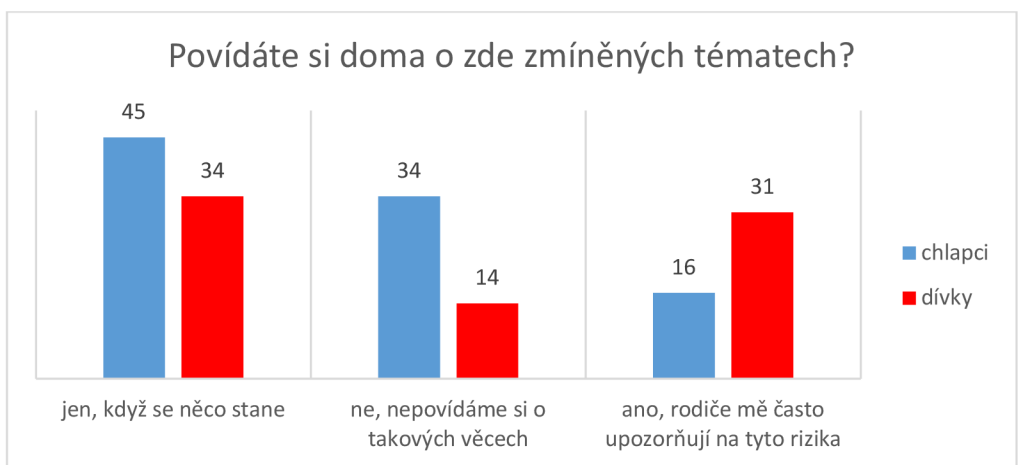
Graf číslo 21 Závislost na technologiích (n_i = 177)

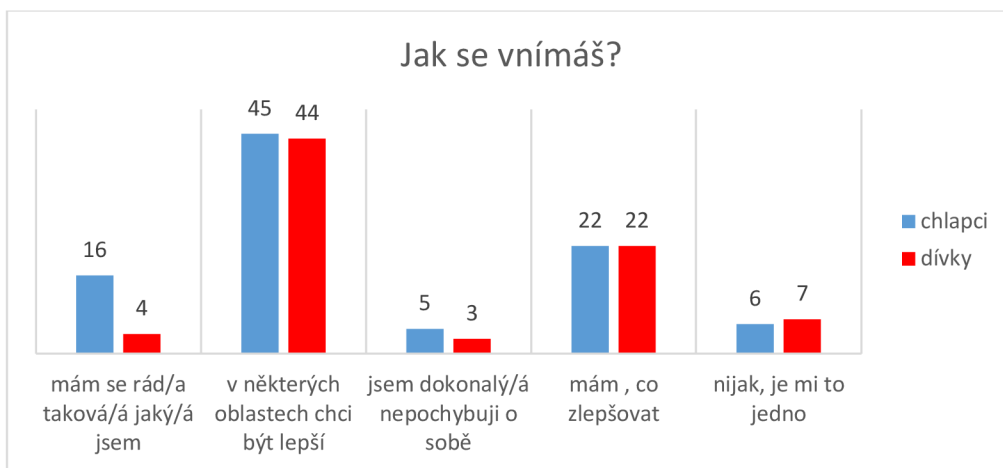
Graf číslo 22 Subjektivní vnímání vlastního těla ($n_i = 175$)

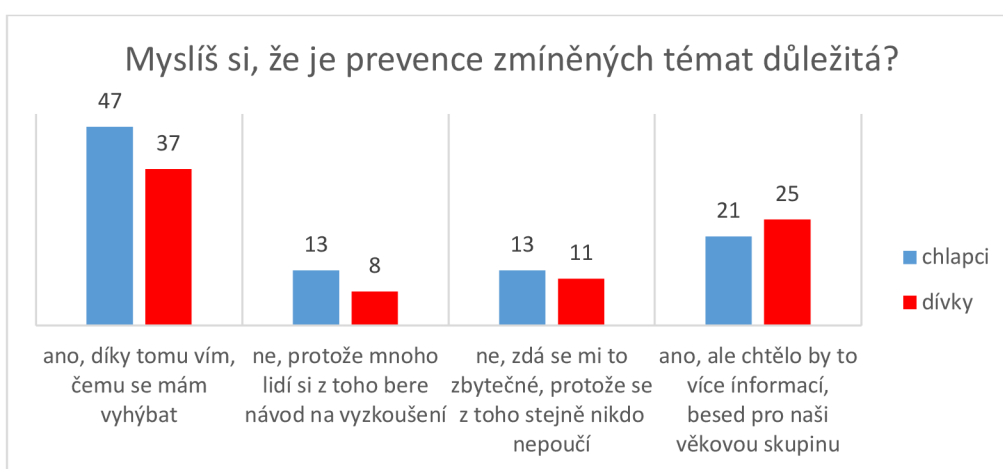
Graf číslo 23 Činnosti vedoucí ke spokojenosti s vlastní postavou ($n_i = 174$)

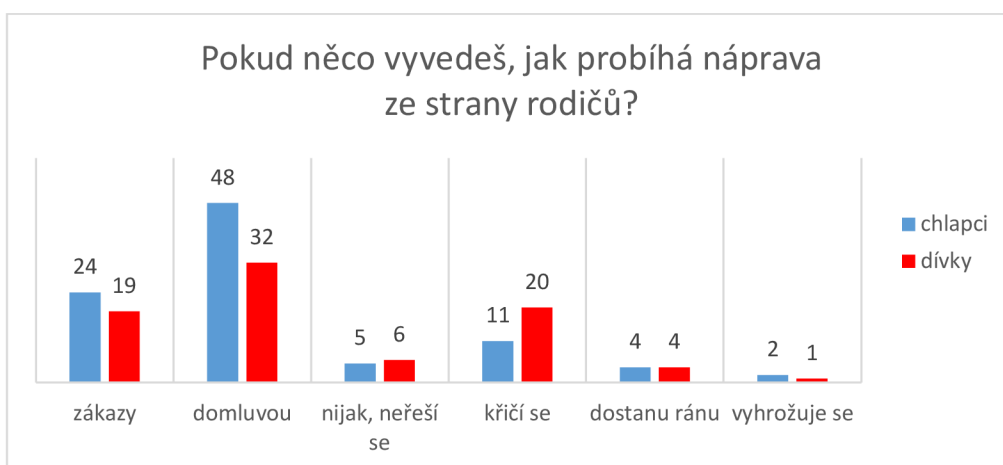
Graf číslo 24 Informovanost respondentů o prevenci ze strany rodiny ($n_i = 174$, $f_i = 100\%$)

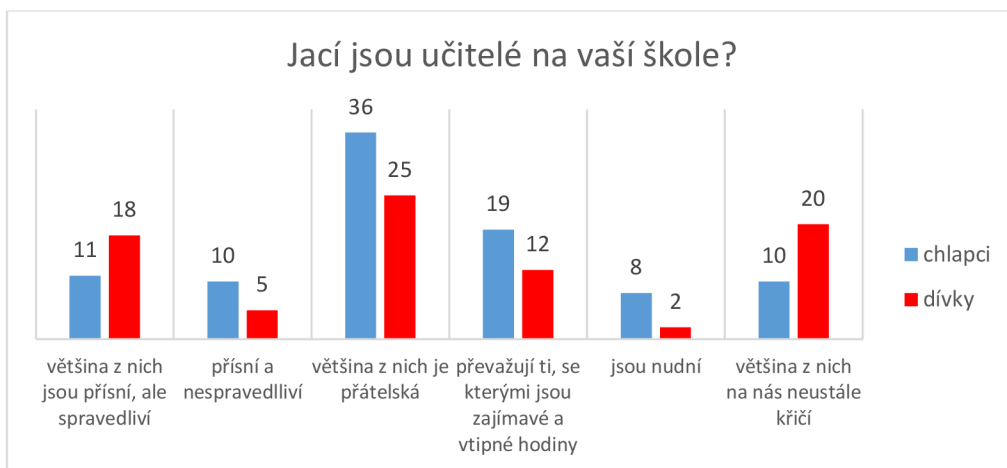
Graf číslo 25 Postoj vůči své osobě (n_i = 174)

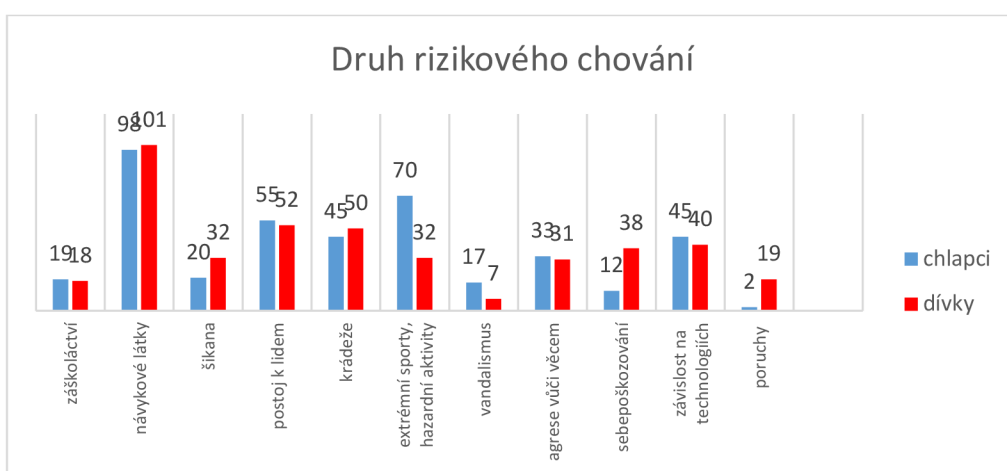
Graf číslo 26 Důležitost prevence z pohledu respondentů (n_i = 175)

Graf číslo 27 Reakce rodičů na nevhodné chování potomka (n_i = 176)

Graf číslo 28 Názory respondentů na vyučující z hlediska jejich chování k žákům ($n_i = 176$, $f_i = 100\%$)

Graf číslo 29 Rizikové chování dle pohlaví respondentů ($n_i = 836$)

DOTAZNÍK

Dostupný na:

©https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeV8IDWCuRzkSsXKWMhqifzO6S18pbbvQI8FsWibh3Twzejsg/viewform?usp=sf_link

Rizikové chování - dotazník

1. **Pohlaví**

Označte jen jednu elipsu.

chlapec

dívka

2. **Jaký je tvůj věk ?**

Označte jen jednu elipsu.

12

13

14

15

16

3. **S kým žiješ ve společné domácnosti ?**

Označte jen jednu elipsu.

pouze s rodiči

pouze s jedním rodičem

pouze s jedním rodičem a sourozencem/ci

s rodiči a sourozencem/ci

mě někdo jiný vychovává

jsem ve střídavé péči

4. **Jak převážně využíváš svůj volný čas?**

Označte jen jednu elipsu.

- chodím ven s kamarády
- hraju hry na Pc, mobilu
- brouzdám po internetu a sociálních sítích (TikTok, Instagram)
- mám spoustu kroužků
- učím se
- nudím se

5. **Zůstal/a jsi někdy doma nebo ses zdržoval/a na jiném místě v době vyučování?**

Označte jen jednu elipsu.

- ano, ale jen v případě nemoci, jinak chodím do školy poctivě
- ano, občas si vymyslím, že mi není dobře, abych tam nemusel/a
- ano, někdy se domluvím s rodiči, aby mě nechali doma
- ano, a aniž by to rodiče věděli

6. **Vyzkoušel/a jsi nebo užíváš některou návykovou látku?**

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- alkohol
- cigarety
- e-cigarety
- žvýkáací tabák
- marihuanu
- extázi
- pervitin
- LSD (houbičky)
- toulent
- jiné
- žádnou látku jsem nevyzkoušel/a

7. **Vyskytuje se něco z tohoto u vás doma?**

Označte jen jednu elipsu.

- rodič/e tráví hodně času s technologiemi za účelem zábavy
- jeden či oba rodiče kouří
- jeden či oba pravidelně popijí alkohol
- mám jednoho nebo oba rodiče závislé na drogách
- doma je stále napjatá situace
- nic z uvedeného

8. **Máš svou školu rád/a?**

Označte jen jednu elipsu.

- ano, mám tu spoustu kamarádů, dobré učitele a učení mě baví
- ano, ale jen kvůli kamarádům
- ne, necítím se tu bezpečně
- ne, nemám tu žádné kamarády
- ne, nebaví mě to tu, je tu nuda

9. **Za kým půjdeš, když se ve škole vyskytne nějaký vážný problém?**

Označte jen jednu elipsu.

- za učitelem
- za asistentkou
- za ředitelem/ředitelkou
- za rodiči
- za kamarádem
- za nikým, nikomu to neřeknu
- za nikým, raději zavolám na linku bezpečí apod.

10. **Už někdy nastala taková situace?**

Označte jen jednu elipsu.

ano

ne

11. **Jak u vás ve škole probíhá prevence?**

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

dostáváme letáky

po chodbách visí na nástěnkách plakáty

přednášky (besedy) s lidmi, kteří nepracují u nás ve škole

povídáme si o ní jen s některými učiteli v hodinách

prostřednictvím informační tabule

nijak

12. **Máš osobní zkušenost s šikanou ?**

Označte jen jednu elipsu.

ano, ale neřešilo se to

ano, byl/a jsem obětí a řešilo se to

ano, byl/a jsem označena za agresora a řešilo se to

ano, byl/a jsem v roli přihlížejícího

ano, byl/a jsem v roli zastánce

ne

13. **Jak se řeší problémy u vás ve škole?**

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- třídnickými hodinami
- pravidelně k nám dochází školní psycholog
- vážnější problémy bývají řešeny vedením školy a s rodiči
- domluvou nebo postihem třídním učitelem
- naše problémy ve škole nikdo řešit nechce
- problémy ve škole se řeší jen „na oko“

14. **Jak rodiče ovlivňují tvůj volný čas?**

Označte jen jednu elipsu.

- můžu si dělat, co chci
- nemám žádný volný čas, protože rodiče chtějí, abych něco dělal/a nebo někde byl/a
- mám spoustu kroužků, které rád navštěvuji
- rodiče dohlízejí, abych se hodně učil/a
- i přes týden s rodiči často podnikáme společné aktivity, povídáme si
- nijak, protože rodiče se o mě hodně bojí, nemůžu nic

15. **Máš všeobecně rád/a všechny lidi?**

Označte jen jednu elipsu.

- ano, bez rozdílu
- ne, vadí mi lidé cizí národnosti
- ne, nemám rád/a Romy
- ano, ale vadí mi staří lidé
- ano, ale necítím se dobře ve společnosti handicapovaných (postížených) lidí
- ne, mám strach z bezdomovců
- nemám rád/a lidi

16. **Máš už nějakou sexuální zkušenost?**

Označte jen jednu elipsu.

- ano, pouze líbání
- ano, líbání, mazlení a osahávání
- ano, pohlavní styk
- ano, orální sex
- ne, nemám žádnou zkušenost

17. **Vzal/a jsi někdy něco, co ti nepatřilo?**

Označte jen jednu elipsu.

- ano, protože jsem to moc chtěl/a, ale neměl/a jsem peníze
- ano, ale omylem
- ano, protože jsem se vsadil/a s kamarády/kami
- ano, chtěl/a jsem patřit do party
- ano, vzal/a jsem si zpátky darovanou věc
- ne

18. **Provozuješ nějaké tyto aktivity?**

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- parkour
- přebíhání frekventované silnice v rámci odvahy
- přeskakování ohně
- koupání na zakázaných místech
- zkoumání nepovolených míst
- odvážná jízda na skateboard (longboard, kolo, koloběžka)
- nic z uvedeného

19. **Vyzkoušel/a jsi některou z aktivit pro zábavu nebo z nudy?**

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- sprejerství
- rozbíjení věcí, ale ne pro zábavu, spíše ze vzteku
- poškrábání aut nějakým předmětem
- převrácení, kopání do popelnic
- nic z uvedeného

20. **Ublížíval sis nebo ubližuješ si fyzicky?**

Označte jen jednu elipsu.

- ano, chtěl/a jsem to vyzkoušet
- ano, protože se potom cítím lépe
- ne, nemám tu zkušenost

21. **Jak dlouho vydržíš bez technologií (počítač, mobil, TV)?**

Označte jen jednu elipsu.

- ne, nevydržím déle jak hodinu
- ne, nevydržím déle jak půl dne
- ne, nevydržím déle jak 24 hodin
- vydržím déle než týden

22. **Líbí se ti, jak vypadáš?**

Označte jen jednu elipsu.

- ano, mám se rád/a své tělo
- ano, ale mám ke své postavě výhrady
- ne, musím zhubnout, protože moje váha neodpovídá věku a výšce
- ne, musím zhubnout, i když okolí říká, že jsem hubený/á

23. **Co děláš proto, abys byl/a spokojený/á se svou postavou?**

Označte jen jednu elipsu.

- jsem spokojený/á a nedělám proto nic
- jím pouze zdravě a téměř každý den cvičím
- vyhledávám a držím různé diety
- snažím se nejíst, abych si to potom nevyčítal/a
- používám látky na zahnání hladu
- abych si udržel/a postavu, používám např. projímadla
- po jídle se jdu vyzvracet
- jím vše a mám jen pravidelný pohyb

24. **Povídáte si doma o zde zmíněných tématech?**

Označte jen jednu elipsu.

- jen, když se něco stane
- ne, nepovídáme si o takových věcech
- ano, rodiče mě často upozorňují na tyto rizika

25. **Jak se vnímáš?**

Označte jen jednu elipsu.

- mám se rád/a taková jaká jsem
- v některých oblastech chci být lepší
- jsem dokonalý/á, nepochybuji o sobě
- mám, co zlepšovat
- nijak, je mi to jedno

26. **Myslíš si, že je prevence zmíněných témat důležitá ?**

Označte jen jednu elipsu.

- ano, díky tomu vím, čemu se mám vyhýbat
- ne, protože mnoho lidí si z toho bere návod na vyzkoušení
- ne, zdá se mi to zbytečné, protože se z toho nikdo nepoučí
- ano, ale chtělo by to více informací, besed pro naši věkovou skupinu

27. **Pokud něco vyvedeš, jak probíhá náprava ze strany rodičů?**

Označte jen jednu elipsu.

- zákazy
- domluvou
- nijak, neřeší se
- křičí se
- dostanu ránu
- vyhrožuje se

28. **Jací jsou učitelé na vaší škole?**

Označte jen jednu elipsu.

- většina z nich jsou přísní, ale spravedliví
- přísní a nespravedliví
- většina z nich je přátelská
- převažují ti, s kterými jsou zajímavé a vtipné hodiny
- jsou nudní
- většina z nich na nás neustále křičí

POUŽITÉ ZKRATKY

apod. – a podobně

č. - číslo

MS Excel – Microsoft Excel

MŠMT ČR – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

tzv. – takzvaně

ZŠ – základní škola

POUŽITÁ LITERATURA

- BENDL S. (2003) *Prevence a řešení šikany ve škole*, 1. vyd., Praha: ISV nakladatelství
- BENDL S. (2015) *Vychovatelství: Učebnice teoretických základů oboru*, vyd. 1. Praha: Grada Publishing, a.s.
- CARR-GREGG S. (2010) *Pubertáči a adolescenti: průvodce výchovou dospívajících*, vyd. 1., Praha: Portál
- DVOŘÁK P. (2020) *Pozor drogy!*, Praha: IV – nakladatelství, číslo 488 MK ČR E 23015
- FISHER S., ŠKODA J. (2009) *Sociální patologie: Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*, 1. vyd., Praha: Grada Publishing, a.s.
- FISHER S., ŠKODA J. (2014) *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*, vyd. 2., Praha: Grada Publishing, a.s.
- HANUŠOVÁ J. (2006) *Sexuální zneužívání*, Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí
- HELLER J., PECINOVSKÁ O. a kol. (1996) *Závislost známá neznámá*, vyd. 1., Praha: Grada Publishing, spol. s.r.o.
- JANOŠOVÁ, KOLLEROVÁ, ZÁBRODSKÁ, KRESSA J., DĚDOVÁ (2016) *Psychologie školní šikany*, vyd. 1., Praha: Grada Publishing
- JEDLIČKA R., KOŤA J. (1998) *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*, 1. vyd., Praha: Karolinum
- JEDLIČKA R., KOŤA J., SLAVÍK J. (2018) *Pedagogická psychologie pro učitele*, Praha: Grada
- JŮVA V. (2001) *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*, 1. vyd., Brno: Paido
- KABÍČEK P., CSÉMY L., HAMANOVÁ J. A KOLEKTIV (2014) *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*, vyd. 1., Praha: Triton
- KALINA K. (2015) *Klinická adiktologie*, vyd. 1., Praha: Grada Publishing, a.s.
- KNOTOVÁ D. (2014) *Školní poradenství*, vyd. 1., Praha: Grada
- KRCH F. D. (1999) *Poruchy příjmu potravy*, vyd. 1., Praha: Grada Publishing
- KRAUS B. (1999) *Sociální aspekty výchovy*, vyd. druhé, Hradec Králové: Gaudeamus
- KŘIVOHLAVÝ J. (2003) *Psychologie zdraví*, 2. vyd., Praha: Portál, s.r.o.
- KYRIACOU CH. (2005) *Řešení výchovných problémů ve škole*, vyd. druhé, Praha: Portál

- MARTÍNEK Z. (2015) *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, 1. vyd., Praha: Grada Publishing, a.s.
- MARHOUNOVÁ J. (1996) *Dospívání*, vyd. první, Praha: Empatie
- MATĚJČEK Z. (2011) *Praxe dětského psychologického poradenství*, vyd. 2., Praha: Portál
- MATOUŠEK O., MATOUŠKOVÁ A. (2011) *Mládež a delikvence*, 3. vyd., Praha: Portál
- MIOVSKÝ M. a kolektiv (2015) *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*, vyd. 2., Praha: Klinika adiktologie 1. lékařské fakulty Univerzita Karlova
- MOŽNÝ I. (2002) *Základy sociologie*, vyd. druhé., Praha: Sociologické nakladatelství (SLON)
- MUNKOVÁ G. (2001) *Sociální deviace*, Praha: Karolinum
- MÜHLPACHR P. (2008) *Sociopatologie pro sociální pracovníky*, 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita
- PELIKÁN J. (1995) *Výchova jako teoretický problém*, 1 vyd., Ostrava: Amosium servis
- PROCHÁZKA M. (2019) *Metodik prevence a jeho role na základní škole*, vydání první, Praha: Pasparta Publishing, s.r.o.
- SKALKOVÁ J. (2007) *Obecná didaktika*, 1. vyd., Praha: Grada Publishing, a.s.
- SOBOTKOVÁ V. N. a kolektiv (2014) *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*, 1. vyd. Praha: Grada Publishing a.s.
- VÁGNEROVÁ M. (2014) *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*, vyd. 1., Praha, Portál
- VÁGNEROVÁ M. (2012) *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*, vyd. 2., Praha: Karolinum
- VANÍČKOVÁ E., HADJ-MOUSSOVÁ Z., PROVAZNÍKOVÁ, H. (1995) *Násilí v rodině: Syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte*, 1. vyd., Praha: Karolinum

Internetové odkazy:

ADIKTOLOGIE [online], [cit. 2023-03.10.] Vymezení rizikového chování dostupné na
©<https://www.adiktologie.cz/vymezeni-rizikoveho-chovani>

DOUBALOVÁ J. Rizikové chování u dětí školního věku a možnosti školy je ovlivnit [online],
[cit.2023-06-27] dostupné na
©<https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/72158/120167603.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

KOHOUTEK R. ABZ.cz: slovník cizích slov [online], [cit. 2023-03-10] dostupné na
©<https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/asocialni-chovani>

KUDLIČKOVÁ M. Nejčastější sociální patologické jevy ovlivňující kvalitu života žáků
základních škol [online], [cit. 2023-06-27] dostupné na
©https://is.muni.cz/th/np4jn/Bakalarska_prace_-_Kudlickova.pdf

KULHÁNEK A. Užívání e-cigaret mezi dětmi: co vše by měli rodiče vědět o e-cigaretách?
[online], [cit. 2023-03-18] dostupné na ©<https://sancedetem.cz/uzivani-e-cigaret-mezidetmi-co-vse-meli-rodice-vedet-o-e-cigaretach>

MŠMT Rizikové chování v dopravě [online], [cit. 2023-03-10] dostupné na
©<https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

MŠMT [online], [cit. 2023-03-10] dostupné na
©<https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

MŠMT Metodik prevence [online], [cit. 2023-06-01] dostupné na
©https://www.msmt.cz/uploads/nks_prevence_metodik.docx

MŠMT [online], [cit. 2023-05-31] dostupné na
©https://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf

Státní zdravotní ústav Závislost: co to je? [online], [cit. 2023-03-20] dostupné na
©<https://www.nzip.cz/clanek/320-zavislost-zakladni-informace>

Skolni. Eu [online], [cit. 2023-04-05]dostupné na
©<https://pedagogika.skolni.eu/specialni-pedagogika/etopedie/>

ŠUCHA M. Rizikové chování v dopravě [online], [cit. 2023-04-05]dostupné na
©<https://sancedetem.cz/rizikove-chovani-v-doprave>

NETOLICKÁ D. Kriminalita dětí a mládeže [online], [cit. 2023-03-10]dostupné na
©<https://clanky.rvp.cz/clanek/k/n/16439/KRIMINALITA-DETI-A-MLADEZE.htm>

Expressinfo. cz Extrémní sporty zvednou hladinu adrenalinu [online], [cit. 2023-03-23] dostupné na <https://www.expressinfo.cz/novinky/extremni-sporty-zvednou-hladinu-adrenalinu/1650/>

VAVRYSOVÁ L. Rizikové aktivity depresivita a vybrané osobnostní u českých adolescentů z dětských domovů se školou a z výchovných ústavů [online], [cit. 2023-03-23] dostupné na https://streetwork.cz/uploads/files/attachments/5ce3c9b3a175e_Vavrysova-rizikove-chovani-depresivita-a-rysy-u-adolescentu-z-VU-a-DDS.pdf

Czechpods.cz Co je vaping [online], [cit. 2023-03-18]dostupné na <https://www.czechpods.cz/vape-clanky/co-je-vaping/>

Výživový institut Nikotinové sáčky, žvýkáci tabák – nebezpečný fenomén [online],[cit. 2023-18-03]dostupné na <https://www.vyzivovyyinstitut.cz/a/nikotinove-sacky-zvykaci-tabak-nebezpecny-fenomen>

Národní zdravotnický informační portál [online]. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR a Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, [cit. 2023-05-20] dostupné na <https://www.nzip.cz/clanek/702-mentalni-anorexie-zakladni-informace>

Vím, co jím Ortorexie – když touha po zdraví převálcuje rozum [online], [cit. 2023-04-08] dostupné na https://www.vimcojim.cz/magazin/clanky/o-zdravi/Ortorexie---kdyz-touha-po-zdravi-prevalcuje-rozum__s10012x8802.html

PRESSLEROVÁ P. Syndrom CAN [online], [cit. 2023-04-08] dostupné na <https://sancedetem.cz/syndrom-can#gsc.tab=0>

JEŽKOVÁ Z., MACHKOVÁ A. Mýty a fakta o sexuálním zneužívání dětí [online], [cit. 2023-04-08] dostupné na <https://sancedetem.cz/myty-fakta-o-sexualnim-zneuzivani-deti#gsc.tab=0>

SOKOLOVÁ D. Když se z výchovy stane módní záležitost [online], [cit. 2023-04-25] dostupné na <https://www.novinky.cz/clanek/zena-deti-kdyz-se-z-vychovy-stane-modni-zalezitost-207134>

JEŽKOVÁ Z., LABUSOVÁ E. O nevhodných přístupech v rodičovské výchově, psychickém násilí a jeho vlivu na vývoj dítěte [online], [cit. 2023-04-25] dostupné na <https://sancedetem.cz/o-nevhodnych-pristupech-v-rodicovske-vychove-psychickem-nasili-jeho-vlivu-na-vyvoj-ditete#gsc.tab=0>

KRISTINA F. Co je liberální výchova a jaký má na děti dopad její špatné nastavení? [online], [cit. 2023-04-25] dostupné na <https://www.kouzelnavychova.cz/co-je-liberalni-vychova-a-jaky-ma-na-deti-dopad/>

Psychologie-pedagogika.studentske.cz Styly výchovy v rodině [online], [cit. 2023-04-25] dostupné na <https://psychologie-pedagogika.studentske.cz/2008/06/styly-vchovy-v-rodin.html>

SALAVCOVÁ M., FOIST V. Co dělat, když – intervence pedagoga: Záškoláctví [online], [cit. 2023-04-25] dostupné na https://www.pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/priloha_c_11_zaskolactvi.pdf

Zákony pro lidi Vyhláška č. 72/2005 Sb. [online], [cit. 2023-06-01] dostupné na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-72>

HROUZEK P., MARKOVÁ Z. a kolektiv Bezpečné klima ve třídě [online], [cit. 2023-06-01] dostupné na https://pppuk.cz/soubory/primarni_prevence/bezpecne_klima_ve_tride.pdf